

విషయసూచిక.

	పాఠ్య సంఖ్య.
అత్మసుభవోపదేశము	19
అత్మసుభవోల్లాసము	25
ప్రత్యాక్షేపద్వారోపదేశము	14
అనుభవోల్లాసము	6
లయచతుష్టయము	4
ఉత్తరచతుష్కము	4
అనుభవపంచకము	5
బంధమోక్షవ్యవస్థాచతుష్టయము	4
నిర్వేదాష్టకము	8
ఉదాహరణాష్టకము	8
జ్ఞానాష్టకము	8
ఏవమేవాష్టకము	8
యథానుభవస్తకము	7
కాంతిచతుష్టయము	4
తత్త్వోపదేశవింశతికము	20
విశేషోపదేశకము	11
తత్త్వజ్ఞస్వరూపవింశతికము	20
కాంతిశతకము	100
అత్మవిశ్రాంత్యష్టకము	8
జీవన్ముక్తిచతుర్దశకము	14

ద్వితీయావృత్తిప్రస్తావన.

ఈ అష్టావక్రగీత (సంహిత) సకలవేదాంతగ్రంథములకు శిరోమణి యని చెప్పనొప్పును. శ్రీ భగవద్గీత కంటెను మిన్నయని చెప్పినను జెప్పవచ్చును. ఏలయన నిందలి పృతి శ్లోకమును ఆమనస్కరాజయోగమునే పృతికాదించుచున్నది. పాదనచతుష్టయసంపన్నులై, వైరాగ్యభోధోపరతులు గల ముముక్షువులకు నీగ్రంథపఠనము వలన మోక్షము కరస్థము. అట్టి వారలకు

చెలువుగఁ బువ్వులు జీరుట కంటెన్

బాలువుగఁ గన్గవ మూయుట కంటెన్,

నలువగు ని యమానస్కపదం బే

సులభము సౌఖ్యము సూక్ష్మము వత్సా!

అని సీతారామాంజనేయసంవాదములోఁ జెప్పఁబడి

న యట్లు అతిసూక్ష్మము. (తదితరులకు దుర్లభము.) అట్టి జిజ్ఞాసువులు ఆత్మానుభవము గల సద్గురువు నాశ్రయించి తత్త్వరహస్యములఁ దెలిసికొని, శ్రీవరాహననిభేధ్యాసనములఁ బుఁ బ్రత్యగభిన్న పరమాత్మను దెలిసికొను మార్గమునఁ బడుచు రేని యపు డీగ్రంథము మోక్షసామ్రాజ్యమునకు రాజమార్గ మగును.

ఈగ్రింథ మొత్తం సంగ్రహ ముగ నున్నను జీవః
పటిక యననుష్ఠి, ఉత్తరదేశమున శ్రీభగవద్గీతవలె నితః
యగ్రింథరాజమై యలరారుచు నిప్పటి కనేకావృత్తులు
దగ్గరమై వేలకొలదిప్రతులు చెల్లుబడియైనవి. మనదేశః
1920 సంవత్సరమునకుఁ బూర్వము అష్టావక్రగీతయన
యనేకులకుఁ దెలియకుండ ననియే చెప్పవచ్చును.
సంవత్సరమున 500 ప్రతులు ముద్రింపించినాడను.
కీకతులన్నియుఁ జెల్లుబడి యగుటం తేసియు నీగ్రిం
ము యొక్క యుత్కర్షిత వెల్లడి యైనట్లు తోచియు,
పునర్ముద్రణ మత్యావశ్యక మని యెంచి, యీ ద్వితీ
త్రిముద్రణమున కుత్సహించితిని.

ఇదివఱకు ప్రచురణమైన గ్రింథమందు కొన్ని
ము లుండుటచే, బ్రహ్మకీ పేరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
సహాయమున వాని నెల్ల సవరించి, యనేకవిశేషాంశవ
శేర్చినాడను.

పేయారుపేట
5-5-1937

}

సుజనవిధేయుఁడు,
కామర్షి వేంకటసుబ్బయ్య

ప్రీతి క.

ఓం శివాయ గురవే నమః.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య పరమశివేంద్ర
(నామక జ్ఞానానంద) స్వామివారు నాకు చిరపరిచితులగుటచే
నాయం దత్వంతవత్సల్యము గలిగి, శ్రీ అక్షయనామనంప
త్సరమున కాకినాడలో వేంచేసియున్నపుడు, తఱుచు నాకు
దర్శన మిచ్చుచు, తీర్త్యార్థరహస్యముల సుపదేశించుచుండిరి.
ఓకానొక సమయమున శ్రీ అష్టావక్రగీతను గూర్చి ప్రస్తావిం
చుటయే కాక, ఏతద్గ్రంథరాజమును దెచ్చి యందలి విశేష
ముల నాకు బోధించిరి. ఈగ్రంథముఁ జదివి యందలి సార
ము నాత్మావగాహము జేసికొను కొలది మూఢున కయినను
తత్త్వజ్ఞానము కలుగక పోదని నానిశ్చయము.

ఈ అష్టావక్రగీత తొలుత కాఠియావాడ జిల్లా వేరావల ని
వాసియు, బరమవిజ్ఞానసంపన్నుఁడును, మహమ్మదీయుఁడ
య్యును వేదాంతవిద్యాభిలాషియు, శ్రీపంచదశి, విచారసాగ
ము, విచారచంద్రోదయము, అష్టావక్రగీత, సర్వాత్మభావ
గ్రహీతము, దశోపనిషత్తులు, శ్రీమద్భగవద్గీత, వేదాంతపదా

రథమంజూషము, మొదలగు ననేక వేదాంతగ్రంథముల నా మూలాగ్నిముగ విమర్శించుటయే కాక, ఏత దనేక వేదాంత గ్రంథముల ముద్రింపించి ప్రకటించి ముముక్షుశనుల కత్యంతోపకార మొనరించిన మహనీయుడగు హా॥ శరీఫ్ వలె మహమ్మదుగారి వలన ముంబాయరమున ముద్రింపఁబడినది. దీని తృతీయావృత్తి ముద్రితప్రతియందు “జనకరాజా ఔ శ్రీ లక్ష్మణవక్త్రమునీకే గాథా” అని హిందీ భాషయందు పీఠిక వ్రాయఁబడినది. హిందీభాషయందు నామఁ బ్రవేశము లేకున్నను భాష సంస్కృతపదసమ్మిళితమగుటచే నీగాథను కొంత వఱకవగాహము చేసికొని, హిందీభాషజ్ఞుల వలన సంశయములఁ దెలిసికొని హిందీ పీఠికను యథాశక్తిఁ దెలుగున వ్రాసినాడను.

ఈసందర్భమున నమలాపుర నివాసియగు బ్ర॥ గొడవర్తి శేషయ్యశాస్త్రిగారిగ్రంథమును జూచి యానందించి, దీని నచ్చొత్తింప నన్నఁ బ్రేరేపించుచు, నీగ్రంథమున కాంధోవ్యాఖ్యానము రచింప బ్ర॥ వేరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారినిఁ బ్రోత్సహించిరి. ఈసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారును విజ్ఞానసంపన్నులగుటచే నీ గ్రంథోత్కర్షణ కానందించి, యత్యంతోత్సాహముతో దీని కాంధోవ్యాఖ్యానమును రచించిరి.

ఈ లక్ష్మణవక్త్రగీతయందలి ప్రతిశ్లోకమును సర్వవేదాంతసారమగు ఆత్మజ్ఞానమునే ప్రతిపాదించుచున్నది. ఇందు

కింక శ్లోకములు గలవు . ఈశ్లోకము లన్నియు నన్నీ కోహి నూరు మణులని చెప్పెదగును .

ఈ ముద్గ్రంథ మిదివఱ కుత్తరదేశముందు మాత్రమే మిగుల విఖ్యాతిఁ గాంచి గ్రంథ సంపత్కరము వఱకు సం స్కృతభాషయందు ముహూర్త ముద్రితము వేలకొలది ప్రతులుత్తరదేశముండే చెల్లుబడియెనవి . కష్టసాధ్యముగ నొ క ప్రతిమాత్రము నాకు లభించినది . మన దేశముందీగ్రంథ రాజము వాడుకలో లేకుండుట మిగుల శోచనీయము అట్టి లోపముం దీర్చ నీపాత్రము నాంధ్రమున ముద్రింపించి ప్ర కటింపఁ బోవుటకుఁబడిన బ్ర . గొడవర్తి శేషయ్యగారును, నీని కాంధ్రవ్యాఖ్యను రచించిన బ్ర . పేరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారును మిగుల సంస్తవనీయులు . వారిలకు నా వందన సహస్రములు .

ప్రప్రథమమున నీగ్రంథమును నాకుఁబోధించి, ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానమును పరిశీలించి దాని సవరించిన శ్రీమత్పురమహా సవరమణివేంద్రస్వామిచారికి శతకోటికోటివందనములు .

శ్లో॥ తావద్గర్భంతి శాస్త్రాణి జంబుకా విపినే యథా,
న గర్జతి మహాశక్తి ర్వావ ద్వేదాంతకేసరీ ॥

సుజనవిధేయుడు,

కాకినాడ,

19.2.1928

}

కామర్లీ వేంకటసుబ్బయ్య,

పెన్ననర్ లిండ్ ఈనాండార్ .

ఓం.

శ్రీ గురుపరమాత్మ నే నమః.

శ్రీ ఆష్టావక్రమునికిని జనకమహారాజునకును సంబంధించిన
కథా సంగ్రహము.

“రికాబ్ మై చరణ బౌ బ్రహ్మకా ఉపదేశ్”

జననమరణరూపప్రవాహముతోఁ గూడిన సంసారరూపదుస్తరసా
గరమును దరించుటకు “బ్రహ్మజ్ఞానము” అనగా “వేదాంతవిద్య” గా
క యేయితరవిద్యయు సాధనము కాదు. ఈసిద్ధాంతనిరూపణమునకై శ్రీ
మచ్ఛంకరాచార్యులవారు శ్రీ వివేకయాదామణియగారు “నయోగేన న
సాంఖ్యేన కర్మణా నో న విద్యయా । బ్రహ్మైక్యైకత్వబోధేన మేత్య స్మి
ద్ధ్యతీ నాన్యథా॥” యని చెప్పియున్నారు. కావుననే సర్వవిద్యలకు జ్ఞాన
విద్యయే శిరోమణి యని మహాత్ములు నిశ్చయించిరి. శ్రీకృష్ణభగవానులు
శ్రీమద్భగవద్గీతయందు “రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్ర మిద ముత్త
మం । పుత్రవృక్షావగమం ధర్మ్యం సుకుఘం కర్తవ్యమన్యథా” అని యా
న తిచ్చెను.

ఈబ్రహ్మజ్ఞానవిద్య సర్వవిద్యలలో పవిత్రమైనది, సర్వోత్తమమైనది.

నది, కాని మిక్కిలి దుర్లభమైనది. కనుక సామాన్యముగ మనుష్యున కనేక జన్మాచరితగుకృతపరిపాకమున గాని యిది పొందజచ్చదు; అని శాస్త్రకారులు చెప్పినది వాస్తవము కాకపోదు. ఈబ్రహ్మవిద్య కధికారులు ఉత్తమ, మధ్యమ, కనిష్ఠులని మూడు వర్గములుగ నున్నారు. వీరిలో నుత్తమాధికారుల సంఖ్య అత్యల్పము. కనిష్ఠాధికారుల సంఖ్య అతి విస్తృతము. ఈ యర్థమును లెస్సగ నిరూపించుటకు శ్రీకృష్ణభగవానులు శ్రీ గీతయందు క్రింది శ్లోకములలో నిట్లు విస్తృతపరచినారు.

“ మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చి ద్యతతి సిద్ధయే,
యతతా మపి సిద్ధానాం కశ్చి న్మాం వేత్తి తత్త్వతః ॥ ”

అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానపొంది సామాన్యముగ ననేకజన్మాచరితగుకృతమున గాని లభించదని శాస్త్రకారులు వాసియున్నారు. కనిష్ఠవర్గము లోని వారలకు విశేషావరణరూపమలనివృత్తి దుస్సాధ్యము. మఱియు సీయధికారివర్గములో నెవరికి విశేషావరణరూపమలము నష్టమగునో యట్టి వారల కీ జన్మమందు సర్వోత్తమసాధన మగు సద్భావము కలిగి బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగును. తదితరులకుఁ గడు దుర్లభము. మఱియు బ్రహ్మనిష్ఠా గరిష్ఠుఁడగు సద్గురువు నాశ్రయించి “తత్త్వ మసీ” త్యాది మహావాక్యరూప మహిమం త్రములను విశ్వాసముతో విని మననము చేయుట వలన నతి శీఘ్రముగ బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగును.

అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమునకు జనకమహారాజు ఉత్తమోత్తమాధికారి. అయినకు గుఱుము నెక్కుమ నొక రికాబులో కాలు వెట్టి రెండవరికాబులో కాలు వెట్టునంతస్వల్పకాలములో బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగిన టు లీకింది కథాసంగ్రహము వలనఁ జెలియఁ గలదు.

—కథాసంగ్రహము—

ప్రాచీనకాలమందత్యంతబుద్ధిమంతుడును, రాజ్యకార్యములందు, ననేకసమస్యలను జేయుచు తన సభయందు కులగురువును ఒరమాస్తితుడు నగు నొక బ్రాహ్మణపుత్రుడు నిత్యము శాస్త్రపఠనము జేయుచు నొకా నొక సమయమున, బ్రసంగవశమున “రికాబులో కొలు వెట్టునంతలో బ్రహ్మోపదేశ మగును” అని శాస్త్రములోని కథాపఠనమున వక్కానింప విని రా జత్యంతాశ్చర్యనిమగ్నుడై బ్రాహ్మణపుత్రు నిట్లు పఠించెను. “స్వామీ! రికాబులో కొలువెట్టునంతలో బ్రహ్మోపదేశ మగును” నను శాస్త్రవాక్యము సత్యమా? లేక కల్పితమా?” బ్రాహ్మణపుత్రు డిట్లని పఠ్యుత్తర మొసంగెను.

“ఓమహారాజా! మహాపవిత్రమైన యీశాస్త్రవాక్యము యధార్థము కాకపోవునా?” అందుకు నిజమియు శంకింపవలదు.

ఒనకరాజు— బ్రాహ్మణోత్తమా! నాబుద్ధి కిశాస్త్రవాక్యము కేవల మసంధన మని తోచుచున్నది. ఆవాక్యము యధార్థమే యైనచో నిప్పుడే నాగుఱ్ఱమును రప్పించెదను. ఆయశ్వమును నేనెక్కు నపు డొక రికాబులో కొలువెట్టి రెండవరికాబులో కొలు వెట్టునంతలో నాకు బ్రహ్మోపదేశ మొసరించి యీశాస్త్రవాక్యము యొక్క సత్యత్వమును ప్రతిపాదన జేయుము.

బ్రాహ్మణపుత్రుడు— ఓయి రాజా! ఈశాస్త్రవాక్య మెంత మాత్రము నసత్యము కాజాలదు. అయినను దాని సత్యత్వమును ప్రతిపాదననెయు సామర్థ్యము నాకు లేదు.

ఒనకరాజు— ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! విద్వాంసుడవయ్యు నీకట్టి

సామర్థ్యము లేనిదే యీశాస్త్రవాక్యము సత్యమని యెట్లు చెప్పుచున్నావు? ఆశక్యమగు నీశాస్త్రాక్తి సిద్ధింపనిచో నిది కేవలము గల్పవారచితమై యుండును. ఈవాక్యము యొక్క సత్యత్వమును బ్రదర్శింప నీవసమర్థుడైతివేని యీవాక్యమును ఖండింపుము. (గ్రంథములో తుడుపు పెట్టుమని భావము).

రాజు కుపితుడై నట్లు కనిపెట్టి బ్రాహ్మణపుత్రుడు నమ్రతతో నిట్లనియె.

ఓరాజా! ఈశాస్త్రాక్తి కవచము యొక్క సత్యత్వమును గూర్చి నాకెట్టి సంశయమును లేదు. కనుక దీనిని నేను ఖండింపజాలను.

ఇది విని రాజత్యంతక్రిందపరవశుడై యా బ్రాహ్మణపుత్రునిఁ గారాగృహమందుఁ బ్రవేశపెట్టి, నగరమందుండు సర్వబ్రాహ్మణులను దన సభకు రప్పించి, వారల సముఖమున శాస్త్రప్రసంగము జేయుచు నిట్లనియె.

ఓవిద్యజ్ఞులారా! ఈశాస్త్రమందు రిక్కొబులో కొలువెట్లునంతలో బ్రహ్మాపదేశ మగునని వ్రాయఁబడి యున్నది. ఈవాక్యము సత్యమైనదా? అని యడిగెను. సర్వజను లేకధ్వనితో “సత్యం సత్య మ్మృగిని యుత్తర మిచ్చిరి.

జనకరాజు— అయితే యిదిగో! ఆశ్వము సిద్ధముగానున్నది. ఈ శాస్త్రవాక్యము యొక్క సత్యత్వమును బ్రత్యక్ష ప్రమాణము గఁబుజువు నేయ మీలో సమర్థులగువారలు సిద్ధపడుడు. లేదా యీవాక్యమును ఖండింపుడు. అనెను.

అది విని సర్వవిద్వాంసులును దమ యశక్తతం చెలుపుచు, రాజు విధించెడు కిత్తనైనను సహింపఁదలఁచినవారలై యీ శాస్త్రవచనమును దామెంతమాత్రము ఖండింపజాల మని దృఢముగ జెప్పిరి.

అప్రత్యుత్తరమును విని జనకరా జావిద్యజ్ఞుల నందరను కారా గృహమందుంచి యటుపిమ్మట నాయా నగర మందుఁ బ్రవేశించు బ్రాహ్మణుల నెల్లరను దనయొద్దకుఁ గొనితెచ్చుటకు ద్వారపాలకుల కాజ్ఞా పించెను. అంతనుండి నగర మెవరైనఁ గ్రాత్రవిద్వాంసులు బ్రవేశింప వారినిఁ దనయొద్దకు రప్పించి యిదివఱకుఁ జెప్పిన రీతిని వారలఁ బ్రశ్నించు వారలఁ గారాగృహబద్ధులఁ జేయుచుండెను. జనకరాజయొక్క యా దుర్భరభయంకరపరవ్రతము దేశదేశముల వ్యాపించెను. అందువలన విద్వాంసు లెవరు నానగరమును బ్రవేశింపకుండిరి. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట భాగ్యవశమున శ్రీఅష్టావక్రముని యను మహాశయుఁడానగరసమీపమునకు వచ్చి నగరపు తెలుపల నొక వృక్షము క్రింద విశ్రమించెను. అప్పు డచ్చట నిద్దరు పాంథులగు బ్రాహ్మణులు గూర్చుని యుండిరి. అష్టావక్రముని వారల జూచి యీనగరము నేలు రాజెవ్వడని యడిగెను. అందుకొబ్రాహ్మణులు “అయ్యా! మునివరా! మీప్రయోజన మేమి! ఈనగరమునకు మీరు పోయెదరా!” యనిన “అహ! పోయెద” నని యష్టావక్రముని చెప్పగా నాబ్రాహ్మణులు మునీశ్వరునిటుల స్పృశించిరి. “ఓమునివరా! మాయందుఁ గరుణించి మీరెప్పుడు నీనగరమును బ్రవేశింపవలదు. గారణ మేమన! నీనగరపాలకు డగు జనకరా జత్యంతకృతవర్తనుఁడను, దురాగ్రహుఁడునై యనేకబ్రాహ్మణుల గారాగృహమున బంధించెను. దౌర్భాగ్యవశమునఁ గ్రాత్రగ నేబ్రాహ్మణుడైన నీనగరముం బ్రవేశించు నెడల “రికాబులో కాలుజెట్టినంతలో బ్రహ్మోపదేశ మగు” నని శాస్త్రోక్తవచన మున్నది. కావున నాశాస్త్రవచనము యొక్క సత్యత్వమును ప్రత్యక్షముగ ఋజువునీయుమని యాజ్ఞాపించి, యట్లు ఋజువునీయని యెడల వానిని శంకలనే కారాగృహమున బంధించుచున్నాడు. అని విన్నవించిరి.

అష్టావక్రముని యీవార్తను విని యాపథిక బ్రాహ్మణుల కిట్లనియెను. “నేను నడువనసమర్థుడ, నన్నొక డోలికయందుఁ గూర్చుండఁబెట్టి యాజ: పకరాజు సముఖమునకుఁ గూనిపొందు. ఆకాస్తోక్తవచనము యొక్క సత్యత: బ్రతిపాదించి, కారాగృహబద్ధులైయున్న విద్వాంసుల నందఱను విడిపించెద”.

అష్టావక్రముని యానతిచ్చిన యీగంభీరవాక్యముల నాబ్రాహ్మణులు విని, ఈమునీశ్వరుఁడు విద్వాంసుల దుఃఖమును దప్పక నివారింపఁగల డని నిశ్చయించుకొని, త్వరితగతిన బోయి యొక డోలికం బెట్టి, దానిపై అష్టావక్రమునీంద్రునిఁ గూర్చుండఁబెట్టి, తాము స్వయముగ మోసికొనిపోయి జనకరాజు సమక్షమున సభాస్థలి నామునీంద్రునిఁ గూర్చుండఁబెట్టె.

అప్పు డష్టావక్రమునియొక్క భవ్యమగు తేజస్సుతోఁ గూడిన ముఖముద్రంజనాచీనంతనె జనకరాజున కీమహానుభావునిఁ బూజించుకొనినదమి, మునికి సాష్టాంగనమస్కార మొనఁదించి లేచి రెండుచేతులు జోడించి వినయముతో “ఓ మునీశ్వరా! మీరిటు కేటించిన ప్రయోజనమేమియో కృపయించి యానతిం” డని ప్రార్థించెను.

అష్టా— ఓరాజా! ఎట్టి యపరాధమునకై నీవనేకమంది విద్వాంసులఁ గారాగృహబద్ధులఁ జేసితివి? అని యడిగెను.

జనకరాజు— మునీశ్వరా! “రికాబులో కాలువెట్టునంతలో 29 హోపదేశ మను” నను శాస్త్రవాక్యమును బ్రతిపాదించ వీర లనమద్ధులగుటం జేసి యీశాస్త్రవచనము యొక్క యాధార్థ్యగ్రహణముం గూర్చి దురాగ్రహణమైన యిట్లానర్చితనని విన్నవించెను.

అష్టా— ఓరాజా! నీతర్కము న్యాయముగ లేదు. శాస్త్రవాక్యము బ్రతిపాదితముకానిమాత్రమున నది కల్పిత మని నీవు సిద్ధాంతము నేయఁ

నూడదు. “రికొబులో కాలువెట్టునంతలో బ్రహ్మాపదేశమును” నను శాస్త్రపంచనము మిథ్యకాదనియు, నందలి ప్రతియత్నమును సత్యమేయనియు నేను ప్రశ్నిజ్ఞ సేయుచున్నాడను. అనెను.

జనకుడు— “ఓమునీందా! మీయాజ్ఞ యగు నెడల నశ్వమును రప్పించెద. నాయందుఁ బరిపూర్ణకృపయుంచి యా శాస్త్రపంచనప్రకారము బ్రహ్మాపదేశముఁ జేయుడు; శాస్త్రవాక్యము యొక్క సత్యతం బ్రతిపాదించుడని నమస్కారపూర్వకముగ మిమ్ముఁబ్రార్థించుచున్నాడను.” అని విన్నవించెను.

అష్టావక్రము— సీరాజా! నీయొక్క శుభభావమునకు నీయెడఁ బ్రసన్నుడ నైతి. “బ్రహ్మజ్ఞానరూపవిత్ప్రదేశము నపాత్యుల కొసఁ గఁగూడ” దని నీవెప్పుడును చెలినీకొనలేదా? అట్లపాత్యుల కొసఁగిన యెడలఁ గించిత్తయినను లాభము లేదు. కుమారా! రాజపుత్రా! బ్రహ్మాపదేశము నొంద నీకభిలాష కలదేని నాయెడలఁ బూర్ణముగ శ్రద్ధ వహింపుము. ముందుగఁ గారాగృహబద్ధులైయున్న విద్వాంసుల నందరను విడుదలఁ జేసి పిమ్మట నీవశ్వాపూర్ణుడవై నాతో వనమునకు రమ్ము. అప్పుడేకొంతనిర్జనస్థలమందు నీపాత్రతం బరీక్షించి శాస్త్రాక్రమచనము సత్యముగ నటలు నీకు బ్రహ్మాపదేశ మొనరించెద ననెను.

దృఢనిశ్చయముతోఁ గూడిన అష్టావక్రముని మాటలు వినినంతనే జనకరాజున కావిషయమై యత్యంతానందము పొడమెను. కారాగృహబద్ధులై యున్న విద్వాంసుల నందఱినిం దత్తణ మందె విడిచిపెట్టుటకు జనకరాజుజ్ఞాపించెను. పిమ్మట తానశ్వాపూర్ణుడై త్రిఅష్టావక్రమునిని శ్రేష్ఠముగ పల్లకిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి అమాత్యులతోడను, పౌరులతోడను వనమునకు స్వారిజేసెను. ఇట్లు వెడలి వనమునందొక విశాలవటవృక్ష

మునీషును విశ్రమించి యున్నంతటఁ గనుతొ వచ్చిన అమాత్యులను, బ్రజలను నగరమునకుఁ బంపివేయు మని మునీశ్వరుఁడు జనకరాజున కౌజ్ఞాపింప రాజు వారల నందఱు కీఘ్రిముగ నంపివేసెను.

అంత, మునీశ్వరుఁడును, రాజును మాత్ర మటనుండిరి. జనకరాజు అష్టావక్రమునియొక్క యాజ్ఞం గొని యొక రికాబులోఁ కాలు బెట్టి గుఱ్ఱము నెక్కు నుద్యుక్తుఁడాయెను. అనమయమునందఱుష్టావక్రముని “అగుము. ధైర్యముతో నుండు” మని రాజునకుఁ జేసన్నఁజేసి “ఓరాజపుత్ర! సీరెండవచరణము నెత్తకమునుపు నాప్రక్కముల కుత్తర మిమ్ము” అనెను.

జనకరాజు— “అజ్ఞాపింపుము మహాత్మా!” అనెను.

అష్టా— రాజా! శాస్త్రములో “రికాబులో కాలుబెట్టు నంతలో బ్రహ్మాపదేశ మగును” అను వాక్య మొక్కటియే వాయబడినదా ఇంక నేమైన నితరవార్తలు లిఖింపఁబడినవా?

జనకుఁడు— అన్యవిషయములు మాడ ననేకములు వాయబడియున్నవి. స్వామీ!

అష్టా— బ్రహ్మాజ్ఞానోపదేశము నొందుటకు గురువు నొకని నేర్పరచు కొనవలె నను విధాన మేమైన నాశాస్త్రమందు వాయబడి యున్నదా? లేదా?

జనకుఁడు— హా! మహాత్మా! గురు వశ్యముగ నుండవలె నని శాస్త్రములో విధింపఁబడియున్నది.

అష్టా— రాజా! ఇప్పుడు నన్నుం గురువుగ స్వీకరింపకయే నావలన బ్రహ్మాపదేశము నొందఁగోరుచున్నావా యేమి?

జనకుఁడు— అటులఁగాదు మహాత్మా! శాస్త్రవిధిపూర్వకముగ నుపదేశ మొందనుత్సుకుడనై యున్నాఁడను. తిండి! మిమ్మునే నాగురువుగ

నిపుడు స్థాపించుచున్నాను.

అమ్మ — రాజా! ఉపదేశ మొందునపుడు గురుదక్షిణ సమర్పించవలె నను విధానము శాస్త్రములో వ్రాయబడి యున్నదా?

జనకుడు — మహాత్మా! శాస్త్రవచనానుసారముగ నీక్షణమున నాయొక్క తను మనో ధనములు మూడింటిని మీచరణమలముల యందర్పించినాడను. మహాత్మా! నాయందనుగ్రహించి యిపుడు నాకు బ్రహ్మోపదేశ మొనరింపుము. ఇట్లు జనకుడు చేసిన పార్శ్వ వినిసంతనె అష్టావక్రముని అదృశ్యుడై దూరముగఁ బోయి యొక గుహయందు దాగియుండెను. జనకరాజు తన గుఱ్ఱము యొక్క రిక్కాబులోఁ బెట్టిన కాలువట్ల నేయుంచి కదలిక మెదలిక నిలువఁబడి నిశ్చేష్టితుడై యుండెను.

నూర్యాస్తమయసమయమైనను జనకరాజు నగరమునకుఁదిరిగి రాకుండెను. అప్పు డమాత్యాదు లందఱు నత్యంతచింతాక్రాంతులై యాక్షణమున దెవడినది వనమునకుం బోయిరి. అటుల పోయి చూడ నొకవిశాలవృక్షసమీపమునం దష్టావక్రమునినిం గూనిపోయిన బల్లకిమాత్ర ముండెను. మునీంద్రు డెచ్చటను కనబడకుండెను. జనకమహారాజు జొరక కాలును గుఱ్ఱపు రిక్కాబులో నుంచి చైతన్యరహిత మగుప్రతిమవలె నిశ్చేష్టితుడై యుండెను. అది చూచి అమాత్యాదిక సర్వపరివారము నత్యంతభయాక్రాంత మయ్యెను. ప్రధాని త్వరితగతి రాజనొద్దకుం బోయెను. కాని రాజు వానినిఁ జూడనే లేదు. ప్రధాని తన చెండుచేతులు జోడించి “మహారాజా! ఈస్థితికిం గారణమేమి?” అని యడిగెను. జనకరాజుండుకయు సుత్రర మియ్యకుండెను. అప్పుడు మునీశ్వరుడు రాజున కెద్దియో మంత్రప్రయోగముఁ జేసియుండునని ప్రధానిప్రభృతులనుకొనిరి. మునికై కొంతసేపు వెదకిరి. కాని ముని యెచ్చటను గనుపడలేదు. అమాత్యాదులందఱు నిరాశులై రాజును బల్లకితోఁ గూర్చుండఁ

బెట్టి నగరమునకుఁ గొనిపోయి రాజమండలమున నొక యుత్తమశయ్యపైఁ
బరుండబెట్టి యనేకుల నాశ్వీకుల రప్పించి తత్క్షణము వనమునకుఁ బోయి
మునీశ్వరుని పెంకి తోడితెంచనియు, మునీశ్వరుండు వచ్చునంతకు నెడరు
ను దిసి రాఁగూడ దనియుఁ గఠినముగ నాజ్ఞాపించి యాశ్వీకులవనమున
కంపిరి. జనకరాజు శయ్యపైఁ బరుండ బెట్టి నపు డేసితినుండెనో యల్ల
చేతులు, కాళ్లు కదల్చకుండెను. నోట నొక్కమాటయైన రాకుండెను.
భోజనమిడిన గాంధేపైన గ్రహింపకుండెను. జలపాత్రయు నోటి కం
దించిన నించుకయిన బానము నేయలేదు. రాజు యొక్క యీసి
తఁ జూచి రాజీయు, రాజమండలియు నత్యంతశోకనిమగ్నులైరి. ఈవాగ్ధో
సవ్యత్ర వ్యాపింప నగరమందంతటఁ బ్రజలలో హాహాకారము వుట్టెను.
ఆరాత్రియంతయు నతిమృదువుతోఁ గడచినంత నూర్జీవయ మయ్యెను.
మునీశ్వరుండు రాఁడాయెను. సూర్యాస్తమయసమయమున నొక సిపాయి
అష్టావక్రమునిని దోడ్కొని వచ్చెను.

మునీశ్వరునిఁ జూడఁగనే ప్రధానికత్యంతకొంగుము ప్రిజ్వలించె
ను. కాని మునీశ్వరునకుఁ గ్రోధ మగపరచిన యెడలఁ గార్యస్థిని కానేరద
నియు, నింక నేదేని విపరీతము జరుగునేమో యనియును యోచించి న
మృతతో నిట్టనియెను. “ఓమునివరా! మారాజున కెద్దియేని మంత్రప్ర
యోగము జేసితిరా?”

అష్టావక్రముడు— “మీరాజుపై మంత్రప్రయోగము నేయు నెడల
నాకేమిప్రయోజనము కలదు? మీరాజునకు నేనెద్దియుఁ జేయలేదు. “రాజు
ను నీవేమియు నడుగలేదా?”

ప్రధాని—స్వామీ! గాఢ నేమి ప్రశ్నించిన నుత్తర మీయడు.
“రెండుదినముల నుండి యుపవాసమై యున్నాఁడను.” అని రాజు యొక్క
సితినంతయు మునివరునకు విన్నవించి “ఓమునివరా! మారాజు భుజియించు
వట్టనుగ్రహింపుము.” అని వేడెను.

అష్టావక్రముని రాజును సమీపించి “ఏమిజనకా!” అనెను.

జనకుడు— మహాత్మా! ఏమి యజ్ఞ!

ముని— నేను నీకేమి చేసితిని?

జనకుడు—మీరేమియుం జేయలేదు;మహాత్మా!అట్లనియెవరు చెప్పిరి!

ముని—జనకా! ఏమి యట్లు పడియుంటివి? లేమ్ము అనందముగాఁ గూర్చుండి భోజనము సేయుము.

జనకరాజపుడు లేచి నిత్యకృత్యములు దీర్చుకొని భోజనము చేసెను. అది చూచి యెల్లరు నానందాశ్చర్యనిమగ్నులయిరి. జనకుడు భుజించి నిశ్చలుఁడై యుండెను. అంత ప్రధాని “మునివరా! కృపయుంచి మారాజా నెప్పటిసీతకి రప్పింపుము” అని పార్థింఁచెను.

అది విని మునివరుఁడు ప్రధాన్యాదిక సర్వపరివారమును దమ తమ గృహములకుఁ బొండ్లని యాజ్ఞాపించి తా నేకాకిగా లోపలిద్వారమునుబంధించి జనకరాజును సమీపించి యాతని కిట్లనియె.

ముని—ఓయిరాజా! నీవిట్లు చేస్తే లుడిగి యుండఁటకుఁ గారణమేమి?

జనకుడు— గురువరా! ఈజేహమందు నాకెట్టి స్వాతంత్ర్యమును లేదు. ఈకొల్లు నావి కావు. చేతులు నావి కావు. ఈజిహ్వ నాదికాదు. ఈనేత్రకర్ణాదిక సర్వేంద్రియములును నావి కావు. ఈరాజ్యము నాదికాదు. ఇంత యేల! వీనిలో నాకేమియు హక్కు లేదు. నా తనువనోధనముల సత్యముగ మీచరణకమలముల కర్పించియున్నాఁడను. మీ యజ్ఞ లేక నేనెట్టి చేష్టలు సేయ నర్హుఁడఁ గాను. అసెను.

అత్యంతశ్రద్ధాయుక్తము లగు నీజనకరాజ వచనముల వినిన యష్టావక్రముని యత్యంతప్రసన్నహృదయుఁడై జనకరాజు మస్తకముపైఁ దనహస్తము నుంచి యిట్లనియె.---

కుమారా! జనకా! నీవు ముముక్షు వగుటకుఁ దగిన జ్ఞానాధికారి వవుదువో లేదో తెలియుటకై నేనీప్రధమపరీక్షఁ జేయుట యావశ్యకమాయెను. నిన్నుఁ బరీక్షించి మెచ్చితి. నీవిప్పుడు బ్రహ్మోపదేశ మొందుట కుత్తమోత్తమాధికారివి. రికాబులో కాలుజెట్టునంతలో బ్రహ్మోపదేశము నొందుటకు నీవ తగిన యధికారివి నాకు లభించితవి. ఓయి పుత్రా! నిశ్చయముగ నీవిప్పుడు బ్రహ్మస్వరూపుఁడవు. నీవు సర్వదా నిశ్చయముగ ము

ఓ.పె.

శ్రీ గురుపరమాత్మనే నమః.

అష్టావక్రగీత.

ఈ ప పృథరణము. ఆత్మానుభవోపదేశవర్ణనము.

ఆధ్యతీకాకారకృతమంగళాచరణము.

ఓం సచ్చిదానందసంధాన శుద్ధబోధోపదేశినం,

గురుం శ్రీ అమృతానందం మోహభావ్నాతనువం నమః

అవతరణిక — జనకమహారాజ తన సంపూర్ణకృపాభక్తుల వలనఁ బ్రస
న్నుఁడైన త్రిఅష్టావక్రమునీంద్రుని యడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ కథం జ్ఞాన మవాహ్నీతి కథం ముక్తి ర్భవిష్యతి,

వైరాగ్యంచ కథం ప్రాప్త మేతద్బ్రూహి మమ ప్రభో॥౧॥

తాత్పర్యము — స్వామీ! గురువర్యా! జ్ఞానవైరాగ్యము లెట్లు కలుగు
ను, ముక్తి కలుగు లెట్లు, వీనిని నాకు బోధింపుము.

అవతరణిక— జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నుఁడును, కరుణానిధియు నగు శ్రీ అష్టావక్రముని ముక్తికాముఁడై తన చరణములను శరణముగ నాశ్రయించిన శిష్యుఁడగు జనకమహారాజునకు శమదమాది ముఖ్యసాధనముల విధించుచు ముక్తిసాధనమగు ఆత్మతత్త్వము నుపదేశించుచున్నాఁడు.

అష్టావక్రముని.

శ్లో॥ ముక్తి మిచ్ఛసి చేత్తాత విషయా నిష్పవ త్త్వజ,
క్షమార్జవదయాతోష సత్యం పీయూషవ ద్భజ ॥ ౧ ॥

తాత్పర్యము— ఓశిష్య! సర్వానర్థములఁ దొలఁగించినిత్యపరమానందసుఖముం గూర్చునట్టి ముక్తియం దిచ్ఛ కలదేని, అనర్థదాయక నుగు విషము నెట్లు పరిహరింతువో యట్లే సర్వానర్థములకు మూల మగు దేహాదివిషయముల యం దాసక్తిని విడచి, అంతర్ముఖుఁడ వగుము. అనఁగా, అహం మమ (నేను నాది) యను నధ్యాసను విడువు మని యభిప్రాయము. కుఱియు క్షమ, అర్జవము, దయ, సంతోషము, సత్యము, నను వీని నమృతము వలె స్వీకరింపుము.

దేహము మొదలు కొని అహంకారము వఱకుఁ గలదృశ్యము లన్నియు విషయములే; కనుక విషప్రాయములగు నీవిషయములం దాశను విడువుము. బాహ్యపదార్థములం దాశ లేకుండుటయే దమ మనఁబడును. ఇట్లు బాహ్యోద్రియనిగ్రహము వలవరచుకొని పిమ్మట క్షమార్జవ ద్యంతరించియనిగ్రహ మనెడి శమము నర్జయించుము. క్షమార్జవదయాతోషసత్యము లాత్మజ్ఞధర్మములు. అందు,

1. క్షమ యన సర్వసహనము. సకలవికారములకు సాక్షియగు ఆత్మను నదా భావించుటచేత సర్వమును సహింపవచ్చును. సర్వాధిష్ఠానత్వ మాత్మధర్మము.

2. అర్జున మనఁ గా అపివ్యాయాపమగు వంచన లేమియే. అనఁ గా నూయో సంబంధమైన యేవికారమును గలుగకుండుట.
3. దయ యన నిశ్చేతుకముగ పరహితమును గోరుట. ఇదియును అత్యధర్మము.
4. తోష మన సదా అత్యనుభము. సర్వదా ఆనందమయుఁడై యుండుట. ఇదియు నాత్యస్వరూపము.
5. సత్య మనఁ గాలత్యయమందును బాధలేని (మార్పుగలుగని) అత్యయే. సర్వసిద్ధిహేతువగు యమృతము నెంతప్రీతితో స్వీకరింతువో అంతప్రీతితో నీక్షమార్జవాదుల స్వీకరింపు మని శమదమాదిసాధనచతుష్టయ సంపన్నుడగుశిష్యునకు భగవానుఁడగు అష్టావక్రముని యిట్లు ముక్తిసాధనము నుపదేశించుచున్నాఁడు.

వి— ఈశ్లోకము గ్రంథస్థవిషయమునకుఁ గీలకము. సర్వవేదాంత సారమై నాయకమణి వలె నలరారుచున్నది.

అవ||— పృథివ్యాదిపంచభూతాత్మక మగు దేహమే అత్య. శబ్ద స్ఫుర్మరూపరసగంధము లీ గగనమారుతాదిపంచభూతముల సహజగుణములగుటచే సదా వాని నాశ్రయించి యుండునుకదా, ఈపంచభూతాత్మకదేహమును, అభూతముల సహజగుణములును కాలత్యయమందును విడుచుట కవకాశ మెటులఁ గలుగునను శంకకు, అపృథివ్యాదిపంచభూతముల స్వరూపము నీపుకాపు. అని అపరోక్షజ్ఞానము నుపదేశించుచున్నాఁడు.

శ్లో|| నపృథ్వీ నజలం నాగ్ని ర్న వాయు ర్ద్యౌర్న వా భవాః,
ఏషాం సాక్షీణమాత్మానం చిద్రూపం విద్ధిముక్తయే||౨||

తా||--- శిష్యు! పృథివ్యాదిపంచభూతములలో నేదియు నీవు కావు. అపంచభూతములును, వాని గుణములును, దేహధర్మములు గాని అత్మధర్మములు కావు. కనుక వానిని ఆదరింపకుము. తెలుపు, నలుపు, బొట్టి, బొడవు, లావు, సన్నము మొదలగు రూపములు, దేహధర్మములు గాని అత్మధర్మములు గావు. అట్టి దేహముల రాకపోకలకు సాక్షిమాత్రుడగు అత్మయే నీవని దృఢముగ నమ్మి అత్మసాక్షాత్కార మొందుము. ఘటమును జూచువాడు ఘటము కంటె వేరుగ నున్నట్లు దేహమును జూచు నీవు దేహముకంటె వేరుగనుండు చిద్రూపుడవు.

అచ||--- దుఃఖిచ్ఛంసము ముక్తియని తార్కికులును, దుఃఖముకలుగమియే ముక్తియనిపూర్వమిమాంసకులును, దేహనాశమే ముక్తియని బౌద్ధులును శిష్టుడరు. ఈతార్కికాదిమతముల ఖండించుచు అత్యజ్ఞానముచేతనే జీవన్ముక్తిదశ ప్రాప్తించునని నిరూపించుచున్నాడు.

శ్లో|| యది దేహం పృథక్కృత్య చితి విశ్రామ్య తిష్ఠసి,

అధునైవ నుభి శాంతో బంధముక్తో భవిష్యసి ||3||

తా|| శిష్యు! నీవు దేహభిమానమునువదిది దేహాదినర్వేంద్రియములకు విలక్షణుడవుగ నుండుట, చెలిసి చిదేకాగ్రత నుంటివేని ఈజీవనదశ యందే పరమానందప్రాప్తి నొంది సుఖంతువు. అనగా, కర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యనర్థరహితుడ, వగుచువు. ||3||

వి||--- పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతమును గల సకలోపాధులు జడములగు పంచమహాభూతములయొక్క పరిణామములుగాన నవియు జడములే. పరమాత్మయొక్క నూత్నైశ్వర్యములీజడ పాధులయందు జీవరూపమున, బ్రహ్మేతిమట చేత నీయుపాధులకుఁ చైతన్యము గలిగి తత్తత్ప్రాయాసమర్థము

అగుచున్నవి. జీవుడు(కూటస్థుడనఁ బడు) ప్రత్యగాత్మయొక్క పరిమింబు
డు. అపరిత్యగాత్మ పరమాత్మయే. అవిద్యా (అజ్ఞాన) వశమున నీపరిత్య
గాత్మ తన నిజరూపమును మఱచి, జీవభ్రాంతి నొంది, కర్తృత్వ భోక్తృ
త్వాదులు తనవిగా నెంచుటచేత దేహమందభిమానమును బొందుచున్నా
డు. ఇదియే అజ్ఞానము. ఇదియే బంధహేతువు. బంధమనఁగా దేహభి
మానవశమున బుణ్యపాపమిశ్రకర్మముల జేయుచు నాయాకర్మఫలముసార
ముగ నానావిధయోనులందుఁ బుట్టుచు, గిట్టుచు జన్మమరణరూపమహాప్ర
వాహమున, బడి పరితపించుచుండుట. ఈమహాప్రవాహము నుండి తప్పిం
చుకొని తన నిజరూపమును బొందుటయే (బ్రహ్మమం బైశ్వర్య మగుటయే)
మోక్షము. సాధనచతుష్టయసంపన్నుడై జైరాగ్యబోధోపరతులు గలిగి స.
ద్గురువు నలన తత్త్వమసీత్యాదిమహావాక్యార్థరహస్యములను దెలిసికొని శ్రవ
ణమనననిదిధ్యానములచే నేకాగ్రచిత్తముతో నిరంతరము నిరంతరాయ
ముగ పరమాత్మను (స్వస్వరూపమును) ధ్యానించుచుండుటయే ముక్తికి
సాధనము. అట్టి సాధనమునే ఉత్తమాధికారియగు జనకునకు శ్రీఅష్టావ
శ్రమసీశ్వరుఁ డుపదేశించుచున్నాఁడు.

అనఁ-- వర్ణాశ్రమవిధము అగు కర్మములఁ జేయుటండ చిద్రూప
మాత్రుడై యుండిన ముక్తి కలుగునా యని శంకించునో యని, అత్యు శ
ర్వాశ్రమాదులకు విలక్షణమయినదని చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ న, త్వం విప్రాదికో వర్ణో నాశ్రమీ నాక్షుగోచరః ।

అసంగోసి నిరాకారో విశ్వసాక్షీ సుఖభవ ॥౪॥

తా ॥ నీవు వర్ణాశ్రమవిలక్షణుడవు. నేను బ్రాహ్మణుఁడను, న
శ్యాసిని యీ మొదలగు వర్ణాశ్రమభేదములు పరిత్యజ్యముగ, కనుపడు

చుండ నాకీవర్ణాశ్రమభేదములు లేవని చెప్పు టెట్లు? అనెదవేని, నీవు అక్షుగోచరుడవు కావు. పృథ్వీగాత్మవగు నీవు సాక్షిమాత్ముడవు. నేను బ్రాహ్మణుడను, ఈమొదలగు పృథ్వీయములు ఇందియగోచరము లగుటచేత దేహధర్మములే కాని ఆత్మధర్మములు గావు. అయితే యింక నేనెట్టివాడనను శంక రాగా, ఆత్మస్వరూపమును నిరూపించుటకై ఆత్మవికృంతిఫలమును జెప్పుచున్నాను. ఆత్మవగు నీవు సర్వోపాధిసంగరహితుడవు, నిరాకారుడవు, విజ్ఞమునకు సాక్షిమాత్ముడవు. ఈదేహముతో గాని, ప్రపంచముతో గాని నీకెట్టి సంబంధమును లేదు. కనుక కర్మాసక్తిని విడిచి చిదేకాగ్రత వలన గలుగు పరమానందపొందితే గుఱింపుము.

॥౪॥

అవ!--చిన్మాత్ముడనైయున్న ను వేదవిహితకర్మల మానుటచేత బ్రత్యవాయము కలుగదా అనెడిశంకకు సమాధానము జెప్పుచున్నాడు.

శ్లో || ధర్మభక్త్యా సుఖం దుఃఖం మానసాని న తే విభాః,

న తర్హసి న భోక్తాసి ముక్తవ్రవాసి సర్వదా || ౫ ||

తా || ధర్మాధర్మములును, వాని వలన గలుగు సుఖదుఃఖములును, మనోధర్మములు గాని (చిన్మాత్ముడవగు) నీవి కావు. విహితనిషిద్ధకర్మములు చేయుటవలన గలుగు ధర్మాధర్మములకును, తజ్జన్యము లగు సుఖదుఃఖములకును నీవు కర్తవు కావు. భోక్తవును కావు. శుద్ధబుద్ధస్వరూపుడవగు నీవు సర్వదా ముక్తుడవే. అజ్ఞానము వలన నీసుఖదుఃఖములు సంభవించును. చిదానందమున నీయజ్ఞానము దొలగగనే అజ్ఞానకార్యములగు సుఖదుఃఖములును దొలంగును.

॥౫॥

అవ||-- లోకములో వివేకవంతులు బంధనివృత్తికై ప్రయత్నింతురుకదా! శుద్ధబుద్ధస్వరూపుఁడును, నిత్యముక్తుఁడును నగు అత్మకు బంధమెట్లు కలిగె నను శంక రాఁగా, నిత్యముక్తుఁడయ్యును బాహ్యదృష్టి గలవానికి ప్రాప్తీకము నైతము బంధమే యని బోధించుచున్నాఁడు. (ప్రాప్తీకమనఁగా, స్వప్నవృత్తాంతమువలె నప్పటి కున్నటులఁ గనుపించి విమర్శించునపుడేమియు లేనిది.)

శ్లో || ఏకో ద్రష్టాసి సర్వస్య ముక్తప్రాయోఽసి సర్వదా,
అయమేవ హితే బద్ధో! ద్రష్టారం పశ్యతీతరమ్ ||౬||

తా || ఓయికిష్టా! సర్వశరీరములందును నుండి దృష్టజైచిదాత్మవగు నీవే సర్వవ్యాపకఁడవై సర్వమును జూచుచున్నావు. కాబట్టి నీవు సర్వదా ముక్తప్రాయుఁడవే. దేహాధ్యాసవశతన బంధ మున్నటులఁ గనుపడినప్పుటికి నీకు బంధము లేదు. సర్వదా ముక్తుఁడవే. దేహాదిసర్వప్రపంచమును బరిచ్ఛిన్నముగఁ (నీకంటె నితరముగ) జూచితివేని యదియే నీకునిశ్చయము గ బంధము.

వి — అనేకజలాశయములందుఁ బ్రతిఫలించుచున్న సూర్యుఁడు భిన్నభిన్నములుగాఁ గాన్పించుచున్నను ఒక్కండేయైనటుల. నానావిధోపాధులయందును ప్రత్యేకాత్మరూపమునఁ బ్రతిబింబించు పరమాత్మ యొక్కండే యను, అనఁగా తానే పరమాత్మయను నిశ్చయజ్ఞానముతో నుండు వానికి దేహాదిబాహ్యప్రపంచకృత్యములతో లేప మండదు. (శ్రీభగవద్గీత-౨-౧- శ్లో- ౧-౨ చూడుడు!) ||౬||

అవ||— ఇట్లు బంధహేతు వగు దేహాభిమానమే యనర్థహేతువని నిరూపించి తన్నివృత్తిపూర్వకపరమానందప్రాప్త్యుపాయమును జెప్పు

చున్నాడు.

శ్లో॥ అహం కర్తే త్యహంమానో మహాకృష్ణాహి దంతితః,
నాహం కర్తేతి విశ్వాసామృతం పీత్వా సుఖీభవ॥

తా॥ శిష్యా! కర్తృత్వాభిమానము, అనగా “నేను కర్తను” యను అహంభావమునది గొప్పకృష్ణసర్పము. ఆయహంభావమువలన గలుగు సుఖదుఃఖములకు లోబడుటయే యాసర్పము వలన గలిగింపబడుట. కావున నట్టి యహంభావమును వదిలి “నేను కర్తనుగానట్టి ఆత్మను” యనెడి దృఢవిశ్వాసామృతముం గొల్గి ఫలమానందపూర్తి నొంది సుఖింపుము.

॥౭॥

అవః— ఆత్మజ్ఞానామృతపాన మేరితి సుఖసాధన మగునను శంక కలుగరా జ్ఞానాగ్నివలన అజ్ఞాన మను కొనసమును దహించుట వలన నది సుఖసాధనమగునని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఏకో విశుద్ధబోధోఽహ మితి నిశ్చయవహ్నినా,

ప్రజ్వాల్యాజ్ఞానగహనం వీతశోక స్సుఖీభవ ॥౮॥

తా॥ “నేను సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు లేని స్వప్రకాశని జాత్యను, సర్వప్రపంచమును నేనయై జెలుగుచున్నాను.” అనెడి నిశ్చయజ్ఞాన మనెడి యగ్నిచేత అజ్ఞానకొనసమును బూనికతోఁ దగలఁబెట్టి జననమరణముల వలన గలుగు శోకమోహరాగద్వేషాదిక్లేశముల నుండి తప్పించుకొని తద్వారా దుఃఖరహితుడవై ఆత్మానుభవసుఖమునొందుము.

—సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు—

(1) సజాతీయభేదము- తన జాతివస్తువు కంటె తాను భేదముగ నుం

డుట. (ఉ- ఒక చెట్టునకు వేటొక చెట్టుతోఁ గలభేదము)

(2) విజాతీయభేదము- ఇతరజాతీయస్తువుకంటె తాను భేదముగ నుండుట.

ఉ. (ఉ- ఒక చెట్టునకు జాతితోఁ గలభేదము)

(3) స్వగతభేదము- తనయందే యుండు ఆవయవములకు, నీందిరియములకుఁ గల పరస్పరభేదము. (ఉ- ఒక చెట్టునందే దానికొమ్మలు పత్రపుష్ప ఫలాదులతో గల భేదము)

ఒక్క టేయే నిరవయవమగు ఆత్మకు నీభేదత్రయములేదని “ఏకమే వాద్వితీయం బ్రహ్మ” యనెడిశ్రుతి బోధించుచున్నది. (నేను నాది నాదేహము) ఇత్యాదిదేహభిమానమే అజ్ఞానము, దానివలనఁ గలిగెడు శోకము, మోహము, రాగము, ద్వేషము మొదలగు వృత్తులనెడి లతాగుల్మదులతోఁ జేరినదే ‘అజ్ఞానకాననము’. ఈదేహదివిషయములతో నాకట్టిసంబంధమును లేదు, నేను శుద్ధపరిపూర్ణచిదేకాత్మను, అనెడి జ్ఞానమే ‘వహ్ని’. ఈవహ్నినిఁ బ్రజ్వలించఁజేసినయెడల అజ్ఞానకాననము దగ్ధమగును. అప్పుడు మిగిలి యుండునది శుద్ధబోధరూపబ్రహ్మనందము. స్వప్నవృత్తాంతము వలె నసత్యమగు సర్వప్రపంచమును మఱచి బ్రహ్మానందమయుండై యుండుటే యనిభావము.

॥౮॥

అప||— ఆత్మజ్ఞానాగ్నివలన నజ్ఞానకాననమును దహించి నప్పటికి నీ అందువలన సత్యముగఁ గనుపించు ప్రపంచజ్ఞానము తొలఁగదు కదా! యిక శోకాదులు కలుగకుండు టెట్లు? యను శంక రాఁగా త్రోవరియందు సర్వభ్రాంతి కలిగినటులనే చిదాత్మయందుఁ గల్పిత మగు ప్రపంచము విమర్శకాలమున స్ఫురింపక సర్వభ్రాంతి తొలఁగఁగనే దాని కధిష్ఠానమగు తాద్రాకుమాత్రమే మిగిలియున్నట్లు ప్రపంచభ్రాంతి తొలఁగఁగనే

యాభ్రాంతికి నధిష్ఠాన మగు చైతన్యము మాత్రమే మిగిలియుండును. కనుక దుఃఖవీజమగు దేహభిమానము తొలగఁగనే తత్సంబంధమగు శోక నాహులు కలుగ నేరవని నిరూపించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ యత్ర విశ్వ మిదం భాతి కల్పితం రజ్జుసర్పవత్,

అనందపరమానందః స బోధ స్త్వం సుఖంచర ॥౯॥

తా॥ ఏనడుచుబోధవలన దృశ్యప్రపంచ మంతయు, రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతి కలుగునట్లు భ్రాంతిచే మాయాకల్పితముగఁ దోచునో, యట్టి బోధయే చిదాత్మనగు నేను, యని తెలిసికొని సుఖంతుము. స్వప్న ముంపజ్ఞానవశమున వ్యాఘ్రాదులను జూచి భయపడినవాఁడు బాగ్రవనస్థ రాగనే, అవ్యాఘ్రాదికములు మిథ్యాకల్పితములని తెలిసికొని స్వప్నమందుఁ గలిగిన భయమువోయి యెటులఁ జిత్తశాంతినిొందునో యట్లునే అజ్ఞానకల్పిత మగు విశ్వభ్రాంతి గురుబోధవలనఁ దొలఁగినంతట సాంసారికదుఃఖములను దొలఁగి సుఖించును. అయితే దుఃఖకారణమగు ప్రపంచ భ్రాంతి తొలఁగి దుఃఖాభావమైనంతమాత్రమున సుఖ మెట్లుగునందువేని నిత్యానంతానందస్వరూపమును జెప్పెద వినుము.

అనంతపరమానంద మనఁగా మనుష్యులొకానందదేలోకానందముల కంటె అత్యుత్కృష్టమగు పరమానందమవేనీవు. ఇచట, “ఎత్తస్యైవానందస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవంతి” యనెడి శ్రుతిప్రమాణము. ఆత్మానుభవానందమే బ్రహ్మానందము. తదితరానందములు బ్రహ్మానందములోని పరమాణువులు.

అవశి—సర్వమును రజ్జువందు సర్పభ్రాంతివలెఁ గల్పితము. స్వాభావికముగఁ జూడఁదగినట్లు, అట్టి నిత్యానందాత్మక బంధమాక్షుము లే

ఓ యీ కలిగెను? అను శంక కుత్తరము.

శ్లో || ముక్తాభిగూనీ ముక్తాహి బద్ధో బద్ధాభిమాన్యపి,
కిం వదంతీహ సత్యేయం యా మతి స్సా గతిర్భవేత్ ||

తా || నేను ముక్తుడను, అనెడి యభిమానము గలవాఁడు నిశ్చయముగ ముక్తుఁడు. నేను బద్ధుఁడను, అనెడి యభిమానము గలవాఁడు బద్ధుఁడే యగును. కారణమేమన? బంధమోక్షములు రెండును అభిమానకల్పితములే కాని వాస్తవములు కావు జ్ఞానికి బంధమోక్షములు లేవు. పరమార్థదశయందు అత్మమాత్రమే సత్యము. మాయా (అజ్ఞాన)కల్పితమంతయు నసత్యము. “యా మతి స్సా గతిర్భవేత్” యనెడి విద్యజ్ఞనశ్చరియు నిట్లే బోధించుచున్నది. మఱియు, “తం విద్యా కర్మణీ సమారభే తే పూర్వప్రజ్ఞాచ” * అనెడి శ్లోకము, “యం యం వాపి స్మరణ భావం” ఈ మొదలగు స్మృతులును, ఈయర్థమునే దృఢపరచుచు న్నువి. నరకులు పూర్వజన్మమందలి విద్యకుఁ గర్మమనకుఁ బ్రజ్ఞకుం దగిన దేహముం దాల్చి ప్యవహరింతు రని శ్మృత్యర్థము. ఏవిషయమును దలంచుచుఁ బూర్వదేహమును విడుచునో యాస్మరణమునకుఁ దగిన దేహముం దాల్చి ప్యవహరింతు రని స్మృత్యర్థము. కావుననే జడభరతునకుఁ అంత్య స్మరణానుగుణముగ హరిణ మహిషజన్మములు కలిగె నని పురాణప్రసిద్ధి.

(ఈవిషయమును బూర్వశ్లోకములందుఁ జెప్పినప్పటికి శిష్యునప వి

* ఒక శరీరమును విడిచి మఱియొక శరీరమును ధరించునపుడు పూర్వప్రజ్ఞచేత అష్టవసువులతో శరీరారంభమగును. పూర్వప్రజ్ఞచేతనే ముక్తుడ ననెడి జ్ఞానము కలుగును. (అష్టవసువులనఁగా పృథివ్యాదిపంచ భూతములు, అవిద్య, కామము, కర్మము.)

పరీతభావనలు కలుగకుండ, దృఢజ్ఞానము గలుగుటకై యిట్లు మఱలమఱల
కొప్పైనని యూహించదగినది.)

అన||—జీవాత్మకుఁ బారమార్థికముగ బంధమోక్షములు కలవనెడి
తార్కికమతమును నిరాకరించుచున్నాఁడు.

శ్లో || అత్మా సాక్షీ విభుః పూర్ణ ఏకో ముక్త శ్చైదక్రియః,
అసంగో నిస్సప్తహృత్సాంతో భ్రమా త్సంసారవా నీక ||

తా || దేహాదిసకలేంద్రియములు నేయు వ్యాపార మంతయుఁ దా
నే చేయుచున్నాననెడి యపభ్రమము (లేనిదియున్నటులఁ దలంచుట)చేత
ఆత్మసంసారివలె దోచును. కాని విమర్శింపగా తాను సంసారియేకా
డు. ఏమనఁగా, 1 సాక్షి, 2 విభువు, 3 పూర్ణము, 4 ఏకము, 5 ముక్త
ము, 6 చైతన్యము, 7 అక్రియము, 8 అసంగము, 9 నిస్సప్తహృత్, 10 శాం
తము, అను నీ పదియు ఆత్మధర్మములు. ఇందు 1 సాక్షి యనఁగా దేహాదు
లు చేయు క్రియలకును, అహంకారమునకును సాక్షిమాత్రుడై కాని ఆత్మ
వానికె గర్తృకాఁడు. 2 విభువు అనగా సర్వప్రపంచమునకు నధిపాత.
3 సర్వవ్యాపకుఁడు కనుక పూర్ణుఁడు. 4 సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదము
లేనందున ఏకము. 5 మాయకుఁ దత్సంబంధింపకలకార్యములకు నతీతుఁడగు
టవలన వస్తుగతిచేత నదా ముక్తఁడు. 6 స్వప్రకాశుడై సర్వప్రపంచ
మును బ్రకాశింపఁజేయుటచేత * చైతన్యమాత్రుఁడు. 7 చేష్టారహితుఁ
డు గాన అక్రియుఁడు 8 తన కెట్టి సంబంధమును లేదు కనుక అసంగుఁ
డు. (“అసంగోవ్యయం పురుషః” అనెడి శ్లోతి యిచటఁ బ్రమాణము)
9 ఎట్టి విషయాభిలాషయు లేనివాఁడు గనుక నిస్సప్తహృత్. 10 ప్రవృ
* ఇచ్చట “తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతీ” అనెడి శ్లోతిప్రమాణము.

త్తి (పనిచేయుట) నివృత్తి (మానుట) యు, శరీరత్రయమును చిత్తవృత్తులు ను లేనందున శాంతుఁడు. (ఏదేని జేయునపుడు గాని మానునపుడుగాని మనస్సు సంకల్పించును, వాక్కు పలుకును, కరచరణాద్యవయవములు నేయును. అత్మ మనోవాక్కాయకర్మలకు సాక్షిమాత్రుఁడును వానితో సంబంధము లేనివాఁడును. పృవృత్తినివృత్తు లిందిరియధర్మములే కాని ఆత్మ ధర్మములు కావు. కనుక ఆత్మ సంసారి కాఁడు.)

అ|| — నేను పరిచ్ఛిన్నుఁడను. ఈదేహము నాది, ఈగృహదారత్రేత్రాదులు నావి. నేను సుఖిని. నేను దుఃఖితుఁడను. ఈమొదలగు భృమములు ప్రతిజన్మమందును, అనాదిపరంపరగఁ గలిగియుండగా నొక్కసారి తత్త్వబోధ వినినమాత్రమున నివర్తింపశక్యము కావు కనుక, “ఆవృత్తిరహితుపదేశాత్” యను వ్యాసమాత్రము ననుసరించి యనేక సామరీ యదైవతాత్మభావనఁ జేయఁజేయ విజాతీయసంకల్పములు తమంతట నణఁగు నని యుపదేశించుచున్నాఁడు.

శ్లో || కూటస్థం బోధ మ్మదైవత మాత్మానం పరిభావయ,
ఆభాసోహం భ్రమంముక్త్యా భావం బాహ్యయథాన్తరమ్ ||

తా || ఓయి శిష్య! “అహంకారమేనేను” అనెడిభ్రాంతిని విడువ్రము. పిమ్మట ఇది నాది, ఈదేహము నేను, ఈగృహాదికము నాది, ఇత్యాదిభావ్యాపదార్థసంబంధముగు మఘకౌశమును, నేను సుఖిని, దుఃఖితుఁడను, మూఁగుఁడను, మొదలగు అంతరపదార్థభ్రమముగు నభిమానమును వదిలి నేను అకర్తను, అసంగుఁడను, బోధస్వరూపుఁడను, సర్వవ్యాపకుఁడను అద్వితీయపరమాత్మను, అని సర్వదా భాసింపుము.

అవ|| — ఈ దేహాభిమాన మనాదిగ నుండుటచేత సకృద్భావనవలన దొలంగదు గనుక ఆయాభిమానపాశమును జ్ఞానఖడ్గముచేత మఱల మఱల తెగనఱికి ఆత్మసుఖము వొందు మని బోధించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ దేహాభిమానపాశేన చిరం బద్ధోసి పుత్రక!.

బోధోహం జ్ఞానఖడ్గేన తన్నికృత్య సుఖీభవ ||౧౩||

తా || పతా! దేహమే నేనను దృఢాభిమానపాశముచేత చిరకాలమునుండి నీవు బంధింపఁబడి యున్నావు. “నేను కేవలము చిద్రూపుఁడ” నను జ్ఞానఖడ్గముచేత, (నిరంతరాభ్యాసమున) ఆపాశమునుఁ బూర్తిగఁ దెగనఱికి ఆత్మసుఖము వొందుమా. సకలపాపములు జన్మారంభము నుండియు నజ్ఞానచక్రమున అభిమానబద్ధులై యుండుట సహజము. దేహాభిమానము లేని పాప్రపంచికవ్యాపారమే లేదు. ధీమంతుఁడగు నరనకు జ్ఞానసాధనము కలదు. గనుక భ్రమమాత్రమును, మిథ్యాకల్పితము నగు దేహాదిప్రపంచము నుపేక్షించి బాహ్యభ్యంతరవాసనల నెల్ల విడచి నిత్యమును సర్వవ్యాపకమునై, అంతర్బ్యోతీస్వరూపమున పరమేశ్వరాభిన్నమగు ఆత్మస్వరూపమును సద్గురుబోధవలనఁ దెలిసికొని పదాచిదానందమున నుండుటయే ముక్తియని శ్రీఅష్టావక్రముని శిష్యునకు మఱల మఱల బోధించెను. ||౧౩||

అవ|| — “చిత్తశుద్ధినిరోధరూపమగు సమాధియే బంధనివృత్తి హేతువు” అని చెప్పిన పాతంబులవత్తమును గూడ నిరాకరించుచు ఆత్మానుభవమును నిరూపించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ నిస్సంగో నిష్క్రియోసిత్వం స్వప్రకాశో నిరంజనః,

అమమేవహి తే బంధః సమాధి మనుతిష్ఠసి ||౧౪||

తా || శిష్యు! నీవు నిశ్చయముగ నిస్సంగుడవు. దేహములలో దే నితోడను నీకు సంబంధమే లేదు. మఱియు, నీవు క్రియారహితుడవు. ఏమన నీవు స్వయంప్రకాశస్వరూపుడవు. (ఉపాధిక్యతావరణము లేని నిరంజనుడవు నగు పరిశుద్ధాత్మవు. అట్టి నీవు సమాస్యస్థానమునకై యత్నించితివేని నిష్క్రియుడవగు నీవు సక్రియుడవగుదువు. కావున సమాధియు బంధమే యగును. జ్ఞానాభివృద్ధికొరకుఁ జేయు నేయన్యస్థానము యనను గర్భ మగుటచేత ముక్తికి ప్రతిబంధమే యగును. (అప్రయత్నముగ సర్వమనోవృత్తులు నశింపఁ దనంతటఁ దాను చిదేకాగ్రత నుండుటయొ జ్ఞానము అదియే ముక్తి.)

వి— ఆర్యసమ్మతమగు సమాధిని నిష్కేధించుట యుచితమా? యని న సమాధియు, దేవతోపాసనయు, ఆరుదక్షువులకు, చిదాత్మావరక మగు నవిద్యను విక్షేపసహితముగఁ దొలగించుటకు సాధనములు కనుక వారలకు వసరమే. కాని విక్షేపావరణము తొలగిన ఆరూఢులకు స్వరూపజ్ఞానోపయోగములు కావు గనుక వారల కనవసరము. కావుననే “అవరణాభిధవార్థావృత్తిః” అని చెప్పబడినది. మఱియు “అవిద్యాకల్పితనామరూపవ్యపోహ ఏవ ప్రయతేత విద్వాక్” అన బ్రహ్మబోధే తదపోహమాత్రాద్భ్రష్మాత్వభాతి స్వయం మేవ సాక్షాత్” అని మహావాక్యదర్పణము లోఁ జెప్పబడినది. కావున ఆరూఢులు, కల్పితనామరూపవ్యపోహమునకే యత్నింపవలెనని యభిప్రాయము.

||౧౪||

అవ||— ఇట్లాత్మతిక్తిమగు సమాధియును గూడనని చెప్పి క్రింది రెండుస్థోకములలో సర్వకల్పనలకు మూలమైన అంతఃకరణమును విడచి ప్రేతస్వమాత్మగిడవగుమని బోధించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ త్వయా వ్యాప్త మనం విశ్వంత్యయిప్రోతం యథార్థతః
శుద్ధబుద్ధస్వరూప స్త్వం మాగమః త్సుద్రచిత్తతాం ॥౧౫॥

తా॥ ఓయి శిష్యా! కార్యము లగు కటకకుండలాదులు కారణ
మగు కనకముచే వ్యాపింపఁబడియుండునట్లు, కార్యమగు నీవిశ్వమంత
యు 'సర్వకారణపరిపూర్ణాత్మ' లగు నీచే వ్యాపింపఁ బడియున్నది. మృ
త్తునుండి కడవలు, ముంతలు మొదలగునవి యెట్లుగుచున్నవో యట్లే యీ
ప్రపంచమంతయు చిద్రూపాత్మకమగు నీనుండియే కలుగును. యథార్థము
గ నీవు పరిశుద్ధుడవు. అవిద్యకును, అవిద్యవలనఁ గల్గింపఁబడుచున్న
ప్రపంచమునకును నీవతీతుడవు. స్వయంప్రకాశమాన మగు చిద్రూపుఁ
డవు. మఱియు, "సర్వగంధ సర్వరసః ॥ శేః శేః" అను శుక్తివ్య
యానుసారముగను, అధ్యాయోపాపవాచనానియును, ఆత్మతత్వము
ప్రపంచాతీతమయినది. కాబట్టి శిష్యా! సర్వదా స్వయంప్రకాశమానసరి
పూర్ణశుద్ధబుద్ధస్వరూపునిగా నిన్ను నీవు తెలిసికొని దీనికి విపరీతము లగు
శుద్ధభావనలు కలుగకుండ సదా చిదాత్మానుభవమున సుఖించుము. ॥౧౫॥

అనఁ— దేహధారులకు ప్రతీయమానములగు, (లేనివి యున్నట్లు
లఁ దోచు) షడూర్ములు, షడ్భావవికారములును నీవికావనియు, నీవువా
నికి విలక్షణుఁడవనియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ నిరఘోషో నిర్వికారో నిర్భర శ్శీతలాశయః,

ఆగాధబుద్ధి రత్సుభో భవ చిన్మాత్రవాసనః ॥౧౬॥

తా॥ శిష్యా! (ప్రాణసర్పము లగు) క్షుత్ప్రిపాసలు, (మనోధర్మ
ములగు) శోకమోహములు, (దేహధర్మములగు) జరామరణములు, అనెడి

షేషార్కులును; (దేహధర్మము లగు) జాయతే (పుట్టుట), అస్తి (పుట్టియుండుట), వర్ధతే (తెలుగుట), విపరీణమతే (పండుట), అపక్షీయతే (తలుగుట), వినశ్యతి (నశించుట) అను షడ్భావవికారములును నీకు లేవు. కాబట్టి నీవు నిరపేక్షుండవు, (ఆత్మేతరమందుఁ గోరిక లేనివాడవు) నిర్వికారుండవు; నిర్భయండవు, (చిష్టనస్వరూపుండవు) శీతలాశయుండవు, (ముక్తిపర్యంతము సుఖస్వరూపుండవు) అగాభబుద్ధివి, (అపరిచ్ఛిన్నమగు స్వరూపచైతన్యరూపుండవు) అక్షుణ్ణుండవు, అవిద్యవలనఁ గలుగు త్కోభలేనివాడవు) నీస్వరూప మిట్టిది. కనుక దేహము వలెనే దేహసంబంధము గు సర్వక్రియలును అవిద్యాకల్పితము లని రూఢిగ నమ్మి వానిని స్మరింపక నిరంతరము చిన్మాత్రుండై ఆత్మానందము నొందుము. ౧౭

అని— “విషయా నివిషవత్త్వజః । సత్యం పీయూషవద్భజః” అని మోక్షోపాయముఁ బ్రధమశ్లోకమునం దుపదేశింపఁబడినది. కాని విషయముల విషతుల్యముగను, సత్యాత్మను అమృతతుల్యముగను యెంచుటకు హేతువునుఁ జెప్పియుండలేదు, కనుక, యాహేతువును బోధించుచు పై పదియార్యశ్లోకములలో నిట్లు మోక్షోపాయమును బోధించి, యింక నద్దమందారోపింపఁబడిన శరీరాదికమును, అద్దము బాహ్యంభ్యంతరములందువ్యాపించియుండునట్లై చిదాత్మయందారోపింపఁబడిన విశ్వమును చిదాత్మ బాహ్యంభ్యంతరములందు వ్యాపించి యుండుననియు, ఆచిద్రూపాపత్తియే పరమపురుషార్థమనియు యుక్తియుక్తముగ నీప్రకరణార్థమంతయు శ్లోకత్రయముచే సంగ్రహముగఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో । సాకార మనృతేం విద్ధి నిరాకారంతు నిశ్చలమ్,

ఏతత్త్వోపదేశేన న పునర్భవసంభవః

1౮2

తా || ఓయి శిష్యా! కంటి కగపడు దేహాదిసర్వప్రపంచమును విధ్వంసం చేసికొని దానిని విషతుల్యముగ నెంచి, దానియందభిమానము మొదలంట విడువము. యే యాకారమును లేని అత్యంతత్వము, కాలత్రయముందును సర్వమునకు సాక్షియై స్థిరస్థాయిగ నుండునని యెరుంగుము. దీనికి “నిత్యం విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ” యను శ్రుతిప్రమాణము. అనగా విజ్ఞానము (అనుభవము) వలన గలుగు ఆనందమే బ్రహ్మము. అది యే చిన్మాత్రరూపము. అచిన్మాత్రతత్వము నందు సదా విశ్రమించి యుండుటయే ముక్తి. అట్టి ముక్తి గననంతట పునర్జన్మము గలుగదు. ౧౭

అన||— వర్ణాశ్రమభేదము గల స్థూలశరీరముకంటెను, పుణ్యపాపకర్మాధర్మములు గల సూక్ష్మశరీరము కంటెను, పరిపూర్ణచైతన్యము విలక్షణమయినదని దృష్టాంతముతో నిరూపించుచున్నాడు.—

శ్లో || యథైవాదర్శమధ్యస్థే రూపేంతః పరితిస్తు సః,
తథైవాస్మి స్మరీచేంతః పరితః పరమేశ్వరః ||౧౮||

తా || అద్వయనందుఁ బ్రతిబింబించు శరీరాదికము యొక్క లోపల, వెలుపలను, చుట్టును నద్వయ వ్యాపించియున్నటులే యీ స్థూలశరీరమందు లోపలను, వెలుపలను, నలుతట్టులను చిదాత్మయగు పరమేశ్వరుఁడు వ్యాపించియున్నాడు. ఈ యుదాహరణము వలన “యత్ర విశ్వమిదం భౌతి కల్పితం రజాసర్వవత్” శ్లో ||౯|| ఇత్యాదిశ్లోకములచేతఁ జెప్పబడిన ప్రకరణార్థమంతయు నిట్లు సంక్షేపముగ నూచింపఁబడినది.

వి— సముద్రములో ముంపబడిన ఘటములు బాహ్యంతరములయందు జలముచే నావరింపఁబడియుండునట్లు, సకలోపాధులును బాహ్యభ్యంతరములచే నావరింపఁబడియుండునట్లు,

ॐ

తరములందు పరమాత్మ (The Universal Light) చే నావరింపబడి యున్నది. ఆపరమాత్మ చైతన్యము వలననే యీజడోపాధులకు చైతన్యము కలుగుచున్నది. ఈయుపాధు లన్నియు స్వప్నప్రపంచము వలె ఆ భాసమాత్మములే కాని వాస్తవములు గావు. సముద్రమందలి తరంగముల వంటివి. ఈయుపాధుల నుపేక్షింపఁ గా నిత్యసత్యవస్తువగు పరమాత్మ మాత్రమే శేషించి యుండును గాన నా “పరమాత్మయే నేను” (బ్రహ్మస్మి) అను నిశ్చయజ్ఞానము కలుగుటయే మోక్షసాధన మని యభిప్రాయము.

॥౧౦॥

ఆచార్య—దర్శనదృష్టాంతము వలన పరిచ్ఛిన్నత్వాదిభ్రమాపత్తి కలుగుచున్నందున ఆత్మయందధ్యస్తమై శరీరమందున్న ఆత్మస్థితి విస్మయము కా లేదు. కనుక ఘటాకాశదృష్టాంతముచేత బాహ్యభృంతరవ్యాపకమైన ఆత్మస్థితిని నిరూపించుచున్నాడు.—

శ్లో॥ ఏకం సర్వగతం వ్యోమ బహిరంత ర్యథా ఘటే,

నిత్యం నిరంతరం బ్రహ్మ సర్వభూతకడేతథా ॥౧౧॥

తా॥ ఘటాదుల లోపలను, వెలుపలను, వ్యాపించియున్న ఆకాశము సర్వగతమై, నిత్యమై, ఏకమై యెట్లున్నదో యటులే యాపరబ్రహ్మము సర్వభూతకణముల యొక్క బహిరంతరములందు సర్వదా నిత్యమై వ్యాపించియున్నది. కావున “బోధోఽహం” అను దృఢవిశ్వాసజ్ఞానఖడ్గముచేత దేహమే నేననెడి పాశమును విరూఢింపి, ఆత్మగుఱును నొందుము. (నానారూపములఁ గనుపడు ఘటాదులు భిన్నమైనవనినను, అఘటాదుల బహిరంతరముల నుండు ఆకాశము నిత్యమై, ఏకమై యున్న

ఓతె, నానాకాపములతో కనబడు భూతగణసంకీర్ణమయిన దృశ్యప్రపంచము నశించినప్పటికి పరిపూర్ణైకపరబ్రహ్మమగు ఆత్మ సర్వవ్యాపియై సత్యమై నిరస్థాయిగ నున్నదని భావము) || ౧౯ ||

౧ వ ప్రకరణము

ఆత్మానుభవోపదేశము

సమాప్తము.

౨ వ ప్రకరణము

ఆత్మనుభవోల్లాసము.

శిష్య ప్రోక్తము.

అన||— శ్రీ అష్టావక్రముని యుపదేశించిన తత్వబోధామృతము ను గోరినవాడై, జనకరాజు తనకు ఆత్మనుభవానంద ముప్పొంగ, గురు శృతోపకారమును బ్రకటించుటకై, ప్రాచీనసంస్కారవశమున బాధితా మగతమగు మోహవిడంబనను స్మరించుచున్నాఁడు—

శ్లో || అహో! నిరంజనశ్యాంతోబోధోహం ప్రకృతేఃపరః,
ఏతావంత నుహం కాలం మోహేనైవ విడంబితః ||

తా || అహో! ఏరియాశ్చర్యము! నా యదృష్టశమున గురూపదేశ మువఁగలిగిన అద్భుతానుభవమువలన నిపుడు నేను సర్వోపాధివినిర్ముక్తుఁడను, సర్వవికారకూన్మ్యుడను, మాయాంశకారనిర్గుఁడను, స్వప్రకాశవి ద్బ్రాపుడను నైతిని. అయ్యో! గురూపదేశమునకుఁ బూర్వము దేహమిట్టిది, ఆత్మయిట్టిది యను వివేకము లేనివాఁడనై మోహవశుఁడనై యుంటిని. ఇ పుడు గురుప్రసాదాఘోషమున ఆత్మానందానుభవముఁ గలిగి యుంటిని. ౧

అన||— ఇట్టిదివలకుఁ దాను చెందిన మోహవిడంబననుజెప్పి, గురు ప్రసాదమునఁ దనకిపుడు దేహాత్మవివేకము కలిగినదని సహేతుకముగఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో యథా ప్రకాశయామ్యేకో దేహమేనం తథా జగత్,
అతో మమ జగత్సర్వమథవా న చ కించన ॥ ౨ ॥

తా ॥ ఏకాత్మనై నే నీ స్థూలదేహము నెటులఁ బ్రకాశింపజేయుచున్నానో యటులే యీ విశ్వముంగూడఁ బ్రకాశింపజేయుచున్నాను. (జడమగు దేహము వలెనే యీ విశ్వము సయితము జడమేకాని అత్యేకాదని భావము.)

అయితే జగత్తు మొదలు దేహమునఱకుఁ గల జడవస్తువులతోఁ జిదాత్మకు సంబంధమెట్టిదని విమర్శింపఁ గా, అది కల్పితమేకాని వాస్తవము కాదని దృఢపరచుచున్నాడు—

దృశ్యమగు జగత్తుంతయు దృశ్యకృత్తుండనగు నాయందారోపింపఁ బడినదగుటచేత, ఆరోపితజగత్తు ప్రబోధకాలమందు స్వప్నమందుఁ తోఁచు జగత్తువలెనే మిథ్యయగును. సత్యసత్యవస్తువులకు సత్యసంబంధమెప్పు టికినిఁ గలుగనేరదు. ఆరోపణమును గల్పితమే ఇట్లు అధ్యారోపాపవాదమువలన విమర్శింపఁగ నేను ప్రకృతికి విలక్షణుండైన శుద్ధబోధస్వరూపుండను, అని భావము.

అధ్యారోపమునఁ గా— స్వస్వకారములగు గగనమారుతాదిభూతములవలన భౌతికము (జగత్తు) కలుగుట.

అపవాదమునఁ గా— భూజలాదిభూతములు తమతమ కార్యములతోఁ గూడ స్వస్వకారణములందు లయించుట.

అధ్యాసమునఁ గా— భ్రాంతిచే అదికానిదానిని అదియని తలఁచుట.

అధ్యాసీకమనఁ గా— అధ్యాసముచేతఁ గలిగిన సంబంధము తత్త్వజ్ఞానమువలన నశించునదేకాని సత్యముకాదు. ॥ ౨ ॥

అవ||--- స్థూలశరీరము మిథ్యయైనను స్వప్నావస్థయందుండు నూత్నశరీరమును, సుషుప్త్యవస్థయందుండు కారణశరీరమును గలవు. ఈనూత్నకారణశరీరములకంటె ఆత్మ విలక్షణమైనదని విమర్శింపనియెడల, ఆత్మ, ప్రకృతివిలక్షణమైనదని తెలియబడదు కనుక నట్లు తెలియుటకైయాశరీరముల విమర్శనము వలనఁగలిగిన ఆత్మానుభవమును జెప్పుచున్నాఁడు--

శ్లో || సశరీర మపిచా విశ్వం పరిత్యజ్య మయాఽధునా,
కుతశ్చిత్కేశలాదేవ పరమాత్మా విలోక్యతే || 3 ||

తా|| అహ! ఏమియాశ్చర్యము! ఇప్పుడు లింగశరీరకారణశరీరసహితముగ నీస్థూలశరీరమును (విశ్వమును) పరిత్యజించి విమర్శింపఁగా, కాస్తాఽచార్యోపదేశమువలనఁ బ్రాప్తించిన చాతుర్యముచేతకదా పరమాత్మప్రమైన ఆత్మానందము ననుభవించుచున్నాను. మిథ్యయగు శరీరత్రయమును విమర్శింపఁ గా నత్యయగు ఆత్మమాత్రమే మిగులుచున్నది. పరమాత్మానుభవమునకు గురుప్రసాదముదక్క నితరోపాయము లేదనిభావము. || 3 ||

అవ||--- శరీరసహితప్రపంచమునకు ఆత్మసత్తకంటె పృథక్సత్తలే దనుటకు దృష్టాంతము.---

శ్లో || యథా న లోయతో భిన్నా స్తరంగాః ఘనబుద్బదాః,
ఆత్మనో న తథా భిన్నం విశ్వమాత్మవినిర్గతమ్ || ౪ ||

తా|| జలమందుఁబుట్టిన ఘనతరంగబుద్బదములకు జలసత్తకంటె నన్యసత్తలేనిచందమున, ఆత్మయందాలోపింపఁబడిన విశ్వమునకు ఆత్మసత్తకంటె నన్యసత్తలేదు. తరంగబుద్బదాదులకు జలమధిష్ఠానమయినందున నవి జలము కంటె నెట్లు వేరుగావో, యట్లునె సర్వప్రపంచమున కధిష్ఠానము

యిన చిద్రూపాత్మకంబై జగత్తు వేటుకొడు.

వి— సముద్రమందు బాడము తరంగాదికము సముద్రమాత్రమే
యని భావించినటుల సర్వాధిష్ఠానాత్మయొక్క వివర్తరూపమగు పరిపంచ
మంతయు పరమాత్మగానే భావింపవలెనని యభిప్రాయము. దృశ్యము
ను బ్రహ్మముగా భావించుచుండుటచేత దృశ్యవస్తుస్ఫురణము క్రమముగ
నశించి సర్వత్ర బ్రహ్మమే స్ఫురించుచుండును. || ౪ ||

అప||--- ఆత్మయే సర్వము నని నిరూపించుట కింకొక దృష్టాం
తము.---

శ్లో || తంత్రమాత్రో భవే దేవ పటో యద్వద్విచారితః,

ఆత్మతన్మాత్ర మేవేదం తద్వ ద్విశ్వం విచారితమ్ ||౫||

తా || స్థూలదృష్టిని విమర్శింపఁ గా వస్త్రము నూలుపోఁగలతో నేయఁ బ
డిన వస్త్రరూపముగ మండియు నూలుకంటె విలక్షణముగఁ గనుపడుచు
న్నను అది నూలుపోఁగేయైనట్లు, బాహ్యదృష్టిని నీవిశ్వమంతయు బ్రహ్మ
ముకంటె విలక్షణముగఁ గనిపించుచున్నను, విమర్శింపఁ గా నది ఆత్మన
త్రామాత్రాత్మకమే యగుచున్నది. నూలు లేనిది వస్త్రములేనట్లు ఆత్మకాని
ది విశ్వమును లేదు. బట్టను నూలధిష్ఠానమయినట్లు విశ్వమున కాత్మయే ఆ
ధిష్ఠాన మని భావము. || ౫ ||

అప||— ఆత్మయే యంతటను వ్యాపించి యున్నదని నిరూపించు
ట కింకొక దృష్టాంతము.---

శ్లో || యథైవేక్షురసే క్షప్త తేన వ్యాప్తైవ శరీరైః,
తథా విశ్వం మయి క్షప్తం మయా వ్యాప్తం నిరంతరం ||

తా || చెఱకురసమునఁ గల్పింపఁ బడిన చక్కెరయొక్క మాధుర్యము చక్కెర కఠిన్దానమయిన చెఱకునదే యైనట్లు, నిత్యానందస్వరూపాత్మ నగు నాయందుఁ గల్పితమయిన విశ్వము బాహ్యభ్యంతరములందంతట నిత్యానందస్వరూపుఁడ నగు నాచేతనే వ్యాపింపఁ బడియున్నది. కావున విశ్వ మానందాత్మస్వరూపమే యని భావము.

జీవున కొనందము సహజము. ఏప్రాణియు సహజమగు ఆనందము పొవలెననియు, దుఃఖము కావలెననియుఁ గోరదు. కాని దుఃఖము పొవలెననియు, అనందము కావలెననియే కోరును. కాఁకటి అనందము నిత్యము, సహజము. అదియే బ్రహ్మస్వరూపము. దుఃఖము ఉపాధికృతము. ఇచట, “అనందాద్ధేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే” “అనందోబ్రహ్మ” ఇత్యాదిశ్లోకులు ప్రమాణము. మఱియు శ్లో || అస్తి భూతి ప్రియం రూపం నామ చేత్యంశపంచకం | అద్యత్రయం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతో ద్వయం || ఇతి శ్లోకరీత్యా ఆత్మస్వధర్మము అగు అస్తి భూతి ప్రియం అమ రూపములచేత నేనంతటను నిండి యున్నాడనని పై (౪-౫-౬) శ్లోకత్రయముచేత నిరూపింపఁబడినది. || ౬ ||

అవ||— విశ్వము చిదాత్మకమై యున్నది. కదా, అట్టి యొక మొక్క పుష్పదు భాసించుటకు, నొకప్పుడు భూసింపఁకుండుటకుఁ గారణము నుత్తరము.

శ్లో॥ అత్తజ్ఞానా జగద్భూతి అత్తజ్ఞానా న్న భాసతే,
రజ్జ్వజ్ఞానా దహి రాభి తద్దానా ద్భాసతే నహి ॥2॥

తా ॥ రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతి కలిగినపుడు భ్రాంతి కథిస్తాన మ
గు రజ్జువు కేవలము సర్పము వలెనే కనుపడును. కాని యది రజ్జువుగాఁ జె
లిసినంత దానియందు సర్పభ్రాంతి కలుగదు. అప్రకారమే, అధిష్ఠానమగు
ఆత్మవస్తువును చెలియనపుడు, ఈవిశ్వము విశ్వముగనే కనఁబడును. కాని
ప్రబోధవలన ఆత్మతత్వముం చెలిసినంతట స్వప్నప్రంపచమువలె విశ్వము
మిథ్యయగును. కాకాక్షిన్యాయమున నేకదృష్టి యిచ్చట భావింపవలయును.

అర్థ— ఆత్మజ్ఞానము లేనపుడు ఆత్మప్రకాశము లేదు కదా, అ
ట్లాత్మప్రకాశము లేకయె విశ్వ మెటులఁ బ్రకాశించును? అను సంగత్య
మును దొలగించుటకై విశ్వము స్వరూపచైతన్యబలముచేతనే ప్రకాశించు
చున్నదని చెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ ప్రకాశో మే నిజం రూపం నాతిరిక్తోస్త్వహం తతః,
యదా ప్రకాశ తే వ్విశ్వం తదాహం భాస ఏవ హి॥౩॥

తా ॥ ప్రకాశము, అనఁగా నిత్యబోధయే నాస్వాభావికరూపము.
అట్టి స్వమంప్రకాశుడ నగు నేను అప్రకాశముకంటె వేఱు కాను. ఇ
చ్చట “చుచ్చంద్రమునకు యచ్చంద్ర తల్లేబో విద్ధి మామకం” అను గీ
తావచనము ప్రమాణము. విశ్వము ప్రకాశించునపు డెల్ల ఆత్మప్రకాశము
ననే ప్రకాశించుచున్నది. స్వరూపచైతన్యము సర్వజడభాసకము. జడవస్తు
వెద్దియు నాత్మప్రకాశము లేక స్ఫురింపదు. మఱియు, ఆత్మస్వరూపప్ర
కాశమే లేనియెడల జగత్తు భాసింపదు. ఆత్మప్రకాశసహితమగు ధీవృత్తి

వస్తువు నావరించిన అజ్ఞానమును దొరికింప వస్తునత్త స్ఫురించును. విశ్వ మెపుడు స్ఫురించినను ఆత్మప్రకాశముననె స్ఫురించునని “తస్య భాసా స ర్వ మిదం విభాతీ” అనేడి శ్రుతి బోధించుచున్నది. || ౮ ||

అవ||— స్వప్రకాశాత్మయందు జడమగు విశ్వము స్ఫురించుటకు అజ్ఞానమే కారణ మనుటకు దృష్టాంతము.—

శ్లో|| అవహా! వికల్పితం విశ్వ మజ్ఞానా న్మయి భాసతే,
రూప్యం శుక్తా ఫణీ రజ్జౌ వారి సూర్యకరే యథా ||

తా || అవ! ఏమి యాశ్చర్యము! శుక్తియందు రజతభ్రమయు, రజ్జు పునందు సర్పభ్రాంతియు, విండమాపులందు జలభ్రాంతియుఁ గలుగునటు లె స్వప్రకాశుడైన నగు నాయందు అజ్ఞానము వలన మిథ్యాకల్పిత మగు విశ్వము స్ఫురించుచున్నది. || ౯ ||

అవ||— మాయావికారమగు విశ్వము మాయవలననె పుట్టి మాయ యుండే లయమగును గాని, ఆవిశ్వముయొక్క యుత్పత్తిప్రళయములు చై తన్యాత్మయందు కౌపు, అని వాదించు సాంఖ్యమతమును నిరాకరించు చున్నాఁడు.—

శ్లో|| మత్తో వినిర్గతం విశ్వం మయ్యేవ లయ మేవ్యతి,
మృది కుంభో జలే ఏచిః కనకే కటకం యథా || ౧౦ ||

తా || మట్టినుండి కుండలు, ముంతలు మొదలగునవియు, జలమనం దలలును, కనకమునుండి కటకకుండలాదులును గలిగి, అవి యామృత్తికా

దులందే లయించునట్లుల, విశ్వమంతయు నావలననే కల్పితమై నాయందే లయమగుచున్నది (అనఁగా, ఆజ్ఞానదశయందు విశ్వము స్ఫురించును. ప్రజ్ఞానమందు లయమగును). ఇచట, “యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవంతి యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతి” అనెడు శ్లోక ప్రమాణము.

వి— పరమాత్మయందంతర్భూతమై యున్న మాయాశక్తియే ఆ ధ్యానచేత ప్రపంచరూపముగ భాసించుచున్నది. అనఁగా ప్రపంచము పరమాత్మయొక్క వివర్తరూపము. శుక్తియందు రజతము, రజ్జువందు సర్పమును తోచిన విధమున మాయచే కల్పితము. ఆమాయ పరమాత్మకంటె భిన్నము కాదు. కావున మాయాకల్పితప్రపంచము, అనఁగా సర్వదృశ్యమును పరబ్రహ్మమే యని భావము. ||౧౦||

అవ!— మృత్తిక కుండయైనట్లు బ్రహ్మము విశ్వముగ మాతీనచో బ్రహ్మమున్ను వికారియై మృత్తిక వలెనే నశింపవలసి వచ్చును. అనుశంక కుత్తరము.

శ్లో || అహో! అహం నమోమహ్యం వినాశోయస్య నాస్తి మే
బ్రహ్మదిస్తంబపర్యంతం జగన్నాశేఽపి తిష్ఠతి: ||౧౧||

తా || సకలమునకు నుపాదానమయ్యును నాకు వీకారస్వరూపములు లేవు. ఏలయన, కటకాదులకుఁ గనకము వలె విశ్వమునకు నేను పరిణామోపాదానకారణము కాను. పటమునకుఁ దంతువు వలె ఆరంభోపాదానకారణమును గాను. మఱియేమన, సర్పారోపమునకు రజ్జువువలె వివర్తోపాదానకారణ మగుదును.---

(అధిష్ఠానపస్తువుకు మార్పు లేకయే ఆరోపస్ఫూర్తివివర్తోపాదాన

ము, ఇందారోపదృష్టి గలవానికి అధిష్ఠానము స్ఫురింపదు. అధిష్ఠానత్వ
ష్టి గలవానికి ఆరోపము స్ఫురింపదు. “దంతిని దారువికారే దారు తిరో
భవతి సోపి తత్రైవ । జగతి తథా పరమాత్మా పరమాత్మన్యపి జగత్తి రోధ
త్తే” యని యాచార్యవచనము. (ఉత్సవాదులలో కట్టలు, గడ్డి, రంగు
లు మొదలగు వానితో నేనుఁగును గట్టి యలంకరింతురు కదా. అది యే
నుఁగుయే. యను భ్రమ గల బాలురకు దార్వాదికము స్ఫురింపదు. అది
దార్వాదికరూపమే కాని యేనుఁగు కాదనెడి తత్త్వబుద్ధిగలవారలకు గ
జము స్ఫురింపదు. ఇదియే వివర్తోపాదనము.) సకలకార్యములకు నట్టి వి
వర్తోపాదనకారణమై కాలత్రయమందును నాశము లేకఁ బ్రకౌశించు
నాకు నేనే నమస్కరింతును. బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతమును గల చరాచర
ప్రపంచము నశించినను, దానికి సాక్షిమాత్రుడైనగు నాకు నాశము లే
దు. ప్రళయమందు నైతము సర్వసాక్షినగు నాకు (ఆత్మకు) నాశము లేద
ని భావము. ఇచట, “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” “అజ్ఞో నిత్యశ్చా
శ్వతోయం పురాణః” ఇత్యాదిశ్లోకులు ప్రమాణములు. || ౧౧ ||

అవ||--- ఆత్మ సుఖదుఃఖములతోఁ గూడిన నానావిధదేహములు
గలది. అట్టి యాత్మ అహంకారరూపముతో నాయాదేశములకు రాకపో
కలు సేయుచుండదా? యను శంకకు సమాధానము---

శ్లో || అహం! అహం నమో మహ్య మేకోహందేహవానపి,
క్వచి న్నగంతా నాగంతా వ్యాప్య విశ్వ మనస్థితః || ౧౨ ||

తా || ఆశ్చర్యరూపుడైనగు నాకు 'నేను నమస్కరించుచున్నాను,
శానాసుఖదుఃఖములతోఁ గూడిన వివిధశరీరములందు నున్నప్పటికి సర్వా

త్మను నే నొకడనే. ఎట్లన, సూర్యుడు చంచలోపాధులయందు కంపము వలన వివిధరూపములఁ గనుపడుచున్నను ఒక్కఁడేయైనట్లు, విశ్వచ్యాపకుఁడనై యున్నందున పరిచ్ఛిన్నాహంకారమునకు విలక్షణుఁడ నగు నే నెట నుండియు రాను. ఎటకును బోను. నానావిధోపాధుల యందున్నను సర్వపరిపూర్ణుఁడనై, నిత్యుఁడనై యున్నాఁడను. గాన ఉపాధులకు రాకపోకలున్నను నాకు (ఆత్మకు) రాకపోకలు లేవు. || ౧౨ ||

అవ||— శరీరసంస్థము గలిగి జగత్తును ధరించిన ఆత్మకు నిస్సంగత్వ మెటుల? అను శంకకు సమాధానము.---

శ్లో || అహో! అహంనమో మహ్యం దక్షిణాస్తీహమత్మనః,
అసంస్పృశ్య శరీరేణ యేన విశ్వం చిరింధృతం || ౧౩ ||

తా || చమరు లేని కాగడా యెట్లు ఇలుగదో, యటుల ఆత్మ ప్రకాశము లేని శరీరాదికవిశ్వము ప్రకాశింపదు. శరీరములందుండియు శరీరములను స్పృశింపకయే చిరకాలమునుండి యీశావరజంగమరూపమగు సర్వజగత్తును ధరించియున్నాఁడను. అట్టి యసంభావ్యకార్యవిధానచతురుఁడు నాకంటె నితరుఁడు లేడు. కావున నట్టియాశ్చర్యరూపుఁడ నగువాకే నమస్కారము. || ౧౩ ||

అవ||— గృహముతో సంబంధించిన కుడ్యాదికమే గృహమునుధరించును కాని, సంబంధములేని జెవ్వియును గృహమును ధరింపవు. అటులనే జగత్తుతో సంబంధము లేని పరమాత్మ జగత్తు నెట్లు సంబంధము లేకుండ ధరించును? అను శంకకు సమాధానము.---

శ్లో॥ అశో! అహం నమో మహ్యం యస్య మేనాస్తికించన,
అథవా యస్య మే సర్వం యద్వాఙ్మానసగోచరం॥౧౪॥

తా ॥ సత్యము వ్యావహారికము, ప్రాక్రితిభాసికము, పారమార్థికము నని త్రివిధము. జగద్వ్యాపారసమర్థమగునది వ్యావహారిక సత్యము. స్వప్నమందప్పటికి మాత్రము తోచుచు మెలఁకువ రాఁగా లేకపోవునది ప్రాక్రితిభాసిక సత్యము. కాలత్రయాబాధితమగు అత్య యొక్కటే పారమార్థిక సత్యము. అత్యుపగు నావలె పరమార్థసత్యమగునది మతియొకటి లేదు; కనుక నాకు దేనితోడను వాస్తవసంబంధము లేదు. నాకు శరీరాదికముతో సంబంధము మిథ్యాతాదాత్మ్యము సలనఁ గల్గితము. బంగారము కుండలముగ మారినప్పటికి కుండలావస్థయందును, దీని పూర్వోత్తరావస్థలందును నది సువర్ణమే యగునటుల విశ్వముతో మిథ్యాతాదాత్మ్యసంబంధమున సున్న అత్య విశ్వముతో గలిసియుండును; అనఁగా విశ్వాకారముగ నున్న పుడును, విశ్వము యొక్క పూర్వోత్తరావస్థలయందును స్వయం ప్రకాశమానమయి యుండును. కాఁబట్టి సర్వవ్యవహారావస్థలయందును, వ్యవహారసంబంధము లేనపుడును పరమాశ్చర్యరూపుఁడ నగు నాకే నమస్కారము. ॥౧౪॥

అవ॥— జ్ఞానక్షేయజ్ఞాతృరూపత్రిపుటీరూపసంసారము ప్రవృత్తముగ నుండఁగ జగదాత్మలకు మిథ్యాతాదాత్మ్యమని యెట్లు చెప్పవచ్చును? అను శంక కుత్తరము.—

శ్లో॥ జ్ఞానం జ్ఞేయం తథా జ్ఞాతా త్రితయం నాస్తి వాస్తవం,
అజ్ఞానా ద్భూతి యత్రైవం సోహ మస్మి నిరంజనః॥౧౫॥

తా || జ్ఞానము, జ్ఞేయము, జ్ఞాత యను త్రిపుటీరూపము మాయా కల్పితమే కాని పారమార్థికముగ లేదు. అనిర్వచనీయమయిన ఆజ్ఞానము వలన మిథ్యాతాదాత్మ్యముచేత నీవిశ్వము, వీనాయందధ్వస్తమయి భాసించునో, అట్టి నేను నిరంజనుడను. అనఁగా ప్రపంచమలసంబంధకూన్యుడను. || ౧౫ ||

అవ||--- ప్రపంచమలసంబంధములేవి నిరంజనుడవగు నీకుదుఃఖునంబంధ మెటులఁగలిగెనని శంకరాఁగా, ద్వైతతత్త్వముమూలమునఁ గలిగినదే కాని వాస్తవముకొదనిచెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || ద్వైతములమహూదుఃఖం నాన్యత్ స్యాస్తి భేషజమ్,
దృశ్యేతన్నపాసర్వం ప్రకోహంచిత్రసోఽమలః || ౧౬ ||

తా||నిరంజనుడవగు ఆత్మకు దుఃఖాత్మాభవము ద్వైతభ్రమవలనఁ గలిగినదే కాని వాస్తవముకాదు. మాయా తత్కార్యాతీతుఁడును, చిన్మాత్రస్వరూపుఁడును నగు నేనొక్కఁడనే నిత్యుడను. జడమగు దృశ్యప్రపంచము నుద్యము నసత్యము' అను పరమార్థజ్ఞాన మొకటియై త్రివిధదుఃఖవ్యాధులకుం బరహృషదము; కాని యితర మెట్టిదియును కాదు.

వి--- స్వప్నమందుఁ దోచు ప్రపంచ ముప్పటికి నిజముగఁ దోచినను జాగ్రదవస్థ రాఁగా నది మిథ్య యగుచున్నది కదా! అదేవిధమున అవిద్యావశమున నాభాసగాఁ దోచు త్రిపుటీరూపప్రపంచము స్వప్నమౌపజ్ఞానము కలుగఁగనే మిథ్యయగుచున్నది. ఇట్లు ద్వైతప్రపంచము అధ్యసమాత్రిమే యని తెలిసికొనుటయొ సంసారదుఃఖనాశనమౌతువు.

అన||-- అయితే యీ ద్వైతప్రపంచాధ్యాసమునకు నిమిత్త మేమి? ఈపాదాన మేమి? అను ప్రశ్న కుత్తరము---

శ్లో || బోధమాత్రోహ మజ్ఞానా దుపాధిః కల్పితో మయా,
ఏవం విమృశతో నిత్యం నిర్వికల్పే స్థితిర్నమ ||౧౭||

తా || పారమార్థికముగ విచారింపఁగా నేను చిదేకమాత్రుడను. సర్వాధిష్ఠానమగు నాయందు మదీయమాయాశక్తివలన అహంకారాదులతోఁ గూడిన ద్వైతప్రపంచము కల్పింపఁబడినది. ఇట్లు నిత్యము విమర్శించుటచేత ద్వైతవాసన నశించి స్వరూపచైతన్యమందు స్థితి కలిగినది. (బ్రహ్మస్థి) యను నీష్ఠ కలిగినది. ||౧౭||

అవ||-- లోకములో పుట్టిన దెల్ల నశించునుకదా స్వరూపచైతన్యప్రాప్తిరూపమగు ముక్తియుఁ బూర్వోక్తవిచారము వలన బుట్టినదే కనుక నదియు నశింపవలయును. అట్టి విచారము వలనఁ బుట్టుచున్నదే విచారహీనులకుం గూడ ముక్తి కలుగవచ్చును. అను శంకలకు సమాధానము--

శ్లో || నమేబంధోస్తి మోక్షో వాభ్రాంతిశ్చాంతానిరాశ్రయా,
అవహా! మయి స్థితం విశ్వం వస్తుతో న మయిస్థితం ||౧౮||

తా || నేను నీత్యచిద్రూపుడనగుటచే నాకు బంధమోక్షములు వాస్తవముగ లేవు. అట్లేని శాస్త్రవిచారమున కేమి ఫల మనిన, ఆరోపితబంధమోక్షములకుఁ గారణమగు భ్రాంతినీఁ దొలగించుటయే దానికి ఫలము. నాయందారోపితమగు విశ్వము కాలత్రయమందును నాసత్తకంబై నితరసత్త లేనిదగుటచేత, వాస్తవముగ లేదను విమర్శనము వలన, అజ్ఞానజన్యమగు

భ్రాంతి నష్టమగునే కాని, యీవిమర్శనము వలన నిత్యపరమానందాత్మ పుట్టింపఁబడదు. కనుక నది నశించునదియుం గాదు. శాస్త్రవిమర్శనము చేత భ్రాంతినిదానమగు అజ్ఞానము తొలఁగును. కనుక భ్రాంతియే నిరాధారమై నశించును. అట్లు విమర్శింపనివారలకు భ్రాంతి తొలఁగమిచ్చే ముక్తి లేదు.

వి— విశ్వము, బంధము, మోక్షము ననునవి భ్రాంతిజన్యములు గనుక అజ్ఞానము తొలఁగఁగనే యవి నశించునవే. అత్మ త్రికాతాబాధ్యమయిన కేవలపరమానందస్వరూపము. అట్టిస్వరూపప్రాప్తిరూపమగు ముక్తి నిత్యసిద్ధమయినచే కాని కొత్తరీతిగా బుట్టినది కాదు. మేళముచే నాచ్ఛాదించఁబడిన భానునివంటిది. అజ్ఞానమునెడి మేళము తొలఁగఁగనే జ్ఞానసూర్యుఁ డు ప్రకాశించుచునే యుండును. భ్రాంతినిఁ దొలగించుకొనుటయే ముక్తి సాధనమని యిందల్పిపరమార్థము. ||౧౮||

అన||— ఉపాదానమగు అధిష్ఠానము నశింపకుండుటచేత ముక్తులకు ను దేహాదిప్రపంచముతో సంబంధము కలుగవలయునే? అను శంక కుత్తరము.---

శ్లో || శరీర మిదం విశ్విం న కించి దితి నిశ్చితమ్,

శుద్ధచిన్మాత్ర ఆత్మాచ తత్కస్మిన్మల్పనాధునా ||౧౯||

అ || శరీరోపాధితఁ గూడిన యీవిశ్వము సత్యమనిగాని, అసత్యమని కాని నిశ్చయింపఁబడదు. ఇందుకు, “నేహనానాస్తి కించన” అ నెడి శ్లోతి ప్రమాణము. అత్యయన్ననో యది చిన్మాత్రము, శుద్ధము, మాయామలసంబంధశూన్యమయినదియు కావున విశ్వకల్పన కుపాదాన మగు అజ్ఞానము నశించినపుడు విశ్వము దేనియందు కల్పింపఁబడును? ని

శ్లోకల్పన కాధారమే లేదు. కనుక ప్రపంచకల్పనయు మిథ్యయే.
యగును. ||౧౯||

అస|| — ప్రపంచమంతయు మిథ్యయగు నేని వర్ణజాత్యాశ్రమయుక్త మగు శరీరము కూడ మిథ్యయే యగును. అట్లేని ఉత్తమశరీరములను గుతించి వర్తించెడు విధినిషేధశాస్త్రము మిథ్యకావలెను. అటులగునేని శాస్త్రబోధతము లగు స్వర్గసరకాగులు మిథ్యలగుటచే స్వర్గమంతాత గాని, నరకమునుండి భయము కాని యెవ్వనికం గిలగిలించడలయును. ఇంపియేకాక శాస్త్రబోధలము లగు బంధమోక్షములు సత్యమే కాక బంధయును. అనునీయాక్షేపణములకు అంగీకార పూర్వకముగ పరిహారముం జెప్పచున్నాడు. ---

శ్లో || శరీరం స్వర్గసరకౌ బంధమోక్షౌ భయం తథా,
కల్పనామాత్రమేవైత త్కిం మే కార్యం చిదాత్మనః ||

తా || శరీరస్వర్గసరకాదిక మంతయు కల్పనామాత్రమే కాని వాస్తవము కాదు. నిత్యసృకాశస్వరూపుడగు నూర్యునికు మేఘముల రాకపోకలవలన లాభనష్టములు లేని విధమున సుబ్బిదానందాత్ముడనగు నాశీ శరీరాదికముల రాకపోకలవలన లాభనష్టములు లేవు. విధినిషేధములను బంధమోక్షములను బోధించెడి శాస్త్రములు అవిద్యావంతులను (అజ్ఞానులను) గూర్చియే వర్తించును; గాని తత్త్వజ్ఞున కాశాస్త్రముల వలన బ్రయోజనమేమియు లేదు. ||౨౦||

అస|| — స్వర్గాదులతోఁ దమకుఁ బ్రయోజనము లేదని చెప్పియు.

న్నాడు. కావున, ఇహలోకముతోఁగూడఁ దనకుఁ గార్యము లేదని చెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో॥ అహో! జనసమూహేషి నద్వైతం పశ్యతో మయః.

అరణ్యమివ సంవృత్తం క్ష్య రతిం కరవాణ్యహం ॥౨౧॥

తా ॥ ద్వైతభ్రాంతిలేని నాకు జనసమూహమునయితము నిర్జనా
రణ్యమువలె నున్నది. కావున మిథ్యాకల్పితప్రపంచములో జీవించి ప్రే
మింతును? దృగ్రూపుఁడనగు నాకు దృశ్యవస్తువునందు ప్రీతి లేదని
భావము. ॥౨౧॥

అవి— విషయములందుఁ గోరికలేకపోయినను, మమతాస్థానమ
గు శరీరమందును, అహంతాస్థానమగు అహంకారమందును (అనఁగా నా
శరీరము నేను అను) స్పృహ కలుగుచున్నది కదా? యను ప్రశ్న
కుత్తరము.---

శ్లో॥ నాహందేహో నమేదేహో జీవో నాహ మహంహేచిత్ .

అయ మేవ హి మే బంధ ఆసీద్భ్యా జీవితే స్పృహః ॥

తా ॥ దేహము జడము కనుక నది నేను కాను. నిస్సంగుఁడను క
నుక నాకు దేహమును లేదు. అకర్తృత్వమగు నాకుఁ గర్తృరూప మగు
అహంకారమును లేదు. నేను కేవలచిద్రూపుఁడను. అయితే, వివేకవం
తులకుఁ గూడ జీవితమందు స్పృహయుండనేల యంటివేని వినుము;
జీవితస్పృహయే నాకు పూర్వము బంధమయ్యెను. జీవసార్థమై పురుషుఁడు
సేయు ధనార్జనాదికయత్నము జీవితేచ్ఛాబంధమగును. అది జ్ఞానసాధనము
నకుఁ బ్రతిబంధమగును. ఇప్పుడు గురుబోధామృతపానసంతృప్తుఁడనై,

నిప్పుంగుండనై, సచ్చిదానందానుభవశాలినై యున్న నాకు ప్రాణధారణ
రూపమగు జీవితమందు సయితము గృహితుడు. ||౨౨||

అవ|| — పిమ్మట, తనయొక్క పర్యవగదధిపానత్వమును జూచి
చెప్పుచున్నాడు, —

శ్లో || అహో! భువనకల్లోలై ర్విచిత్రై ర్ద్రాక్షముత్థితమ్,
మయ్యనంతమహాంభోధా చిత్తవాతే సముద్యతే || ౨౩ ||

తా || ఆహా వింత! అనంతసుఖసాగరుండ నగు నాయందు చిత్త
మనెడి వాయువు బయలుదేరగ నానావిధభువనరూపములగు తరంగము
లనేకము లుత్పన్నమగుచున్నవి. నిర్మలమగు మహాసముద్రమున వాయు
జ్వంభణమునఁ దరంగములు బుట్టినను, అతరంగములు సముద్రము కంటె
వేఱుకావు. అటులనే సర్వపరిపూర్ణమగు చిదాత్మయందుఁ జిత్తవిజృం
భణము కలిగినేని యనంతములగు నానావిధభువనములు పొడమును, ఆభు
వనములు చిదాత్మ కంటె వేఱుకావు. ఆనఁగా ఆత్మకుఁ జిత్తవైకల్యము
కలిగినప్పుడే మిథ్యయగు విశ్వము సుభరించును. మిథ్యయగు చిత్తము ఆత్మ
కాదుకనుక నట్టిచిత్తమందుఁ భాషము సంకల్పవికల్పరూపమగు విశ్వమును
మిథ్యయే యని భావము. || ౨౩ ||

అవ|| — ఇఁక ప్రార్థితయావస్థ ననుమదించుచున్నాడు. —

శ్లో || మయ్యనంతమహాంభోధా చిత్తవాతే ప్రళామ్యతి,
అభాగ్యా జీవవణిజో జగత్సోతో వినశ్వరః || ౨౪ ||

తా || సర్వస్వాపకచిత్సాగదుఃఖ నగు నాయందు సంకల్పవికల్పక శాలీయగు మనోమారుతము, సంకల్పవికల్పములు లేకుండ శాంతించుగా జీవాత్మయను వర్తకుని యొక్క పారబ్రహ్మయమను దురదృష్టము వలన శరీరాదు లనెడి యోడలసమూహము ఆత్మాంభోధియందు మునిగిపోవును. మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తముల సంసర్గమువలన నిర్మలాత్మకు జీవన్ముక్తి యుగలుగదు. ఆపన్నుడు స్వప్నమందుఁ దోచునట్లే విశ్వము గోచరించును; గాని మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తములు ఆత్మయందు లయమయినపుడు విజ్ఞానపరిపూర్ణమై, ఆత్మ నిర్మలమై బోధయాపముగ నుండును దానిచే నకలప్రారబ్రహ్మయమై జీవన్ముక్తి కలుగును. (నినిమా యందలి దీపమును తెరపై పు సరించు దాని కాంతియు, సత్యము ను, నిర్మలము నైనవి. అదీపముమందు తిరుగు ఫోటో ఫిల్మ్ మిథ్యయాయును; నాదపై చిత్రవిచిత్రచిత్తరువుల సత్యదృశ్యతలీలల గనుపరచును కదా! అట్లులేని ఆత్మ యానినిమాదీపమువంటిది. మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తములు ఫోటో ఫిల్మ్ వంటివి. ఈఫోటోఫిల్మ్ లేనిచో దీపమున నలిచియుండు శుద్ధ తేజస్సు వలెనే ఆత్మకు మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు లేని యెడల శుద్ధబోధ మాత్రమే సత్యమై, స్థిరస్థాయియై యుండును. అట్లుండుటయే ముక్తి యని భావము).

|| ౨౪ ||

అప||— దుర్లుటఘటనాశక్తి సామర్థ్యమువలనఁ దనయందె సర్వజీవవ్యవహారమును దోచునని చెప్పుచున్నాడు:—

శ్లో || మాయ్యనంతమహాంభోధా నాశ్చర్యం జీవవీచయః,

ఉద్యంతి ఘ్నంతి ఖేలంతి క్రవితంతి స్వభావతః || ౨౫ ||

తా|| అహ! ఏమి యాశ్చర్యము! నిష్క్రియుండను, నిర్వికారుండను,

అనంతకుఁబుధిని నగు నాయందు జీవములనెడి తరంగములు పాడము చున్నవి. వీనిలో కొన్ని శత్రుభావమునఁ బరస్పరముఁ గూట్టుకొనును. కొన్ని మిత్రభావాధ్యాసవలన పరస్పరముఁ గ్రీడించును. అవిద్యాకామకర్మక్షయము కాఁగా నవి నాయుండ లీనమగును. కాఁబట్టి స్వాభావికముగ నవిద్యాకామకర్మస్వభావవశముననే యీజగదుత్పత్త్యాదికము కలుగుచున్నది. ఘటము నకింప ఘటాకాశము మహాకాశమందుఁ గలసినటులే, అవిద్యాకామకర్మక్షయము కాఁగా స్వాభావికముగ చిద్రూపాంశమున సర్వము నాయుండె లీనమగును. (అవిద్యాకామకర్మవిషయమై గ వ పృ|| ౧౦ వ శ్లోకమునకు టిప్పణిఁ జూడవలెను).

ఈద్వితీయప్రకరణమగుదు శిష్యుడగు జనకరాజు తన స్వానుభవస్థితిని నివేదించఁగా గురువగు శ్రీ అష్టావక్రముని మిగుల సంతోషుఁడును, ఆశ్చర్యనిమగ్నుఁడును నయ్యెను.

ఆ త్మా ను భ వో ల్లా స ము
౨ వ ప్ర క ర ణ ము
స మాప్త ము.

3 వ ప్రకరణము

ప్రత్యాక్షేపద్వారోపదేశము.

గురు ప్రోక్షణం.

అనః— ౨ వ ప్రకరణమందు శిష్యుడగు జనకరాజు నివేదించిన
యనునజ్ఞానామృతముం గోరిలినవాడయ్యును, శ్రీ అష్టావక్రమునీంకడ
దు కరుణాయుతమనస్కుడై, విజ్ఞానానుభవము గల తన శిష్యుడు లోక
వ్యవహారనిరతుడై యుండుటచే నతని విజ్ఞానము నింకను బరీక్షించుటకై
శిష్యుని వ్యవహారస్థితి నాక్షేపించు నెపమున ఆత్మానుభవస్థితి నుపదేశించు
చున్నాడు.—

శ్లో॥ ఆవినాశిన మాత్మాన మేకం విజ్ఞయ తత్త్వతః,

తవాత్మజ్ఞస్య ధీరస్య కథ మర్థాజ్ఞనే రతిః ॥ ౧ ॥

తా॥ శిష్యు! నిర్వికల్పము, కాలత్రయాబాధ్యము, దేశకాలవస్తు
భేదకూన్యము, ఏకము నగు చిత్స్వరూపమందు నిదిధ్యాస కలవాడవై, ప
రిపూర్ణాత్మతత్త్వము నెఱింగిన ధీరుడవగు నీకు లోకవ్యవహారమందును,
అర్థసంగ్రహమందును పీఠి యెట్లు కలిగెను? (చిదాత్మయొక్క విశేష
ణత్రయముచేత కాలకృత వస్తుకృత దేశకృత భేదము లాత్మకు లేనని తా
త్పర్యము. అతని సర్వం=ఆన్నిటిని వ్యాపించినది, కనుక “ఆత్మ” యనః
బదును.) ॥ ౧ ॥

అనః—ఆత్మజ్ఞానము కలిగినపుడు విషయసంగ్రహము కలుగదుం

ఘనా! యను శంకకు, అత్మాజ్ఞానమే విషయప్రీతికి గారణమని సర్వ
ప్రపంచముగ నిరూపించుచున్నాడు.—

శ్లో॥ అత్మజ్ఞానా దహూ ప్రీతి ర్విషయభ్రమగోచరే,
శుక్తే రజ్జానతో లోభో యథా రజతవిభ్రమే ॥ ౨ ॥

తా ॥ ఓయి శిష్యా! అత్మజ్ఞానము లేనపుడే విషయభ్రమ గోచరిం
చును గాని, విజ్ఞానము కలిగినపుడు అత్మాప్రీతి మగు విషయభ్రమ బాధింప
దు. ఎట్లన, ముత్యపుచిప్పను జూచి యది ముత్యపుచిప్పయని తెలియకు
న్న నే కద యది జెండియను భ్రమచేత లోభము కలుగుచున్నది. ముత్యపు
చిప్పయే యని తెలిసినవాడు దానిని రజతమని భ్రమ జెందడు. ఇది హ
మరజనులకు సయిత మనుభవనిద్ధమే. కాబట్టి అత్మజ్ఞానము లేనివానికి కాని
అత్మజ్ఞానకు విషయములు గోచరింపవు. ॥౨॥

అవ॥— అజ్ఞానమే విషయప్రీతికి గారణమని చెప్పబడెను. మ
ఱియు సర్వమునకు అత్మయే అధిష్ఠానమని యెఱింగినయెడల విషయముల
యందుఁ దిరిగి ప్రీతి కలుగదని చెప్పుచున్నాడు.—

శ్లో॥ విశ్వం స్ఫురతి యత్రేదం తరంగా ఇవ సాగరే,
సోహ మస్మీతి విజ్ఞాయ కిం దీన ఇవ ధావసి ॥ 3 ॥

తా ॥ శిష్యా! సమద్రమందుఁ బుట్టిన తరంగములకు సమద్రజల
సత్తయే కాని వేరుసత్త లేని విధమున, అత్మయందుఁ గల్పితమైన విశ్వము
నకు అత్మసత్తకంటె నన్యసత్త లేదు. “సోహమస్మి” అనఁగా. తత్పదార్థ
మును, సర్వాధారమును నగు “అత్మయే నేను” అని యనుభవమువలనఁ దె

లిసినవాడడయ్యను, (అత్మసాక్షాత్కారము గలిగియు), అది నాది, ఇది నాది, యీమొదలగు యాశల నొంచెదవేల? అని యాక్షేపము. || 3 ||

అవ||— ఇట్టిశోకత్రయము చేత జ్ఞానియగు శిష్యునియందుఁ గను పించు విషయవాసనలఁ గూర్చి యాక్షేపించి, యింకను శిష్యునిఁ బరీక్షించుటకై, సర్వసామాన్యముగ జ్ఞానులందుఁ గల విషయవాసనల గురు వాక్షేపించుచున్నాఁడు.---

శ్లో || శ్రుత్వాపి శుద్ధచైతన్య మాత్మాన మతిసుందరమ్,
ఉపస్థేత్యంతసంసక్తో మాలిన్య మధిగచ్ఛతి || ౪ ||

తా || గురుపదేశమున వేదాంతవాక్యములను విని, అత్మసాక్షాత్కారము గలిగియు, ప్రాప్తవిషయము లందాసక్తుఁడగు జ్ఞాని మూఢుఁడు కాఁడా? మోహజనక మగు విషయాసక్తి జ్ఞానికిఁ దగదని భావము. (ఉప = సమీపే, స్థా = తిష్ఠంతి, ఉపస్థే = ప్రాప్తమయిన విషయము లని పుష్కర్తి) ఈప్రకరణమందు శిష్యునియొక్క జిజ్ఞాసుకై యిట్లాక్షేపద్వారా గురువు సుపదేశమునే చేయుచున్నాఁడు గాని నిజముగా నాక్షేపము లేదని యూహింపవలెను. || ౪ ||

అవ||— మఱల నాశ్చర్యముద్రతో నాక్షేపించుచున్నాఁడు.---

శ్లో || సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని,
మునే జ్ఞానత ఆశ్చర్యం మమాత్వ మనువర్తతే || ౫ ||

తా || బ్రహ్మాదిస్థావరాంతముగు సర్వప్రపంచమునకు అత్మ అధిస్థానమై యున్నదనియు, రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతి కలిగిన విధమున అత్మ

యందే సకలభూతములు వారోపింపఁబడినవనియు నెఱింగిన మునిఁగఁగూడ
విషయప్రీతి కలిగెనేని యది యాశ్చర్యము కాదా! ముత్యపుచిప్ప పెండిన
తెఱ గనపడుచున్నను, అది ముత్యపుచిప్పయని తెలిసినవాఁడు అమిథ్యారజత
మున కొశపడఁడు. మఱియు, స్వప్న మందుఁదోచు ప్రియతమవస్తువును
జాగ్రదవస్థయం దెవఁడును గోరడుగద.

॥ ౫ ॥

శ్లో॥ అస్థితః పరమాద్వైతం మోక్షార్థేపి వ్యవస్థితః,
అశ్చర్యం కామ వశగో వికలః కేలిశిక్షయా । ౬ ॥

తా ॥ సహాయవిజాతీయ స్వగతభేదరహితమగు అద్వితీయాత్మసా
క్షాత్కారముఁ గలవాఁడై, మోక్షస్వరూపమగు సచ్చిదానందపరమాత్మ
యందు తదేకనిరతుఁడయ్యును పాక్తనవాసనావశమునఁ గామపరతంత్రు
డై జైకల్య మొందినటుల నటించుట వింతకదా! (ఇచట శిష్యుఁడు కేవల
మాత్మసాక్షాత్కార మొంది జీవన్ముక్తుఁడగుట నిశ్చయమే, అట్టి జనకుఁడు
లోకవ్యవహారానుగుణముగ నటించుటఁ జూచి గురువు శిష్యుని బాహ్యనట
న కారణ మెఱింగియు నాతని స్తుతింపనొల్లక నిట్లాక్షేపరూపముగఁ బ్ర
శ్నించుచున్నాఁడని యూహింపఁదగినది.)

॥ ౬ ॥

శ్లో॥ ఉద్యుతం జ్ఞానమర్చిత మవధార్యాతిదుర్బలః,
అశ్చర్యం కామ మాకాంక్షే త్కాల మంతఃపశ్యతి॥

తా ॥ కామము జ్ఞానమున కత్యంతశత్రువుగ నిశ్చయించుకొనిన
జ్ఞానియు నత్యంతదుర్బలునివలె కామవాంఛ నొందు టాశ్చర్యము కదా!
వినాశకాల మాసన్నమయినఁ గాని జ్ఞానికి విషయత్పన్న కలంగదని
భావము.

॥ ౭ ॥

శ్లో॥ ఇహముత్ర విరక్తస్య నిత్యానిత్యవివేకీనః,

అశ్చర్యం మోక్షకామస్య మోక్షాదేవ విభీషికా ॥

తా॥ ఆత్మ నిత్యము, శరీరాదిప్రపంచ మనిత్యము నను వివేకము గలిగి విహికాముష్మికభోగవిరక్తుడై, సచ్చిదానందస్థితియనెడి మోక్షము నక్షయత్నించు జ్ఞానియు, అనిత్యము లగు తనుసనముల వియోగమునకు భీష్టుట యాశ్చర్యము. స్వప్నమందు గలిగిన ధవశరీరాదుల నాశము వలన గలిగిన భీతి బాగ్గదవస్థయంజెవ్వనికి నుండదు కదా! అట్లే జ్ఞానికిని విషయవియోగమువలన భీతి కలుగదని భావము. ॥ ౪ ॥

అవ॥ ఇంతదనుక నాక్షేపణరూపముగ బోధించెను. ఇప్పుడు రోషమోదములు జ్ఞానికిఁ దగవని నిరూపించుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ ధీరస్తు భోజ్యమానోపి పీడ్యమానోపి సర్వదా,

ఆత్మానం కేవలం వశ్యం న తువ్యతి న కువ్యతి ॥౧॥

తా॥ ధీరుడగు జ్ఞాని లోకసంబంధవిషయానుభవము గలిగియు నితరులు తనను నిందాదులచే బీడించినను, వానియందెట్టిలక్ష్యమునులేక సర్వదా సుఖదుఃఖభోగాదిరహితమగు నాత్మసుఖమునే పొందుచుఁ దన్నితరులు స్తుతించుపట్లసంతోషముగాని, నిందించునపుడు రోషముగాని లేకయుండును. పరిశుద్ధాత్ముడు రోషరోషాదోషాదువులు కలుగనే కలుగవనిభావము. ౧

అవ॥ రోషరోషకారణములగు స్తుతినిందాదులు శరీర ధర్మములగుటచేత, అశరీర మాత్మకంబై భిన్నమైనదని తెలిసి సదా ఆత్మానుసంధానపరు

డగు జ్ఞానికి నిందాస్తుతులవలన భేదమోదములు కలుగవని మఱల నిరూపించుచున్నాడు. —

శ్లో॥ చక్షమానం శరీరం స్వం ఖశ్యత్యవ్యశరీరవత్,

సంస్తవేచాపి నిందాయాం కథం త్సుభ్యే నృహశయః॥

తా॥ ఆత్మ నిష్క్రియము. మాయాకల్పితచేష్టలు శరీరమునకే గాని ఆత్మకు లేవు. తాను శరీరాతీతచిన్మాత్మగ్రహణ ననెడి దృఢనిశ్చయము గలిగి తనశరీరము నన్యశరీరమును వలె నాదరింపక నుపేక్షించు మహాశయుఁడు తన నితరులు స్తుతించినను, నిందించినను చలించడు. ||౧౦||

ఆశ॥ — చంపెడు మృత్యువును, చంపఁబడు శరీరమును మాయాకల్పితము అగుటచే ననిత్యములే యని దృఢనిశ్చయమునై సదా ఆత్మసంధాన భరుడగు జ్ఞాని మృత్యువాసన్నమయినను భీతినిందడని చెప్పఁచున్నాడు.

శ్లో॥ మాయామాత్ర మిదం విశ్వం ఖశ్యన్విగతకౌతుకః,

అపి సన్నిహితే మృత్యౌ కథం త్రస్యతి ధీరధీః ||౧౧||

తా॥ ‡ మార్కమారకరూపమగు దృశ్యస్పృశపంచము సమగ్రముగ నసదృశిపమయినది. (మాయామాత్ర మయినది) అని తెలిసికొని, యీ శరీరాదిక మెటునుండి వచ్చును, ఎచట లయమగుననెడి విచారమందు సయితము కౌతుకము లేని విజ్ఞాని “ధీరధీః” అనఁబడును. వాఁడు చలనరహితస్వస్వరూపానుసంధాననిపుణుఁడు. అట్టి పరమవిజ్ఞాని మృత్యువు సన్నిహితమై యున్నను భయ మొందునా యని యాశ్చర్యము. (ఇచట శ్రీ అష్టావక్రముని తన శిష్యుడగు జనకుఁడు ధైర్యకాలియని నిశ్చయించియు

‡ మార్కము — చంపఁబడునది. మారకము — చంపునది.

నిట్లాక్షేపరూపముగ తత్త్వోపదేశ మొనరించుచున్నాడని యూహింపఁ దగినది. ఈశోకార్థమునకు “అంతవంత ఇమే దేహః నిత్యస్మృతౌ శృరీరిణః” అను భగవద్వాక్యము ప్రమాణము. ||౧౪||

అవ||— పై యాక్షేపము లన్నిటిని బోధరూపముగ గ్రహించు జ్ఞాని నిరపమానుడని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || నిస్సృహం మానసంయస్య నైరాశ్చేదీమహాత్మనః,
తస్యాత్మజ్ఞానత్పత్తస్య తులనా కేవ జాయతే ||౧౫||

తా || “బ్రహ్మహ మస్మి” యని పరబ్రహ్మస్వరూపమందైక్యము నొంది సర్వమనోరథములఁ జాలించికొని, మోక్షమందునయితము నిస్సృహత నుండు మహాత్మునిలో సాటియెవరు? ఎవరును లేరని యర్థము. ||౧౫||

అవ||— జ్ఞానిః గ్రాహ్యత్యాబ్యాదివ్యవహారము ఉండదని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || స్వభావా దేవ జానానో దృశ్య మేత న్నకించన,
ఇదం గ్రాహ్య మిదం త్యాజ్యం సకిం వశ్యతి ధీరధిః||

తా || ముత్తైపుచిష్టయందు రజతభ్రాంతి కలిగినపుడు విమర్శించి యది తెండికాదని తెలిసికొన్నరీతి, తత్త్వోపదేశము చేత దృశ్య మంతయు సత్తని కాని, అసత్తని కాని చెప్పకక్యము కానిదని యెఱిగిన విజ్ఞాని యిది గ్రాహ్యము, నిది త్యాజ్యము నని తలఁచునా? ఇట్లు వికల్పింపఁడని భావము. ||౧౬||

అవ||--- దీనికిఁ గారణము జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || అంతఃస్త్రికృతపాయస్య నిర్వృంద్యస్య నిరాశిషః,
యద్భుచ్చయా గతో భోగో న దుఃఖాయ నతుష్టయే ||

తా || (మనోబుద్ధిచిత్రాహంకారము లనెడి) అంతఃకరణము యొక్క దోషము వలన జనించు విషయవాసనలు, శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములును లేని పూర్ణజ్ఞానికి దైవవశమున సంప్రాప్త మగు విషయభోగములు సుఖదుఃఖములను గలిగింపవు. (జ్ఞాని ప్రార్థకర్మము లనుభవించుచు వాని వలన గలుగు సుఖదుఃఖములకుఁ జలింపఁచని భావము). ||౧౪||

ప్రత్యాక్షే పద్వారో ప దేశే ము

3- వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

శిష్యప్రోక్తానుభవోల్లాసము.

రవ ప్రకరణము.

అవ||— ఇంతదనుక గురువుచే బరీక్షార్థ మాక్షేపింపఁబడిన శిష్యుఁడు, అత్మజ్ఞానోల్లాసవశమున, జ్ఞానికయినను ప్రార్థము వలన సర్వవ్యవహారములును బాధితానువృత్తిచే గలుగుట కుపపత్తి (క్రింది యాముఖ్యోకములలో) జెప్పుచున్నాఁడు:—

శ్లో॥ హంతాత్మజ్ఞస్య ధీరస్య ఖేలతో భోగలీలయా,
న హి సంసారవాహీకై ర్ముఖైః స్సహ సమావతా॥౧॥

తా॥ గురువరా! ఏమి యీ యానందము! తాను సర్వాధిస్థానము గు ఆత్మనని తెలిసికొన్నవాడై, విషయములపట్లఁ జిత్తచలనము లేక, ప్రార్థనవశమున లభించు భోగములఁ గ్రీడగా భావించు పరమవిజ్ఞానికి దేహభిమానియై సంసారవృత్తి నుండు మూఁడునితో సామ్యము తగదు. ఇచట, “తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః! గుణగుణేషు వర్తంత ఇతి మత్వా న సజ్జతే” అనెడి గీతావచనము ప్రమాణము. (సత్త్వ రజస్తమోగుణప్రధానమగు దేహము చేయు చేష్టలఁ దానే చేయుచున్నటుల మూఁడు (అజ్ఞాఁడు) తలంచును గాని, తత్త్వజ్ఞుఁడు అహంకారాదికమునకును వాని కార్యములకును సాక్షిమాత్రుడై యుండి, గుణములును, కర్మములును తనకంటె భిన్నములుగ నున్నవి యను తత్త్వమును తెలిసినవాడై, ఇది తమంతట తామె ప్రవర్తించుచున్న గుణములయొక్క యట యని యెఱిఁగి దానియందాసక్తుఁడు కాఁడు.) ॥౧॥

అవ॥— అయితే, సంసారమందు వ్యవహరించుచున్న జ్ఞాని సామాన్యసంసారులతో సమానుఁడు కాఁడా? యను శంక కుత్తరముగ జ్ఞాని హర్షాదిరహితుడగుట చేత నితరపంసారులవంటివాఁడు కాడని చెప్పచున్నాఁడు.---

శ్లో॥ యత్పదం ప్రేక్ష్యో దీనా శ్చక్రాద్యా స్సర్వదేవతాః,
అహో! తత్ర స్థితో యోగీ నహర్ ముపగచ్ఛతి॥౨॥

తా॥ అహో! గురువర్యా! ఇంద్రాదిసర్వదేవతలుసయితము, నేపర

మనదము నొందనిచ్చు గలిగి యది పొందించక దీనులట్లు భేద మొంచె దరో, అట్టి సచ్చిదానందాఖ్యపదమందు తత్ త్వం పదార్థైక్యజ్ఞా నానుభవముతో వర్తించు యోగి, విషయభోగము వలన హర్షమును జెందక సర్వదా ఆనందచయుడై యుండును కదా! || ౨ ||

అచ||— తత్త్వజ్ఞునకు విధినిషేధములు లేవని చెప్పుటకు, వానికి పుణ్యపాపము లంటవనీ చెప్పుచున్నాడు:—

శ్లో || తజ్జన్య పుణ్యపాపాభ్యాం స్వర్గోహ్యంతే ర్న జాయతే,
న హ్యేకాశస్య భూమేన దృశ్యమానాపి సంగతిః || 3 ||

తా || ‘తత్ త్వం’ పదార్థైక్యానుభవము గల జ్ఞానికి పుణ్యపాపరూపము లగు అంతఃకరణధర్మము లంటవు. ఎట్లన, కంటికి గనిపించు భూమ మాకొకమున కంటినియట్లే, అత్మజ్ఞునకు పుణ్యపాపస్వరూపము లేదు. ఇచట, “జ్ఞానాన్ని స్వర్వకర్మాణి భస్మసా త్కురుతే తథా” అను శ్లోతి ప్రమాణము.

వి— పై చెందుల్లోకములలో “తత్త్వమసి” మహాపాక్యాధము నూచింపబడినది.

వేదాంతపంచదశి పంచమప్రకరణములోని 5-6 ల్లోకములను, ఉపదేశసాహస్రిలోని “తత్త్వమసి” ప్రకరణముఁ జూడఁదగును. || 3 ||

అచ||— అయితే, కర్మములు చేయునపుడు (జ్ఞానికి) పుణ్యపాప స్వరూపము లేకుండు టెట్లు? అను శంక రాఁగా, జ్ఞానికి విధినిషేధనియమములు లేవని చెప్పుచున్నాడు.—

శ్లో || అత్తైవేదం జగత్సర్వం జ్ఞాతం యేన మహాత్మనా,
యదృచ్ఛయా వర్తమానంతం నిషేద్ధం శ్రమేత కః ||

తా || దృశ్యమగు సర్వప్రపంచము పరమాత్మయే యను నిశ్చిత జ్ఞానము గల మహాత్ముడు వర్తించు వర్తనకు విధినిషేధము లేంచ నమర్థం దేవడు? ఎవఁ డును లేడు. “అవిద్యావద్విషయో వేదః” (వేదము అజ్ఞాను లకొకటే) అని కారీరికభాష్యమందును, “ప్రబోధనీయ ఏవాసా సుప్తో రాజేన సంభిభిః” (నిద్రించు రాజును నిద్ర మేల్కొల్పినటుల, విజ్ఞాని యగువాని బాహ్యస్థులు బోధింతురు.) అనెడి స్మృతీయుం బ్రమాణము. (ఆత్మను సర్వప్రపంచముగ, సర్వప్రపంచము నాత్మగను జూచుచు, దే హేంద్రియాదిప్రపంచవాసనయే లేక, ఇంద్రియములు సేయు కర్మముల యందు స్పృహయే లేక వర్తించు పరమవిజ్ఞానికి విధినిషేధములు, పుణ్య పాపములు లేవని భావము. ఏమన, అట్టి విజ్ఞాని సర్వదా బ్రహ్మసందమ దక్క నొండెద్దియు నెఱుంగకుండును. ఇదియే జ్ఞానికి జాగ్రదవస్థ. పార్శ్వస్థు లేవరయిన ప్రపంచస్మృతిఁ గలిగించిన నపుడు మాత్ర మిప్రపంచమును స్వప్నముగఁ గనును.) || ౪ ||

వి— “సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని । ఈశ తే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః” (గీత, 6-27) ఇతి గీతావా క్యరీత్యా సర్వభూతములను సర్వకారణమగు తనయందును, సర్వాధిష్ఠాన మగు తనను సర్వభూతములయందును గను సమదర్శియగు మహాత్మునకు బ్రహ్మసందము దక్క నితర మెద్దియు గోచరింపకుండును గనుక నమ్మ హనీయునకు విధినిషేధములు లేవు. పుణ్యపాపము లంటవు. అమృహాత్ము డు ప్రపంచాతీతుఁడై ప్రార్థనము ననుసరించి స్వేచ్ఛగ విహరించును.

అవ!— ఇచ్చానిచ్చలను మఱలించుట శక్యము కాదు కనుక, జ్ఞాని సయితము యథేష్టముగఁ బ్రవర్తింపఁ దా? యనుశంకకు సమాధానము.—

శ్లో॥ ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతే భూత్ గ్రామే చతుర్విధే,
విజ్ఞస్యైవహి సామర్థ్య మిచ్చానిచ్చావివర్జనే ॥౧॥

తా॥ బ్రహ్మదిస్తంబపర్యంతముగఁ గల సమస్తప్రాణులకు నిచ్చానిచ్చల మఱలించుట శక్యము కాదు. అయినను, ఇచ్చాద్వేషముల మఱలించుట సమర్థుఁ డగు జ్ఞాని యదృచ్ఛాప్రవర్తనఁ గలిగియున్నను వానికి విధిని షేధనియమము లేదు. పరమవిజ్ఞాని వాయువుచే గొట్టుకొనిపోఁబడు తూలము వలె గమనభోజనాదికృత్యములు సేయుచుండినను వానియందెట్టి స్ఫురణము లేకయే చేయుచుండును. కావున వానికి విధినిషేధములు, నియామకములు కావని భావము. ॥౨॥

శ్లో॥ ఆత్మాన మద్వయం కశ్చి జ్ఞానాతి జగదీశ్వరమ్,
యద్వేత్తి తత్స కురుతే న భయం తస్య కుత్రచిత్ ॥౩॥

తా॥ 'తత్' పదార్థము పరబ్రహ్మ మగు జగదీశ్వరనిగాను, 'త్వం' పదార్థము అత్మగాను, ఈరెండు ఆభిన్నముగాను తెలిసికొనిన మహనీయుఁడు వేయిచుండినా నొక్కఁడుండును. ఇట్లునుభవమునఁ జెలిసికొన్న జ్ఞాని పార్థివభవకమున బాధితానుభృతీచే కర్తవ్య మెద్దియో దాని సే చేయును. అట్లు చేసినందున వానివలన నిహమందును, పరమందును భయ మైందఁడు. ఎట్లనఁగా— దగ్ధపటము బట్టవలెనే కనుపించినను కట్టుట కది పనికిరాదు. ఇట్లే దృఢమగు తత్త్వజ్ఞాని చేసెడి గృహణత్యాగాదిక్రియలు వేచిన గింజలు మొలువని విధమున, వానికి బంధములు

గావు. ఆత్మజ్ఞానియొక్క క్రియలు తత్త్వజ్ఞానము చేతఁ దామె బాధితము
లగును. పార్థబ్రహ్మమున బాధితము లయ్యును పార్థబ్రహ్మరీరావసానపర్యం
తము నుండెడి క్రియలే బాధితానువృత్తము లనఁబడును. ||౬||

శిష్య ప్రోక్తానుభవోల్లాసము

ర వ ప్ర క రణ ము

స మాప్త ము.

ఆచార్యోక్తలయచతుష్టయము.

గీ-వ ప్ర క రణ ము.

ఇట్లు జనకరాజు నెప్పిన యుల్లాసవట్కము వలన శిష్యునిఁ బరీ
క్షించినవాఁడై, గురువగు అష్టావక్రముని శిష్యునికి దృఢోపదేశము కొఱకు
శుశ్రూష లయయోగము నుపదేశించుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ న తే సంగోస్తే కేనాపి కిం శుద్ధ స్త్యక్తు మిచ్ఛసి,
సంఘాతవిలయం కుర్వ స్మేనమేవ లయం వ్రజ ||౧||

తా || ఓయి శిష్యా! శుద్ధబుద్ధస్వరూపుడ వగు నీకు దేహగేహ
దురియందు అహంకారమమత్వములు లేవు. కాబట్టి నీవు అసంగుడవు. అ
ట్టి నీకు నిది గ్రాహ్యము నిది త్యాజ్యము నను నిబంధనము లేదు. అందు
వలన దేహోపాధియందున్న చైతన్యమాత్ర మగు అత్మనని భావించుచు, క
లచరణాద్యవయవవిశిష్టమగు దేహమందు అనాదరణరూపమగు బయయోగ
ము నవలంబించుచును.

|| ౧ ||

శ్లో! ఉదేతి భవతో విశ్వం వారిధే రివ బుద్బుతః,

ఇతి జ్ఞాత్వైక మాత్మాన'మేవ మేవ లయం వ్రజ || ౨ ||

తా || శిష్యా! సముద్రమందు బుట్టిన బుడగలు సముద్రముకంటె
వేఱుకొనటుల, చిద్రూపుడవగు నీయందుద్భవమగు విశ్వము నీకంటె భి
న్నమయినదికాదు. ఈ ప్రకారము సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరహితమగు
అత్మను చెలిసికొని, ఏకాత్మజ్ఞానమనెడి బయయోగము నొందుము. || ౨ ||

అవ||— హారసర్పాదిభేదములు పృథ్వీక్షముగ గోచరించుచుండ,
నా హారాదివిలయ పెట్టుల నగునను శంకకు సమాధానము.

శ్లో! ప్రత్యక్షమ స్యవస్తుత్వా ద్విశ్వం నాస్త్యమలే త్వయి,

రజ్జుసర్పభవ వ్యక్త మేవ మేవ లయం వ్రజ || 3 ||

తా || రజ్జువునం దారోపింపఁబడిన సర్పము భ్రాంతికాలమున నిజ
ముగ సర్పమవలె దోచినను విమర్శింప నది రజ్జువుకంటె వేఱు కానటు
ల, శుద్ధచిద్వనమాత్రిుడవగు నీయందు స్ఫురించు విశ్వము భ్రాంతికాలము

న బ్రహ్మక్షమగుఁ గన్పించినను, అది అవిద్యాకల్పితము కావున ప్రబోధన
మయమున లేనిదే యగును. హేయోపాదేయమగు ద్వితీయవస్తువు లేనందు
న ఏకాత్మజ్ఞానమనెడి అయయోగమును బొందుము. || 3 ||

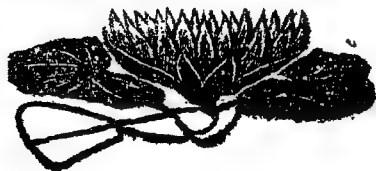
శ్లో॥ సమదుఃఖసుఖః పూర్ణ ఆకాశైరాశ్యయో స్సమః,
సమజీవితమృత్యుస్స సన్నేవమేవ లయం వ్రజ || ౪ ||

తా || నీవు సదా ఆత్మానందపరిపూర్ణుఁడవు, కనుక దైవవశమున
చండ్లమందు సుఖదుఃఖములు, ఆకాతాష్టిభావములు, జీవనమరణములు, నను
నివి అత్మధర్మములు కాక మాయాజనితము లగుటచేత తుచ్ఛములు కావున
వాని నన్నింటియందు సమభావముతో సదా బ్రహ్మదృష్టిరూపమగు లయ
యోగము నభ్యసించుము. || ౪ ||

అ చా ర్యో క్త ల య చ తు వ్ద య ము.

గీ వ వ్ర క ర ణ ము.

స మూ వ్ర ము.

ఉత్తర చతుష్కము.

౬ వ ప్రకరణము.

శిష్యప్రోక్షము

అవ॥— ఈవిధముగఁ దనను బరిష్ఠింప గురువు లయయోగము ను-
పదేశింపఁ గా శిష్యుఁడు పూర్ణాత్మయగు వానికి అయాయులతోఁ బనిలేక
ని విన్నవించుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ ఆకాశవ దనంశోఽహం ఘటవ త్ప్రాకృతం జగత్,
ఇతి జ్ఞానం తత్తత్స్య నత్యాగో న గ్రహణోలయః॥౧॥

తా॥ అత్మనగు నేను ఆకాశము వలె సంతము లేనివాఁడను. అ-
యితే అనంతముగు అత్మకు దేహాదినివాస మెట్లునిన? దేహాదిక మగు జగత్తు
ఘటము వలెనే ప్రకృతవలనఁ దోచుచున్నది. ఆకాశమునకు ఘటము ని-
వాసము నవచ్చేదకము నైనట్లు అత్మకు విశ్వము నివాసమును నేకదేశావచ్చే-
దకము నగును. దీనికిం బ్రమాణముం జెప్పుచున్నాఁడు---

వేదాంతసిద్ధమగు జ్ఞాన మనుభవరూపమయినది. అట్టి జ్ఞానమునకుఁ
బ్రమాణ మనుభవమే కాని మఱియొకటి లేదు. అనుభవైకజేద్యమగు స-
దాత్మ అనంతమయిన దగుటవలన దానికిఁ ద్యజించుట కాని, గ్రహించు-
టకాని, లయించుటకాని సంభవింపదు. ఎట్లనఁ గా, ఆకాశమునకుపాధివశ-
మున నివాసమునుపరిచ్చేదకమునగు ఘటమును గ్రహింప, విడువ, లయింప, ఘ-
టావచ్చిన్నాకాశము గ్రహింపఁ బడినట్లు, విడువబడినట్లు, లయించినట్లును
భ్రాంతిచేఁ దోచును. ఈగ్రహణాదికములు ఉపాధిభూతఘటధర్మములే

కాని అపంగమగు గగనముయొక్క భర్తృమలు గావు. ఇట్లే ఉపాధిభూత
దేహభర్తృమ లగు గృహణత్యాగాదు లేన్నడును నిరుపాధికాఖండాత్మకు
లేవు, || ౧ ||

అవః — ఘటాకాశములు భిన్నమైనట్లు దేహాత్మలు భిన్నములనెడి
లంక కలుగును గాన నట్టి సందేహానివృత్తికై యింకొక దృష్టాంతము:—

శ్లో॥ మహూదధిరివాహం స ప్రపంచో వీచినన్నిభః,

ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య నత్యాగో న గ్రహూ లయః॥ ౨॥

తా॥ ఆత్మనగు నేను (అపారమగు) మహాసముద్రమునలిటివాడను,
ను, అమహాసముద్రముం దుద్భవించు తరంగసముదాయము వంటిది యీ
మిథ్యాప్రపంచజాలము. ఇట్టి నిశ్చయజ్ఞానము గలవానికి గృహణత్యాగాదు
లు లేవు. || ౨ ||

అవః — అయితే, సముద్రతరంగదృష్టాంతము వలన దేహాత్మలకు
చక్రకృతివికృతిభావము కలుగును గనుక తన్నివారణమునకు నింకొక దృ
ష్టాంతమును జెప్పుచున్నాడు:—

శ్లో॥ అహం య శుక్తిసంకాశో యాప్యవద్విశ్వకల్పనా,

ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య నత్యాగో న గ్రహూ లయః॥

తా॥ ఆత్మనగు నేను రజతభ్రమాధిష్టానముగు శుక్తివంటివాడను. భ్రమ
మూలమున దోచు రజతము వంటిది విశ్వకల్పనము. ఇట్లారూఢజ్ఞానము
గలవానికి గృహణత్యాగాదులు లేవు. || ౩ ||

అవ ||— శుక్తిదృష్టాంతము వలన నైతము అత్మకు పరిచ్ఛిన్నత్వము గలుగునను శంకకు సమాధానము జెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || అహంవా సర్వభూతేషు సర్వభూతా న్యథో మయి,
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహణాలయః ||

తా || జడమగు మాయకును, తత్కార్యమగు విశ్వమునకును సత్తా మూర్ఖులు నావలననే కలుగుచున్నవి. కాని యీరెండును వాని సహజధర్మములు కావు. కాబట్టి సర్వభూతములకు (సర్వసృష్టికి) అధిపానము నేనే. నేను (అత్మకు) నన్య మెదియు లేదు. ఇట్లుండ వేదాంతసిద్ధమగు సదాత్మకు గ్రహణత్యాగాదులు లేవు.

శ్చ షోక్త ముత్తరచతుష్కము

౬వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

2 వ ప్రకరణము
అనుభవపంచకము.

శిష్య ప్రోక్షము.

అవ!--- (2 వ ప్రకరణమందు చెప్పినట్లు) అయయోగము లేని యొడల సంసారవిత్తేపము తప్పదను శంకరాగ్రా, అయము లేకున్నను లోపము లేదని శిష్యుడు తన యుల్లాసము కొలది అనుభవపంచకమును సీ శ్లోకములవలన గురువునకు నివేదించుచున్నాడు.---

శ్లో || మయ్యనంతమహాంభోధౌ విశ్వభౌత ఇత స్తతః,
భ్రమతి స్వాంతవాతేన సమమాస్త్యసహిష్ణుతా || ౧ ||

తా || గురువర్యా! చిదాత్మయగు నేననెడి అపారమహాసముద్రము నందు విశ్వములను నౌకలు మనస్సును వాయువుచేతఁ గొట్టఁబడియుండునట్లు తిరుగులాడును. ఓడలయొక్క పరిభ్రమణమును సముద్రము శ్రమిలేక యెట్లు సహించునో అట్లే యీ విశ్వభ్రమణమును నేను శ్రమ లేకయే సహింతును.

|| ౧ ||

అవ!--- జగద్యవహారము వలనఁ దనకెట్టిలోపమును లేదని చెప్పియున్నాడు. ఇప్పుడు జగదుత్పత్తిలయముల వలనఁ గూడ తనకేలోపమును లేదని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో || మయ్యనంతమహాంభోధౌ జగద్వీచి స్వభావతః,
ఉదేతు వాస్తమాయాతు న మే వృద్ధి ర్నచ తులిః || ౨ ||

తా || నాశరహితమై, ఆద్యంతములు లేని నా ఆత్మయను మహాసముద్రమందు జగత్తులను అలలనేకములు స్వాభావికముగ నుదయించుచుండును. మతీయు నవి యంతరించుచుండును. అటులే జగత్తు లుద్భవించుటవలన వృద్ధి గాని, లయమొందుటవలన క్షయము గాని నాకు (ఆత్మకు) లేవు. ||౨||

అవ||-- పై దృష్టాంతము వలన స్వాత్మయందు జగద్వ్యాపారము కలుగుచున్నందున నది భ్రమమాత్రమే యని చెప్పఁచున్నాఁడు.--

శ్లో || మయ్యనంతమహాంభోధా విశ్వంసాదు వికల్పనా,
అతిశాంతో నిరాకార ఏతదేవాహమాస్థితః ||౩||

తా || ఆద్యంతములు లేని చిదాత్మనగు నేననెడి మహాసముద్రమందు బాడము జగద్వ్యాపారమంతయు భ్రమమాత్రమే కాని నిజము కాదు. కనుక నీప్రపంచమువలన నాకెట్టి యుపద్రవమును లేదు. కారణమేమన నేను నిరాకారుఁడను. జ్ఞానస్వరూపుఁడను. (నగు ఆత్మను) అట్టి పూర్ణాత్మజ్ఞానస్థితుఁడనై యున్న నాకు లయయోగముతోఁ బనిలేదు. ||౩||

అవ||-- ఇంకను అతిశాంతత్వమునే స్ఫుటపరచుచున్నాఁడు.--

శ్లో || నాత్మాభావేషు సోభావ స్తత్రానంతే నిరంజనే,
ఇత్యసక్తోఽస్పృహ శ్శాంత ఏత దేవాహ మాస్థితః ||౪||

తా || ఆత్మ సర్వవ్యాపి కనుక కల్పితము లగు దేహదులందు ఘటములలోని జలమువలె, అధేయము (ఉంచబడునది) కాదు. ఆత్మ అనంత

ము, నిరంజనము కనుక నేనెట్టి సంసర్లము, ఇచ్ఛావిధర్మములును లేక కేవల శాంతుఁడనై యున్నాఁడను. ||౪||

అ||--- అత్మ కిచ్ఛాదులు లేమికిఁ గారణాంతరము.---

శ్లో || అహోహా! చిన్తాత్ర మేవాహ మింద్రజాలోపమంజగత్,
అతో మమ కథం క్షుత్ర హేయోపాదేయకల్పనా ||౫||

తా || అహా! నేను చైతన్యమాత్ముఁడను. ప్రపంచజాత మంతయు నింద్రజాలము వలె కనుపించుచున్నను అత్మసత్తకంటె వేఱుసత్త కలది కాదు. పృథక్స్వత్తారహితములై మిథ్యాభూతము లగు అట్టి వస్తువులలో దేని నెట్లు కోరుదును. దేనిని గ్రహింతును. దేనిని విడుతును. ఎద్దియును లేదు. ఇంద్రజాలము నేయువాఁడనేకవంతవస్తువులఁ గల్పించియు నవి యెల్ల మిథ్యకౌవున వానియందెట్టి హేయోపాదేయబుద్ధియుఁ గలుగకుండునట్లు అత్యయందు మిథ్యాకల్పితము లగు ప్రాపంచికసంబంధవస్తువులందు జ్ఞానికి హేయోపాదేయములు లేవని భావము. || ౫ ||

అ ను భ వ మ ం చ క ము

ఽ వ ప్ర క రణ ము

సమాప్తము.

బంధమోక్షవ్యవస్థాచతుష్కము.

కావ్యప్రకరణము

గురుపోక్తము.

—:0:—

అవ||— ఇట్లు శిష్యుని లెస్సగఁ బరీక్షించిన గురువు బంధమోక్ష వ్యవస్థానిరూపణమిషచేత శిష్యునికిఁ గల యాత్మానుభవము నభినందించుచున్నాఁడు.---

శ్లో|| తదా బంధో యదా చిత్తం కింది ద్వాంఛతి శోచతి,
కింది స్మంచతి గృహ్లాతి కింది ధృవ్యతి కుశ్యతి || ౧ ||

తా || వత్సా! “అతో మమ కథం కుత్ర” హేయోపాదేయకల్పనా” (మిత్యాభూతములగు వస్తువులలో నెట్లు దేనినిఁ గోరుదును, దేని గ్రహించును, దేనిని విడుతును) అని నీవు చెప్పినదంతయు నిజమే. ఏమన, విషయముల జూచినపుడు వానియెడల నాంఛాదేవికారములు నీచిత్తమునఁ గలిగెనేని యదియే (జీవబుద్ధితోఁ గూడిన) బంధము, ముక్తికిఁ బ్రతిబంధకము నగును.

శ్లో|| తదా ముక్తి ర్యదా చిత్తం స వాంఛతి న శోచతి,
స ముంచతి న గృహ్లాతి న హృవ్యతి న కుశ్యతి || ౨ ||

తా || పై శ్లోకములో జెప్పిన (కోరుట, గ్రహించుట, విడుచు

ట, సంతోషించుట, శోషించుట మొదలగు చిత్తవికారములు కలుగకుండుటయే ముక్తి. || ౨ ||

అ॥— ఇటుల బంధమోక్షముల వేర్వేరఁ జెప్పి, యాబంధమోక్షముల రెండింటినిఁ గూర్చి మఱలఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ తదా బంధో యదా చిత్తం సక్తం కాన్యపి దృష్టిషు,
తదా మోక్షో యదా చిత్త మసక్తం సర్వదృష్టిషు ॥

తా ॥ దృశ్యమును జడమును నగు దేహాదిప్రపంచము “అనాత్మ” యను దృష్టిఁ గలిగియుండుట సయితము బంధమే యగును. కాబట్టి విషయములందే కాక, అత్మానాత్మవివేకమందు సయితము లక్ష్యము లేక నిస్సృప్తవశ నుండుటయే మోక్షము. (చిత్తము సంకల్పవికల్పకూన్యముగ నుండుటయే మోక్షమని యభిప్రాయము.) || 3 ||

అ॥— దగ్ధపటమువలె నుండియు బాధితానువృత్తిచేత విషయ దృష్టిఁ గలిగియుండుటయు, బంధహేతు వేయనియు నట్టి దృష్టి లేకుండుటయే మోక్షమనియుఁ జెప్పఁ జదివెది. అయినప్పటికి, అహంకారము (అహంభావము) లేకుండుటయే మోక్షమనియు, అహంకారస్థితియే బంధమనియుం జెప్పి కివ్వఁడు చెప్పిన యర్థము నభినందించుచు గురు విట్లును పదించుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ యదా నాహంతదా మోక్షో యదాహం బంధనంతదా,
మత్వేతి హేలయా కించి న్నాశ్చహం విముంచమా॥౪॥

తా ॥ సర్వాసర్థములకు మూలమయిన “అహం” (నేను) అను అ

హంభావాధ్యాస మెపుడు తొలంగునో యపుడు మోక్షసిద్ధియగును. ఎంతవఱకు “నేను” అను అహంభావము నిలిచియుండునో యంతవఱకు బంధము తొలంగదు. శిష్య! ఇట్లు తెలిసికొనియె. నీవు త్యాగగ్రహణాదక్రియలందుఁ గర్తృత్వము లేనివాడవై, బీలామాతృడవై యున్నాడవు. అకర్తృత్వజ్ఞానమువలన కర్తృత్వాభిమానము లేనివాడవై యున్నాడవని భావము. (నేను అత్మను, అనాత్మను, జ్ఞానిని, అజ్ఞానిని, ఇదినే. యుచున్నాను, లేదు, నిశ్చలుడను ఇత్యాద్యభిమానకూన్యుడవై, సర్వదా సచ్చిదానందపరమాత్మవై ఇందిరియవ్యాపారములు తమంత జరుగుచున్నను నిష్క్రియుడవై, యున్నాడవని భావము. ఇదియే ముక్తిస్వరూపము.)

॥౪॥

బంధ మోక్ష వ్యవస్థా చ తుష్కము

౮-వ ప్రకరణము.

సమాప్తము.

౯-వ ప్రకరణము

నిర్వేదాష్టకము.

గురు ప్రోక్షము.

అవ! — ఇదివఱకు శిష్యుడు చెప్పిన యనుభవసిద్ధాంతమును దృఢపరచుటకై యిచ్చాత్యాగరూపముగు నిర్వేదమును స్లోకాష్టకముచే గురువు బోధించుచున్నాడు. “మత్వేతి హేరియా కించి న్మాగృహణా” అనిచె

మృత్యుర్యోగః ఈయంతము ననుమోదించుచు భాసికిం గారణమగు జైత్రాగ్రమును ఘృతపరచుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ కృతాకృతేచ ద్వంద్వాని కదా శాంతాని కస్యవా,
ఏవం జ్ఞాత్వేహ నిర్వేదా ద్భవత్యాగపరోఽప్రతీ ॥౧॥

తా॥ ఇది కర్తవ్యము, ఇది కర్తవ్యము కాదు, అనెడి పట్టుచలయు, సుఖఃఖాదిద్వంద్వములయందభిమానమును, నెప్పటికి నెవ్వనికిని నివృత్తికాంతః ఇట్లు తెలుసుకొని కృతాకృతాదులందును సుఖాదిద్వంద్వములందును నిర్వేదమండజై (అనఁగా వానియందు మనసు తగులనివాడజై) యుండుము. (నిర్వేదము = తత్త్వజ్ఞానముఃఖేర్పాదులచేతం గలుగు హేయత్వబుద్ధి) ॥౧॥

అన॥— చిత్తఛర్మత్యాగరూపమగు జైరాగ్రము (నిర్వేదము) అర్హమగు నొకానొక మహాత్మునకే కాని, ఎల్లరఘం గలుగదని చెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ కస్యాపి తాతథస్యస్య లోకచేష్టావలోకనాత్,
జీవితేచ్ఛా బుభుక్షౌ చ బుభుత్సోపకమంగతాః ॥౨॥

తా॥ వత్సా కిమ్మో! ఉత్పత్తివినాశరూపమగు లోకదృశవహావలోకనము నలన జీవితేచ్ఛయు, బుభుక్షయు (భోగేచ్ఛయు), బుభుత్సయు (తెలియనిచ్ఛయు) నొకానొకమహాశయునకే తొలఁగును. ఈవచనముం బట్టి మహాత్ముడగు శిష్యునిం గూర్చి గురువుగారి యనుమోదమే కాని యుపదేశము కాదని యీ ప్రకరణారంభముననే నూచింపఁబడెను. ॥౨॥

అవ||— జ్ఞానులకు దేనియందును గోరిక కలుగకుండుటకుఁ గా
రణము:—

శ్లో || అనిత్యం సర్వమేవేదం తావత్రితయదూషితమ్,
అసారం నిందితం హేయ మితి నిశ్చిత్య శామ్యతి ||3||

తా|| దృశ్యమానప్రపంచజాతమంతయు ననిత్యము, చిదాత్మయందాహో
షితము, ఆత్మకంటె వేఱుసత్తలేనిది, ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికతాప
త్రయములచే దూషితమయినది, కావున సారము లేనిది. అనఁ గా తుచ్ఛ
ము నసత్తును హేయము నైనది. ఆత్మసత్తకంటె వేఱగు స్వసత్తలేనిది కను
క ననాదరణీయమయినది. జ్ఞాని యిట్టి దృఢనిశ్చయము కలిగి దేనియందు
సేట్టి యిచ్ఛయు లేకుండును. (దేహేంద్రియసంబంధముగు వ్యాధులవలనఁ
గలుగు బాధల ననుభవించుట ఆధ్యాత్మికతాపము. వరపశుపక్షిమృగాదుల
వలనఁ బీడింపఁబడుట ఆధిభౌతికతాపము. దైవికముగ సంభవించు అతి
కృష్టి, అనావృష్టి, ప్రళయాగ్ని హయపులు మొదలగు వానివలనఁ గలు
గు బాధ లనుభవించుట ఆధిదైవికతాపము). ||3||

అవ||— ముఖదుఃఖాదిద్వంద్వములు ప్రార్థకర్మవశమున సంభవిం
చునవి కావున వాని నవశ్య మనుభవింపవలెను. కనుక వానియందుఁ గోరి
కగాని, ద్వేషము గాని లేకుండ నమబుద్ధితోఁ బ్రార్థముగువాని ననుభవిం
చుజ్ఞాని ముక్తి నొందునని చెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || కోఽసౌకాలోవయఃకింవాయత్రిద్వంద్వాని నోన్మణాం,
తాన్యపేత్య యథాప్రాప్త వర్తీ సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ||

తా || నరులకు భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములందును, బాల్య

యావన్నాదివయోలక్షణశరీరావస్థలందును, సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములు లేని కాలమే లేదు. అని నిశ్చయించుకొని, అసుఖదుఃఖాదులయందు లక్ష్యముంచక వాని సనుభవించి తద్వార్థా ప్రార్థనబ్రతుకయ మొనరించువాఁడు ముక్తి నొందును. || ౪ ||

అవ!--- పృథివాదిజగీషాదిదోషమాపితములగు తర్కానికాస్త్రజ్ఞానవిషయందును, నానావిధప్రత్యవాయములతోఁ గూడిన యాగాదికర్మములందును, ప్రాణనిరోధనహేతువు లగు అష్టాంగయోగములందును, ముముక్షువున కాసక్తి తగదని చెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || నానామతం మహర్షీణాం సాధూనాం యోగినాంతథా,
వృష్ట్యా నిర్వేద మాపన్నః కోనశామ్యతి మానవః || ౧ ||

తా || గౌరమజ్ఞైమిన్యాదిమహర్షుల మతములు అణుపరిమాణవాదయాగనిరతాదులచేఁ బలుతెఱుఁగులు. హోమజపకృచ్ఛాచంద్రాయణాదితపస్సులచే సాధువుల మతములు పలువిధములు. యోగుల మతములు భిన్నములు. ఇట్లాయామతములు నానావిధములంగ నుండుటయు, నోకదాని కొకటి సంబంధము లేమింజేసియు, సత్యాన్వేషణమునకు సరియైన మార్గమును జూపమింజేసియు, నీమతముల యెడలను, గర్భములయెడలను నిర్వేదమును (నిరాశను) జెంది, సద్గురూపదిష్టమార్గమున ఆత్మానుసంధాననిష్ఠాపరమముగాఁ జేయుపశమింపకుండును? అనఁ గా, ఆత్మానుభవము గలవాని కిలరమార్గములు రుచింపవు.

ఇది సాధనచతుష్క-సంపన్నుఁడగు ఆరూఢుని విషయమై చెప్పఁబడినది. ఆరూఢావస్థకలుగని సామాన్యజ్ఞానులైనను, ఆరూఢావస్థ కలుగు

వటకు గురుశిష్యులతోఁ గూడిన యితరమార్గములలో నేదేని యాచరణీయమే యగునని యభిప్రాయము. ||౫||

అన||--- కర్మాదుల నుపేక్షించి కేవలము జ్ఞాననిష్ఠయే కలిగి యుండుమని బోధించుచున్నాఁడు.---

శ్లో || కృత్వా మూర్తిపరిజ్ఞానం చైతన్యస్య న కిం గురుః,
నిర్వేదసమతాయక్త్యా యస్తాయతి సంస్మృతేః ||౬||

తా || నిర్వేద మనఁగ విషయములందాసక్తిలేకపోవుట; సమతాయనఁగా శత్రుత్వమిత్రత్వభావములేక సమబుద్ధిఁ గలిగి సర్వత్ర ఆత్మబుద్ధిఁ గలిగియుండుట; యుక్తి యనఁగా శ్రుతికి విరుద్ధము కాని తర్కము. ఈమూడింటిచేతను సద్విదానందమూర్తిపరిజ్ఞానము, (అనఁగా ఆత్మసాక్షాత్కారము) నొంది పిమ్మట గురుసహాయముపేక్షింపని జ్ఞాని 'న కిం గురుః' అనఁబడును. అట్టి మహనీయుఁడు ఆత్మజ్ఞుఁడై సంపారసాగరముం దరించును. (ముక్తి నొందును).

వి— మూర్తిపరిజ్ఞానమనఁగా స్వస్వరూపజ్ఞానము (ఆత్మనుభవము) గలిగిన జ్ఞానికి గురుసహాయము గాని కర్మాచరణము గాని యవసరము లేదు. నదిని దాటువరకునే తెప్పయు, నావికుఁడును అవసరము గాని, దాటి నపిమ్మట తెప్పతోఁగాని, నావికునితోఁగాని యవసరముండదు కదా! అదియే విధమున, ఆత్మజ్ఞానమున్న, తదనుభవమున్న గలగువరకు మాత్రమే గురుసహాయమున్న, కర్మాచరణమున్న అవసరమని యభిప్రాయము.

అన||--- చైతన్యస్వరూపజ్ఞానోపాయముం జెప్పుచున్నాఁడు—

శ్లో || సర్వభూతవికారాం స్త్వంభూతమాత్రాకాయథార్థతః,
తత్త్వేణా ద్భృంధనిర్మక్తః స్వరూపస్థో భవిష్యసి || 2 ||

తా || ఓశిష్య! పంచభూతవికారములగు దేహేంద్రియములను
యథార్థముగ (తత్త్వవిచారణలన) జడము లగు పృథివ్యాదిపంచభూత
మాత్రములే కాని అత్మస్వరూపములు కావని తెలియుము. అట్లు తెలిసి
కొందువేని యాక్షణమందె నీవు బంధనిర్మక్తఁడ వగుదువు. అనఁగా శరీ
రాహంభావనిర్మక్తఁడవై శరీరాదులకంటె భిన్నమగు అత్మస్వరూపుఁడవ
గుదువు. శరీరాదుల ననాత్మగాఁ జెలిసినంతట, ఆ శరీరాదులకు సాక్షి
మాత్తుఁడవగు అత్మవే నీవుగ నుండువని భావము. || 2 ||

అన||--- అప్రకార మాత్మజ్ఞానము కలిగినను అత్మనిష్ఠకలుగుటె
ట్లు! అను శంకరాఁగా నాయాత్మనిష్ఠవాసనలు క్షయింపఁగాఁ దష్టుకఁ గ
లుగునని చెప్పచున్నాఁడు.—

శ్లో || వాసనా విన సంసార ఇతిసర్వా విముచ తాః,
తత్త్వైగో వాసనాత్యాగా త్స్థితరద్య యథా తథా|| ౩ ||

తా || విషయవాసనలే సంసారము. కనుక విషయవాసనల విడువు
ము. అటుల వాసనాత్యాగము కలన తత్మనిష్ఠ స్థిరమగును. దానివలన
సంసారము (దేహేంద్రియాదివిషయవ్యాపారమందభిరుచి) తొలంగును.
అంతట శరీరస్థితి ప్రార్థ మెట్లుండునో యట్లుగును. ఇచట “కళ్ళతొర్ర

త్వదభేదదానకుశలో దుర్వాపనాసంచయః” అను శంకరాచార్యవచనము ప్రమాణము.

గురుప్రోక్షనిర్వేదాష్టకము

౧ - వ ప్రకరణము

సమాప్తము

ఉపశమాష్టకము .

౧౦ వ ప్రకరణము

గురుప్రోక్షము.

అవ||--- విషయసంబంధము లేని సంతోషరూపమును నిర్వేదము యెప్పుడైనది. ఇతను విషయతృప్తిపశమము వర్జనంచించుచు గురువు సోపాహరణముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో || విహాయై వైరిణం కామ మర్థం చానర్థసంకులం,
ధర్మమప్యేతయో హ్నేతుం సర్వత్రానాదరం కురు ||

తా || శిష్యా! జ్ఞానోత్పత్తికి నవరోధమును గలిగించు కామమును (విషయాసక్తిని) విడువుము. అర్జించుటయధిమను, సంరక్షించుటయందును

ననేకానర్థముల గలిగించు ధన్యపందపేక్షను విడువుము. ఈకామార్థముల
వైసర్థ్యమును వైతముపేక్షింపుము. || ౧ ||

అవ||--- మిత్రక్షేత్రాదుల నాక్షింపు కర్మములం దుపేక్ష యె
ట్లుకలుగు నను సంకట అమిత్రక్షేత్రాదు లనిత్యమని తెలిసికొనుటయే
ఉపేక్షకుం గారణమని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || స్వప్నేంద్రజాలవత్పశ్య దినాని త్రీణి పంచనా,
మిత్రక్షేత్రధనాగారదారదాయాదిసంపదః || ౨ ||

తా || శిష్య! మిత్రధనదారదాయాది సంపద లెల్లను స్వప్నమున
లెను, ఇంద్రజాలమువలెను స్వల్పకాలముమాత్ర ముండునవి గాని స్థిర
ములు కావని తెలియుము. || ౨ ||

అవ||--- “సర్వత్రానాదరంకురు” అని చెప్పబడినది. తృప్తలే
కుండఁ బ్రాధవైరాగ్యము ననే ముక్తి నొందుమని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || యత్ర యత్ర భవేత్తృష్టా సంసారం విద్ధితత్రైవ,
ప్రాధవైరాగ్య మాశ్రిత్య వీతేత్మన్మ స్సుఖభవ || ౩ ||

తా || ఎపుడు విషయాసక్తి కలుగునో యపు డెల్ల సంసారబంధ
ము కలుగుచున్నది. ఏమన విషయాసక్తి కలుగఁగనే కర్మము, అకర్మద్వా
రా సంసారమును గలుగును. కావున ప్రాధవైరాగ్యము చేత, అనఁగా,
ప్రాప్తప్రభోగములందుఁ బ్రీతియు, నప్రాప్తప్రభోగములందుఁ గోరికయు
లేకుండ, అత్మనిష్ఠ గలిగి (బ్రహ్మానంద) సుఖము ననుభవించుము. || ౩ ||

అవ|| — ఈయర్థమునె మఱియొకరీతిం జెప్పచున్నాఁడు.---

శ్లో|| తృష్ణా మాత్రాత్మకో బంధస్తన్నాశో మోక్షఉచ్యతే.
భవానంసక్తిమాత్రేణ పాప్తితుష్టి ర్మహర్మహుః ||

తా || కర్మవాసన బంధహేతువగును. కావున విషతుల్యములగు విషయములం దాసక్తియే బంధము. విషయవాసన నశించినంతనే నివృత్తి హేతుకమగు మోక్షము సిద్ధించును. ఇచట “యతో యతో నివర్తతే తత్తతో విముచ్యతే । నివర్తనాద్ధి సర్వతో నవేత్తి దుఃఖ ముచ్ఛిః” అను వృద్ధవచనము ప్రమాణము.

తేహాదివిషయములతో సంగము (సంబంధము) లేనిమాత్రమున, ప్రతిక్షణము అర్జునాప్రిక్షణలనఁ సంశోషము కలుగును. కనుక తృష్ణానాశనమే (విషయాన్తరే లేకపోవుటయే) మోక్షము, అని యర్థము. || ౪ ||

అవ|| — అయితే బుధుత్వాపరాధమగు తృష్ణ (బోధననిచ్చు) విగుడు పెట్టు, అను శంకకు సమాధానము.---

శ్లో|| త్వమేక శ్రేతస శ్శుద్ధో జడం విశ్వమున త్తథా,
అవిద్యాపి న కించిత్సా కా బుధుత్వా తథాపి తే || ౫ ||

తా || లోకమందు పదార్థములు మూఁడు. ఆత్మ, జగత్తు, అవిద్య. అను నవి. వీనిలో ఏకము, చైతన్యమాత్రము, నిర్మలము, పూర్ణ హృదయ చిదభిప్రాయమైన ఆత్మపు నీవు. దీనినే నీవు తెలిసికొనఁబడినది. అనఁగా నీవే సర్వ పరిపూర్ణాత్మపు. దీనికంటె వేఱుగ ఆత్మ యున్నదని కాని, జగత్తు వేఱని కాని తలఁపఁదగదు. కావున ఆత్మబుధుత్వముం దగదు. జగత్తు అసత్తు జడము. కావున జగద్బుధుత్వము తగదు. అవిద్య యనునది సదసద్విలక్ష.

ఋషయినది. ఆనఁ గా సత్తును అసత్తును గాక అనిర్వచనీయమయినది. కావున అవిద్యబుభుత్వయుఁడగుదు. కనుక నీతిఁకఁ దెలియఁదగిన చెడ్డి! ఏ ద్వి యు ను లే దు. (స ర్వ ప రి పూ జ్ఞై కా క నిర్మలవిదాత్మచే నీతైయుండ బుభుత్వము లేదని భావము.) ఇచట, “యస్మిన్మస్మిన్మస్మిన్మోకే బోధ సత్తుమపేక్షణే । యదోపధమాత్మం తద్భ్రష్టా త్యేవం ధీర్భ్రష్టానిశ్చయః॥” అనెడి శ్రీవిద్యారణ్యముని వచనము ప్రమాణము, బోధాత్మ ఏకమును పూర్ణమునని తెలియుము. భూతవర్తమానాదికౌలములును, వానియందుఁ గలిగెడు విషయములును మాఱుచున్నను అది, అది, అది అనెడి బోధమాత్రిమే నిలుచును. ॥ ౫ ॥

అవ||— జగత్తు జడమనియు, అసత్తనియుఁ జెప్పిన విషయమునకు
స్వస్థపరచుచున్నాఁడు.—

३३॥ రాజ్యం సుతాః కళత్రాణి శరీరాణి సుఖానిచ,

సంసక్తస్యాపి నష్టాని తవ జన్మని జన్మని || ౧ ||

తా || పృథిజన్మమందును అత్యంతాసక్తితో నాష్టించిన రాజ్యాది సంపదలు, పుత్రకృత్యదాయాది బంధువులు, అరాజ్యాదిసంపదలతోఁ గూడిన సుఖమును నెంత అసక్తితోఁ జూచినప్పటికి నవి యెల్ల నాయా జన్మములతో నంత మొందుచున్నవే కాని, యొక జన్మమునుండి మఱియొక జన్మము లోనికి సంపాప్తముకావు కనుక, ఈ రాజ్యాదిసంపదలతోఁ గూడిన పృథంచనటన మెల్ల ననశ్చ, ననిత్యము, స్వప్నమువలె మిథ్యయు నగును. అత్యమాతృము నిత్యముఁ (ఇచట, “కతికాయాగతాః పాప్రాక్షే పితరః కతి మాతరః : కతిదారా స్సృతా మూఢకేతేతే కస్యవా భవాన్ || ” అనెడి వృద్ధవచనము పృమాణము. వత్సా! నీకు మాతాపితృపుత్రకృత్యదుల

తోగూడ ననేకశరీరములు గఱించినవి. కాని వానితో నీకు సంబంధ మించుకయులేదు. అని యీవచనార్థము.) || ౬ ||

అ||— బుధుత్వ (తెలిసికొననిచ్చు) సయితముఁ గూడదని చెప్పఁ బడెను. ఇఁక ధర్మార్థకామములందును వాంఛ కూడదని చెప్పుచు న్నాఁడు:—

శ్లో || అల మ్ధరేన కామేన సుకృతేనాపి కర్మణా,
ఏభ్య స్సంసారకాంతారే న విశ్రాంత మభూన్మనః ||

తా || ధర్మార్థకామములందిచ్చు యుండఁగూడదు. ఏమనఁగా, నీధర్మార్థకామములతోఁ బూరితమై దుర్లభమయిన సంసార మనుకాంతారమునుండి తప్పించుకొని విశ్రాంతి నొందుట కడుదుర్లభము. కావున నీధర్మార్థకామములందు సయిత మాసక్తి తగదు. || ౭ ||

అ||— ఇటుల తృప్తికాంతిని నిరూపించి, యిపుడు కర్మమండలి వాసనయుఁ దగదని చెప్పుచున్నాఁడు:—

శ్లో || కృతం న కతి జన్తాని కాయేన మనసా గిరా,
దుఃఖ మాయాసదం కర్మ తదద్యాప్యవరమ్యతాం ||౮||

తా || వత్సా! నీవు జెనుకటిజన్మములందు కాయశ్లేశము నొంది ప్రయాసమును దుఃఖమును గలిగించు కర్మము లెన్ని జేసియుంటివి? ఆ పూర్వజన్మకర్మముల వలన నీకంతకంత కనర్థము తప్ప వేఁతీమియుండినది?

కొలుట్టి యిప్పుడయినను గర్భములం దానక్తి వదిలి జ్ఞాననిష్ఠుడవై అర్హు
కుఁగమును బొందుము. ||౧||

గురు ప్రోక్తము ఉపశమాప్తకము
౧౦-వ ప్రకరణము
సమాప్తము.

౧౧-వ ప్రకరణము

జ్ఞానాష్టకము.
గురు ప్రోక్తము.

అ||--- విజ్ఞానమునఁ దప్ప మఱి యెద్దానివలనను శాంతి కలుగదని
బోధించుటకై గురు విపుడు జ్ఞానాష్టకమును జెప్పుచు ముందుగ జ్ఞానసాధ
నమును జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || భావాభావవికారశ్చ స్వభావా దితి నిశ్చయీ,
నిర్వికారో గతక్లేశ స్సుఖేనైవోపశామ్యతి ||౧||

తా || భావాభావరూపవికారములు మాయనుండియు దాని నుం
స్కారముల నుండియుఁ గలుగుచున్నవి కాని వికారరహితమగు నిర్మలా
త్వముండి కలుగవు. ఇట్టి దృఢనిశ్చయము గల పురుషుఁడు తన నిశ్చయబల
ముచేతనే అనాయాసముగ శాంతి నొందును. ||౧||

అప||— అయితే, మాయ జడమయినది కదా. అట్టి జడమనుచే భావాభావవికారములు కలుగు పెట్టు? అను శంక కుత్తరము. —

శ్లో || ఈశ్వర సర్వనిర్మాతా నేహన్య ఇతి నిశ్చయీ,
అంతర్గతసర్వాత్ శ్వాంతః క్వాపి న సజ్జతే ||౨||

తా || జీవుఁ డీశ్వరపరవశుఁడు, కావున భావాభావాదిసర్వవికార సృష్టికిని ఈశ్వరుఁడే కర్త. అను దృఢనిశ్చయము గలపురుషుఁడు, తన నిశ్చయబలవశముననే సర్వత్వస్థాపహితుఁడగును. కనుక నట్టివాఁడు నిశ్చల చిత్తుఁడై శాంతి నొంది అశ్రమము మొందును. ||౨||

అప||--- అయితే, ఈశ్వరుఁ డే సర్వనిర్మాత (సర్వసృష్టికిఁ గర్త) యగునేని, కొందఱు దరిదుర్బలు, కొందఱు ధనికులు, కొందఱు సౌఖ్యవంతులు, కొందఱు ముఖతులు, ఇత్యాదివైషమ్యస్థితి యుండుటకుం గారణమేమి? అను శంకకు సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || అపద స్సంపదః కాలే దైవాదేవేతి నిశ్చయీ,
తృప్తః స్వప్నేంద్రియో నిత్యం న వాంఛతి నశోచతి ||

తా || పురాకృతసుకృతదుష్కృతములకు ఫలకాలము వచ్చినపుడు, ఈశ్వరప్రేరితములై సుఖదుఃఖములు సంపదాపదలును గలుగుచుండును. అనెడి దృఢనిశ్చయముఁ గలిగి తృప్తస్థాపహితుఁడై, నిత్యసంతుష్టుఁడై, యెట్టి కోరికలును లేక, ఇంద్రియములను విషయములందుఁ జొరసీయక నర్తించు జ్ఞాని దొరకని దానినిఁ గోరఁడు, నష్టమయినదానికి దుఃఖింపడు. ||3||

అవ!--- అట్టి దృఢనిశ్చయము గలవారలు సయితము గర్భములఁ జేయుచున్నవారలేయై కనుపించుచున్నారే! అను ప్రశ్న కుత్తరము.---

శ్లో || సుఖదుఃఖే జన్మమృత్యౌ దైవాదేవేతి నిశ్చయీ,
సాధ్యాదర్శీ నిరాయాసః కుర్వన్నపి నలిప్యతే ||౪||

తా || కర్మఫలభూతములగు సుఖదుఃఖాదులు జన్మాంతరకర్మ ననుసరించియు పాపిష్టించుననెడి దృఢనిశ్చయము గలవాఁడు, “నే నీఫలము ననుభవించుచున్నాను.” అనెడి సంకల్పమే లేక, నిరాయాసముగఁ బ్రార్థనశ్రమగు కర్మలఁ గర్తృత్వాభిమానరహితుఁడై చేయుచుఁ గర్మజన్యములగు అనర్థములం బాటింపక వానికి సాక్షిమాత్రుఁడై అత్మసుఖ మొందును. ||౪||

అవ!— అట్లు కర్మములఁ జేయునపు డాయాసమొందకుండుటెట్లు! అను ప్రశ్న కుత్తరము.—

శ్లో || చింతయా జాయతే దుఃఖం నాన్యథేహేతి నిశ్చయీ,
తయా హీన స్సుఖే శాంత స్సర్వత్ర గళితస్పృహః||౫||

తా || ఇహదుఃఖము (సంసారదుఃఖము) చింతచేతనే కలుగుచున్నది, కాని యితరమువలనఁ గలుగదు అనెడి దృఢనిశ్చయముఁ గలిగి చింతాపరుఁడు కాకుండ శాంతుఁడై (స్థిరాంతఃకరణము గలిగి) సర్వత్ర * సుఖసాధనపరుఁడై నిస్సృప్తహృదగు పురుషుఁడు అత్మసుఖమొందును. ప్రార్థనశ్రమన సంప్రాప్తమగు దుఃఖములను జింతింపకుండుట

* విషయములను గౌరవించుటయే పరమసుఖసాధనము. అని సకలమహర్షి మతము.

యే మహావధము. అని చెప్పెడు ఈక్రిందిశ్లోకము దీనికి బ్రహ్మణము.

“అకాండపాతజాతానా మార్ద్రాణాం మర్మభేదినాం,

గాఢశోకప్రహారాణా మచింతైవ మహావధః”

॥౫॥

అవ ॥ పైని తెప్పించిన సాధనములచే జ్ఞానసిద్ధి నొందిన వారల నిజదశను నిరూపించుచున్నాడు.---

శ్లో ॥ నాహం దేహణో నమే దేహణో బోధోఽహమితినిశ్చయీ,

కైవల్య మివ సంప్రాప్తో న స్మర త్యకృతం శృతమ్॥౬॥

తా ॥ దేహము నేను కాను నాకు దేహము లేదు. నేను నిత్యబోధస్వరూపుడను అనేది నిశ్చయజ్ఞానము వలన దేహమందు అహంభావమును, (గ్రహీతులయందు) మమకారమును లేనివాడై, దేహేంద్రియాదులు నేయు కృతాకృతములందు “నేను చేసితి” నను స్మరణము లేకయే జ్ఞాని వర్తించును. విదేహకైవల్యము నొందినవాడు తన కృతాకృతముల స్మరింపకుండునట్లే జీవన్ముక్తుడును వర్తించునని భావము. ॥౬॥

శ్లో ॥ ఆ బ్రహ్మస్తంబపర్యంత మహ మేవేతి నిశ్చయీ,

నిర్వికల్ప శ్శుచి శ్శాంతః ప్రాప్తప్రాప్తవినిర్వృతః॥౭॥

తా ॥ బ్రహ్మమొదలు తృణపర్యంతమునగు చరాచరప్రపంచమంతయు నేనే యను నిశ్చయానుభవము గల పురుషుడు, సంకల్పవికల్పములు లేక శుచియై (విషయసంగరూపమలము లేనివాడై) నిశ్చలాంతఃకరణుడై, ప్రాప్తప్రాప్తవిషయము లించెట్టి వృత్తియును లేక, అత్మానందపరిపూర్ణుడై యుండుటచేత పరమసంతోషియై వర్తించును. ॥౭॥

అప॥— అయితే ఆత్మజ్ఞానికి నిర్వికల్పాదిరూపమెట్లనిన జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో॥ నానాశ్చర్య మిదం విశ్వం న కించిదితి నిశ్చయీ,
నిర్వాసన సూస్ఫుర్తిమాత్రో న కించిదివ శామ్యతి॥౮॥

తా॥ సకలజగదధిష్ఠానపరమాత్మసాక్షాత్కారము గలుగుట చేత, నానాశ్చర్యరూపమగు నీజగత్తంతయు, ఆత్మసత్తకంపె వేటుసత్తలేనిదియు ను నిశ్చయము గల పురుషుఁడు, వాసనాశూన్యుఁడు, కేవలచిద్రూపుఁడు నై విశేషవ్యవహారము లేవియుం దనఁ గోచరింపనివాఁడై, కార్యకారణోపాధినిర్ముక్తుడై తత్త్వజ్ఞానము చేత సర్వమును స్వప్నమువలె మిథ్యయని తలఁచి వానివలన నిశ్చక్తుడై యుండును. ॥౮॥

గు రు ప్రో క్త జ్ఞా నా వ్త క ము

౧౧ - వ ప్ర క రణ ము

సమాప్తము.

౧౨ - వ ప్ర క రణ ము

ఏ వ మే వా వ్త క ము.

శిష్య ప్రో క్త ము

అప॥— జ్ఞానాష్టకములో “నకించి దివ శామ్యతి” (ఆత్మసత్తకంపె నన్యసత్త దృశ్యవస్తువున కేమియు లేదని గురువుచే) చెప్పబడినది. అ

ట్టి యనుభవము తనకుఁ గలిగినదని విశదీకరించుటకై “ఏవ మేవాప్తకము ను” శిష్యుఁడు నివేదించుచున్నాఁడు. అందు మొదట కాయనాక్ష్పిత్తము లయొక్క నిర్వాణపారత్వమును జెప్పుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ కాయకృత్యాసహఃపూర్వం తతో వాగ్విస్తరాసహః,
అథ చింతాసహస్తస్మా దేవమేవాహ మాస్థితః ॥౧॥

తా॥ నేను పూర్వము శరీరాయాసముతోఁ గూడిన కర్మములఁ జేయులేకుంటిని. తరువాత వాచికరూపకర్మముం జేయులేనైతిని. పిమ్మట మనోవాపారములగు చింతల విడిచితిని. కాఁ బట్టి యిప్పుడిట్లు నిర్వాణసౌరుండవనై, స్వస్వరూపనిరతుఁడనై యుంటిని. ॥ ౧ ॥

అవ॥— ఈ చెప్పిన వ్యాపారత్రయము లేకపోవుటకు హేతుభంజనము జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ ప్రీత్యభావేన శబ్దాదే రదృశ్య త్వేన చాశ్మనః,
విత్తేపైకాగ్రహృదయ ఏవమేవాహ మాస్థితః ॥ ౨ ॥

తా॥ నాకిప్పుడు కాయికవాచికసంబంధముగు కర్మముల కెఁడింట నుఁ బ్రీతిలేక, ఆత్మయు నిందియములకు గోచరము కామిచే, (అత్త వేము నేను వేము ననెడి భావము లేమిచే), అసనాదికాయికవిత్తేపము, జపాది మచికవిత్తేపము, ధ్యానాదిమానసికవిత్తేపము, నను నీతివిఃవిత్తేపము (చ అనము) లేకుండ సర్వదా స్వస్వరూపనిరతుఁడనై యున్నాఁడను. (సశ్వరములును, అత్తకంటె విలక్షణములు నగు మనోవాక్కాసుములు మామనుం గాక వీనికి సాక్షియగు శీతలసచ్చిదానందపరమాత్మనై యున్నాఁడ నని భావము.) ॥ ౨ ॥

అప॥— అయినను సమాధికోటకు యత్నింప నవసర ముండదా?
మును కంక కుత్తరము.---

శ్లో॥ సమాధ్యాసాదివిఘ్నేష్టా వ్యవహార స్సమాధయే,
ఏవం విలోక్య నియమ మేవమేవాహ మాస్థితః ॥ ౩ ॥

తా ॥ అనర్థకరముగు కర్తృత్వభోక్తృత్వాధ్యాసమువలన విఘ్నేపము
(అలనము) కలిగినప్పుడు దానిని దోలఁగించుటకే సమాధివ్యవహారము కలు
గఁగలముయగాని, అట్టి విఘ్నేపమే లేనపు డాసమాధివ్యాపారముతోఁ బని
లేదని పరికించి, శుద్ధాత్మజ్ఞానము మాత్రముగనుండి యేమధ్యాసమును లే
కుండుటచేత సమాధియును లేని స్వస్వరూపనిరతుడనై యుంటిని. (ఆ
త్మావలొకనమునకై కౌయికవాచికమానసికసంబంధముగు ప్రయత్న మే లే
కుండ, ఆత్మయే నేనైయుంటిని, అని భావము.) ॥౩॥

శ్లో॥ హేయోపాదేయవిరహః దేవం హర్ష విషాదయోః,
అభావాదద్య హే బ్రహ్మ న్నేనసేవాహ మాస్థితః ॥

తా ॥ పూర్ణాత్మరత్ననగు నాకు హేయోపాదేయవస్తువు (గృహిం
చఁడగినది గాని విడువఁడగినదిగాని) లేదు. అందువలన హర్షవిషాదము
లు (పా)ప్తవస్తువుపట్ల సంతోషమును, నప్రాప్తవస్తువునకై మఱియును)
లేవు. కావున, గురువరా! నేనిపుడు స్వస్వరూపనిరతుడనై యున్నాను.

శ్లో॥ అశ్రమానాశ్రమం ధ్యానం చిత్తస్వీకృతవర్జనం,
వికల్పం మమ వీక్ష్యై తై రేవమేవాహ మాస్థితః ॥ ౪ ॥

తా || (1) బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనియమము నట్టి నియమ లే
పోండుటయు; (2) ధ్యానము; (3) చిత్తగ్రహణము చిత్తవర్జనము; అను నీ
మూడింటివలనను సంకల్పవికల్పములు కలుగుచుండుటం జూచి, యీమూడి
దును లేకయే నిట్లు స్వస్వరూపనిరతుఁడనై యున్నాఁడను. (కాయోపవా
చికమానసికవిత్కేపము లేకుండ స్వప్న)కాశపరిపూర్ణాత్మనై యున్నాఁడనని
భాసము.)

|| ౫ ||

శ్లో || కర్మానుష్ఠానమజ్ఞానా ద్యథైవోపరమ స్తథా,
బుద్ధ్వా సమ్యగిదం తత్త్వ మేవ మేవాహ మాస్థితః ||

తా || కర్మానుష్ఠానమునకును, గర్భత్యాగమునకును నజ్ఞామే కారణ
ము ఇట్లుని దీని యధార్థము నెఱిగినవాఁడనై, కర్మానుష్ఠానము కాని క
ర్మత్యాగము కాని లేనివాఁడనై స్వస్వరూపనిరతుఁడుగ నున్నాఁడను. || ౬ ||

శ్లో || అచింత్యం చింత్యమానోపి చింతాయాపం భజత్యేనా,
త్యక్త్వా తద్భావనం తస్మా దేవమేవాహ మాస్థితః || ౭ ||

తా || “పరబ్రహ్మము చింతింపశక్యముకానిది” అని చింతించు
పొందును చింతాపరుఁడే యగును. అనఁ గా, ఆత్మచింతాలక్షణముగూ
పమును భజించువాఁడగును. ఈకారణమువలన, బ్రహ్మ సుచింత్యము అ
ను భావనసయితము లేక భావనారహితస్వస్వరూపనిరతుఁడనై యుంటిని.

(పరమాత్మతత్త్వముంచెలియుటన చక్క)మాదులు జపాదులును గార
ణములుగావు. ఎట్లన, సంన్యాసి ఆవధూత ఇత్యాద్యాశ్రమనియమములవలన

న కాయికవిజ్ఞేపము కలుగును. జసాదులవలన వాచికవిజ్ఞేపము కలుగును. భ్రాతృభారణసమాభ్యాదులవలన మానసికవిజ్ఞేపము కలుగును. ఇట్టి కాయిక వాచికమానసికలక్ష్యముల నతిక్రమించి కేవలపరమాత్మయందే లక్ష్యముంచుటగూడ అచింత్యబ్రహ్మభావనారూపమగు లక్ష్యమగును. పరమాత్మ యెట్టి భావాభావములునులేని పరిపూర్ణవస్తువు కావున అపరిపూర్ణబ్రహ్మమే నేను, అని భావము.)

॥౭॥

అవ॥ — “ఏవమేవ” (ఈగురుబోధింకగనే) అనెడిపూర్ణావస్థనొందుటకు సాధకమునేయువాడు శ్రేష్ఠుడు. స్వాభావికముగనే యిట్టి పరిపూర్ణావస్థనొందినవాఁడెట్టివాఁడని చెప్పవలయునా అని చెప్పుచున్నాఁడు. —

శ్లో॥ ఏవమేవ కృతం యేన స కృతార్థో భవేదసా,

ఏవమేవ స్వభావో యః స కృతార్థో భవేదసా । ౮ ॥

తా॥ సర్వక్రియారహితమగు “ఏవమేవ” అనెడి యవస్థనుసాధనంజేసిచేసి పొందినవాఁడు కృతార్థుఁడు. అట్టి “ఏవమేవ” అనెడి నిజావస్థయందు స్వభావముచేతనేయుండు ధన్యుని నేమని చెప్పవచ్చును? (ఇట్టిమహాత్ముఁడు కేవలసద్భివానంద పరమాత్మయే యని భావము.) ॥౮॥

ఏ వ మే వా వ్ద క ము

౧౨-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

ॐ నమః శివాయ

౧౩-వ ప్రకరణము.

యథాసుఖసప్తకము.

శిష్యప్రశ్నము.

అవ||—ఇంతకుముందు చెప్పిన “ఏవమేవ” అను నవస్థకు ఫలితమైన తన సుఖావస్థను శిష్యుఁడు గురువునకు నివేదించుచున్నాఁడు. —

శ్లో || అకించనభవం స్వాస్థ్యం కాపీనత్వేఽపి దుర్లభమ్,

త్యాగాదానేవిహాయాస్మాదహమానేయథాసుఖమ్ || ౧ ||

తా|| కాపీనమందు సయిత మాసక్తి కలిగెనేని సర్వసంగపరిత్యాగ ముచలనఁగలుగు చిత్తస్థైర్యము దుర్లభమేయగును. ఆకారణముచేత నేను వస్తుపరిగ్రహణమందును, వస్తుత్యాగమునందును, ఆసక్తిలేక నదా సుఖస్వరూపుఁడనై యున్నాఁడను నాకు దుఃఖమెప్పుడునులేదు. || ౧ ||

శ్లో || కుత్యాపి ఘోరః కాయస్య జిహ్వీకుత్రాపి ఖర్షతే,

మనః కుత్రాపి తత్త్వక్త్వాపురుషార్థేస్థిత్యుభయమ్ || ౨ ||

తా|| అసనాది శరీరకర్మమువలన దేహమున కాయాసము కలుగును. జపాదివాచికకర్మమువలన జిహ్వపక్షేజముకలుగును. ధ్యానాదికర్మవలన మనఃక్షేజముకలుగును. కావున నేనాకాయిక వాచిక మానసిక కర్మత్రయమును విడిచి యథాసుఖముగ పరమపురుషార్థమగు స్వాత్మానందస్వరూపుఁడనైయున్నాఁడను.

వి॥—కౌయిక వాచిక మానసిక కర్మములయందు మనస్సు అన్యార్థ క్రాంతమగునుగనుక స్వస్వరూపానందసుఖము కలుగదు. కావున, అసన జపధ్యానాదినియమములులేకయే నిరంతరము యథాసుఖస్థితిని (తురీయా వస్థ) ఉండుటయే పరమపురుషార్థమని (జీవన్ముక్తియని) భావము. ॥౨॥

అవ॥—అటుల మనోవాక్కాయవ్యాపారముల మానుటచేత దేహమే పడిపోవును. దేహధారణకై భోజనపానాదులు మానుట యెట్లు! అనుశంకకుత్తరము---

శ్లో॥ కృతం కిమపి నైవ స్యా దితి సంచిత్య తత్త్వతః,
యదాయత్కర్తృమాయాతితత్కృత్వా సేయథానుఖం ॥౩॥

తా॥ శరీరేంద్రియాదులు సేయు పనులు తత్త్వదృష్టిచే విమర్శింప ఆత్మ సేయనవి కావని నిశ్చయించి యాశరీరాదులు సేయు కార్యములందహంభావము లేకయే చేయుచు అనందపూర్ణుడనై యున్నాను. ॥౩॥

అవ॥--ధర్మార్థకామములఁ గోరువాఁడు నిష్కలోకగర్మము చేయును. మోక్షము గోరువాఁడు నిష్కలోక గర్మము మానును. మొదటి త్రివర్గము పురుషార్థమే. తురీయము (మోక్షము) పరమపురుషార్థముకనుక నిష్కలం దిరిటికిని ఆవశ్యకమే యను శంక కుత్తరము:---

శ్లో॥ కర్మనైష్కర్మ్యనిర్బంధభావా దేహాన్ధయోగినః,
సంయోగాయోగనిరహః దహమాసే యథానుఖం ॥౪॥

తా॥ ఇది కర్మ, యిది నైష్కర్మ్యము నను నిర్బంధరూపమగుభా

వము దేహాసక్తిగల యోగికి యగుండును. నేనన్న నో దేహాస్థితియందు గాని దేహపతనమందుగాని సంకల్పము లేనివాడనై పానందముగ సున్నాడను, కనుక నాకు దేహాద్యాసంగమును లేదు, కర్మ వైష్ణు-ర్భక్తినిర్వంధము ను లేదు. ||౪||

అవ||--- మఱియు, లోకసంబంధవ్యాపారమందును నాకెట్టి నిర్వంధము లేదని చెప్పుచున్నాడు---

శ్లో || అర్థానర్థా న మే స్థిత్యా గత్యా న కయనేన వా,
తిష్ఠగచ్ఛగస్వర్క తస్మా దహమాసే యథాసుఖం ||

తా || నేను పూర్ణానందాత్మదర్శిగటచే నాస్థితిగతుల వలన నాకర్థానర్థములు లేవు. కావున ననాసక్తితో యూరకుండినను, నడిచినను, శయనించినను నేను సర్వదా యథాసుఖముగ నున్నాడను. ||౫||

అవ||--- ఈయర్థమునే మఱియొకరీతిని సుస్ఫుటపరచుచున్నాడు:-

శ్లో || స్వపతో నాస్తి మే హానిః సిద్ధిర్మత్సవతోవచా,
నాశోల్లాసా విహాయాస్మా దహమాసే యథాసుఖం ||

తా || యత్తురహితుడనై యూరకున్నందున నాకెట్టిహానియు లేదు. యత్తు సంతుడనై యున్నను నాకెట్టిఫలవిశేషప్రాప్తియు లేదు. అకారణము వలన నేను చలించుచున్నను, కదలకున్నను నాకు నాశోల్లాసములు లేనందున సర్వదా యథాసుఖవర్తి నై యున్నాను. ||౬||

శ్లో॥ మఖాదియాసా నియమం భావే మ్నాలోక్యభూరిశః,
శుభాశుభే విహయాస్సా దహమాసే యథాసుఖమ్ ॥

తా॥ వేసవిని సుఖకరమగు వీరన శీతకౌలమున దుస్సహము. శీత
కౌలమున సుఖదమగు అగ్ని సేవ వేసవిని దుస్సహము. అటులే బందుగు
లొకప్పుడు శత్రువు లగుదురు. శత్రువు లొకప్పు డాపు లగుదురు. ఇట్టిసు
ఖదుఃఖాదిఃకర్మము అనిత్యము అని తెలిసికొనినవాడైన వానియందనాదర
భావముతో సుఖస్థితి నున్నాడను. ॥ ౩ ॥

యథాసుఖసత్తకము

౧౩-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

౧౪-వ ప్రకరణము

శాంతిచతుష్టయము.

శిష్యప్రార్థనము.

అవ॥— పూర్వము (౧౦-వ ప్రకరణముందు) గురూపదిష్టమగు ఉ
పశమాష్టకమును స్ఫురణకుఁ దెచ్చుకొని శిష్యుఁడు తన సుఖావస్థను సమ
ర్థించుచు నిపుడు తన శాంతావస్థను నివేదించుచున్నాడు.—

శ్లో॥ ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తో యః ప్రమాదాద్భావభావనః,
నిద్రితో బోధితశ్చ క్షీణసంసరణో హి నః ॥ ౧ ॥

తా || స్వాభావికముగ విషయాసక్తి లేనివాడయ్యును నిద్రాసుం
డి మేల్కొల్పుటబడినవానివలెఁ బ్రమాదవశమున ప్రార్థనకములగు పూ
ర్వవిషయముల బుద్ధిపూర్వకముగ భావించువాఁడు “భావభావముండనఁబ
డును.” అట్లు నిద్రయందు శూన్యచిత్తుడయ్యు నొకానొకపుడు మేల్కొ
ల్పుటబడినందునఁ బ్రమాదమునఁ బూర్వవిషయములఁ దలచుకొనువానివలె,
విషయస్మరణముఁ గలిగినవాడయ్యును భావభావమునివలె నతఁడు విషయ
ములందు కాంతిచిత్తుడే యగును. కనుక నట్టివాఁడు సంసారవిషయాను
స్మరణము లేనివాడే యగును. (౧౨-౧౩ ప్రకరణములందు శిష్టబడిన
విధముగ పూర్ణజ్ఞానియగు మహాశయుఁ డొకానొకపు డితరులచేతఁ బ్రబో
ధితుడై పూర్వవిషయములను తలచుచున్నను, అతఁడు విషయాసక్తుఁడును.
సంసారియుఁ గానేరఁడని భావము.) || ౧ ||

శ్లో॥ క్వధనాని క్వమిత్రాణి క్వమే విషయదస్యనః,

క్వశాస్త్రం క్వచ విజ్ఞానం యదా మే గళితా స్మృతః॥

తా || విషయాసక్తియే లేక పూర్ణాత్మదర్శినగు నాకు గలించిన వి
షయముల స్మరణము మరలఁ గలుగు టెట్లు? (కలుగదు.) ధనమేల? విష
యాపచోరులేడ? శాస్త్రమేల? విజ్ఞానము, అనఁగా బ్రహ్మహమస్మి యను
విదిధ్యాసనమేల? పరిపూర్ణాత్మదర్శినగు నాకు ధనాదులందును విజ్ఞానమందు
ను అస్థయే లేదని భావము. || ౨ ||

శ్లో॥ విజ్ఞాతే సాక్షిపురుషే పరమాత్మని చేశ్వరే,

నైరాశ్యే బంధమోక్షేచ నచింతా ముక్తయే మమ॥ ౩॥

తా || దేహేంద్రియాదులకు సాక్షియగు “త్వం” పదలక్ష్యార్థమును, పరమాత్మయగు ‘తత్’ పదలక్ష్యార్థమును నేకముగఁ జెలిసి, ‘బ్రహ్మహ్మస్మి’ యనెడి సాత్త్వికాత్మారమువలన నిత్యనిర్ముక్తచిద్రూపాత్మామహానము గల్గి, బంధమోక్షములందు నిఃస్పృహయైనగు నాకు ముక్తికొఱకయినను చింతలేదు. || 3 ||

అప||— ప్రమాదమున భావభావముడగు (పూర్వవిషయస్మృతిగల) వాఁడు శాంతుఁడెట్లుగును? అనెడి శంకకు సమాధానము.—

శ్లో || అంతర్వికల్పశూన్యస్య బహిస్స్వచ్ఛందచారిణః,

భ్రాంతిస్యేవ దశా స్తాస్తా స్తాద్భూతా నపి జానతే || ౪ ||

తా || అంతరంగమున సంకల్పవికల్పములు లేక, బాహ్యమునకుఁ బిచ్చివానివలె స్వేచ్ఛతోఁ దిరుగు జ్ఞానియొక్క వ్యాపారము, అట్టి జ్ఞానులకే తెలియును గాని, ఇతరులకు తెలియదు. || ౪ ||

శాంతిచతుష్టయము

౧౪-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

రాగి వ ప్రకరణము.

తత్త్వోపదేశవింశతికము.

గురు హోక్తము.

అపి:— ప్రసిద్ధమును శిష్యున కాత్మతత్త్వోపదేశమును జేసియు న
 య్యది దుర్లక్ష్యమయినది కనుక, ఛాందోగ్యపనివత్తున దయానిధియగు ఉ-
 ద్దాలకుఁడు తన శిష్యుఁడగు క్వేతకేళువునకు “తత్త్వమసి” యను మహావా-
 ర్యమును మఱల మఱల బోధ కొలుకుఁ దొమ్మిదిమా ర్దుపదేశించిన తెలుఁగు-
 న నిపుడు శిష్యుఁడగు జనకునకు శ్రీఆప్తావకాశముని తిరిగి యాత్మోపదేశ-
 మును జేయుచున్నాఁడు. దానికై ముందు శ్లాసోపదేశమున కధికారిత్వ-
 లమును జెప్పుచున్నాఁడు:—

శ్లో || యథా తథోపదేశేన కృతార్థ స్సత్వబుద్ధిమాః,

అజీవ మపి జిజ్ఞాసుః పర స్తత్ర విముహ్యతి

|| ౧ ||

తా || సత్వబుద్ధిగల శిష్యుఁడొక్కసారి గురూపదేశము నొందినం-
 త మాత్రముననే కృతార్థుఁడగును. కృతయుగమందు ప్రణవోపదేశమాత్ర-
 ముననే శిష్యులు కృతార్థులైరి. సత్వబుద్ధిలేని (రజస్తమోగుణప్రధానులగు)
 వారలు యావజ్జీవమును అత్రుజిజ్ఞాస జేసియు, గురువువలన నశేకపర్యాయ-
 ములు బోధితు లయ్యును, మోహపరవశులై తరింపఁ జాలరు. ఎట్లన, వా-
 మదేవుఁడు మాతృగర్భస్థుఁడయ్యును గేవలసత్వమూర్తికావున నొక్కసారి
 ప్రణవోపదేశమాత్రమున జ్ఞానియై ముక్తి నొందెను. లలిచకగివర్తి రజో-
 గుణావృతుఁడు కావున, బ్రహ్మదేవునిచే నెన్ని పర్యాయములు తత్వోప-

దేశ మొందినను మోహ (సంశయ) వశుడై కృతార్థుడు కాక పోయెను.

అవ!— ఇప్పుడు సుఖోపాయముగ బంధమోక్షముల సంగ్రహముగఁ జెప్పచున్నాఁడు—

శ్లో॥ మోక్షో విషయవైరస్యం బంధో వైషమ్యకో రసః,
ఏతావదేవ విజ్ఞానం యథేచ్ఛసి తథా కురు ॥౨॥

తా॥ విషయములం దనురాగము లేకుండుటయే మోక్షము. వాని యందనురాగముఁ గలిగియుండుటయే బంధము. ఈబంధమోక్షముల తారతమ్యము జెలియుటయే ఉత్కృష్టమగు జ్ఞానము. కావున, శిష్యా! ఇటుల విమర్శించి నీయిచ్ఛప్రకారము చేయుము. (విషయానురాగమును బూర్తిగ విడిచి బంధముత్తఁడై ముక్తి నొందు మని భావము). ॥౨॥

అవ!— ఈవిషయవైరస్యము తత్త్వబోధచేతనే కాని కలుగదని చెప్పచున్నాఁడు—

శ్లో॥ వాగ్విప్రజ్ఞమతకోద్యోగం జనం మూకజడాలసమ్,
కరోతి తత్త్వబోధోఽయ మతస్త్వకో బుభుక్షుభిః॥౩॥

తా॥ ఈఅత్తత్త్వబోధము, బహుచతురవాక్యభాషిని మూగివానిగ జేయును; నానావిశేష 'వాక్త్ర' వేదిని జడునిగఁ జేయును; నానాక్రియ నుష్ఠానకాలిని నిష్క్రియునిగఁ జేయును. కారణ మేమన, తత్త్వజ్ఞాని యొక్క మనస్సు ప్రత్యగ్భూతినిరతమగుటచేత వాని బాగాడిందిరియము

లు భంగపడి స్వస్వవ్యాపారవిముఖము లగును. అనఁగా తత్త్వజ్ఞానము సర్వేంద్రియముల భంగపరచి వాని వాని వ్యాపారముల నణికట్టును. కావునజ్ఞాని వ్యర్థమగు వాగాదివ్యాపారములను జేయడు. భోగోచ్ఛ గలవారలీతత్త్వబోధము నాదరింపదు.

వి— తత్త్వజ్ఞులు సకలవిద్యాపరిపూర్ణు లయ్యును, 14 వ ప్రకరణము 4 వ శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడినయట్లు, బాహ్యమునకుఁ బిచ్చివారివలె నటించురు. వారి బాడలు జ్ఞానులకే కాని యితరులకుఁ దెలియవు. పటాటోపముతో నుపనిషదాదిగ్రంథస్థవిషయముల నతిచతురతతో నుపన్యసించువారలు, తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రవిషయముల వాక్సృశిమితో నుడువువారలు, యజ్ఞయాగాదికర్మల నతిజైభవముతో నాచరించువారలను తత్త్వజ్ఞులు కారనియు, ఆత్మానుభవము గలవారలకు నేటువంటి పటాటోపములు నుండవనియు నిందలి సారాంశము.

॥ 3 ॥

అవ॥— ఇక తత్త్వబోధసిద్ధికొఱ కుపదేశించుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ న త్వం దేహో న తే దేహోభోక్తాకర్తానవాభవాః,
చిద్రూపోఽసి నదా సాక్షీ నిరపేక్ష స్సృజంచర ॥౪॥

తా॥ నీవు కేవలచిద్రూపుఁడవు. కనుక దేహాదిరూపము నీవు కావు. నీకు దేహసంబంధమును లేదు. ఇచట “అసంగోఽవ్యయం పురుషః” అను శ్రుతి ప్రమాణము. కర్తృత్వభోక్తృత్వాదులకు సాక్షిమాత్రుఁడనగుటచే నీవు కర్తృవును గావు. భోక్తృవును గావు. ఘటమును జూచువాఁడు ఘటముకంటె వేరైనట్లు దేహత్వయము యొక్క రాకపోకలం జూచుచు సాక్షిమాత్రుఁడవగు నీవు దేహదులకంటె భిన్నుఁడవు. కావున నీవు దేహః

సుమను శత్రుంబు విషయములందును, నిరపేక్షుడవై సుఖింపుము. ||౪||

అ||— నిరపేక్షత్వము సుపపాదించుచున్నాడు.---

శ్లో || రాగద్వేష మనోధర్మా న మనస్తే కదాచన,
నిర్వికల్పోసి బోధాత్మా నిర్వికార స్సుఖించర ||౫||

తా || వత్సా! రాగద్వేషములు మనోధర్మములు. చిన్మాత్రుడవును, అమనస్కుడవును నగు నీకు జడమగు వనస్సుతో నెప్పుడు నెట్టిసంబంధమును లేదు. కావున మనస్సును నీవు కావు. నీకు జడమగు మనస్సుతో నధ్యాసము కలిగి నేని, అనగా మనస్సే నీకునుకొనునెడల రాగాదులు కలుగును గాన నెట్టి మనస్సుతో నధ్యాసముఁ గలిగించుకొనకుము. రాగద్వేషములు నీధర్మము లెటులఁ గావని శంకింతువేని వినుము. నీవు నిర్వికల్ప బోధాత్మవు. కావున రాగాదుల నంటక చిన్మాత్రుడవై సుఖింపుము.

అ||— రాగద్వేషము లెటుల కలుగకుండు నను శంక కుత్తరము.

శ్లో || సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని,
విజ్ఞాయ నిరహంకారో నిర్మమస్త్యం సుఖిభవ ||౬||

తా || ఆత్మ సర్వభూతములందును గారణరూపముగ ననుసూతమై యున్నదనియు, సర్వభూతములును ఆత్మయందే యస్థిసింపఁ బడినవనియు భావించి, అహంకారమును కారములను విడిచి (బ్రహ్మసంద) సుఖము నొందుము. (అనుసూతమనఁ గా హారముయొక్క అన్ని పూసల లోను దారముకూడియుండునట్లు సమస్తప్రపంచమందును ఆత్మవ్యాపించియుండుట. అధ్యా

సమనఁగా భ్రాంతిచే రజ్జువును సర్పమనుకొనునటుల పరబ్రహ్మమును జగత్తుగ భావించుట)

ని— సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని । ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః ॥ గీత 6-29.

సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని, సంపశ్యకాబ్రహ్మ పరమం. యాత నాన్యేన హేతునా ॥ కైవల్యపూరిత.

ఈప్రకారము అత్మానుభవము గల మహాశయుఁడే జ్ఞాని. ॥౩॥

అప॥— అత్యయంచె సర్వభూతము లధ్యస్తమయిన వని చెప్పినదానిని స్ఫుటపరచుచున్నాఁడు —

శ్లో॥ విశ్వం స్ఫురతి యత్రేవం తరంగా ఇవ సాగరే,
తత్స్వేపేన న సందేహా శ్చిన్నాగ్రే విజ్వరో భవ ॥౨॥

తా॥ సమద్రమునుండి కలిగిన తరంగాదులు స్వకారణమగు సముద్రమునంటే వేరు కావు. ఇట్లే చిదాత్మయందు గల్పితమగు విశ్వము స్వకారణమగు చిదాత్మకంటే వేరు కాదు. వత్సా! నీవు అచిదాత్మవే కనుక నట్టి దృఢానుభవమున సకలసంతాపములకు విడిచి నుఖింపుము. ॥౨॥

అప॥

అప॥— శిష్యునియందత్త్వంబకయితో గురువు మఱల మఱల బోధించుచున్నాఁడు.---

శ్లో॥ శ్రద్ధత్స్వ తాతశ్రద్ధత్స్వ సాత్ర మోహం కురుష్వభో,
జ్ఞానస్వయాహో భగవా నాత్మాత్వం ద్రుక్పతేఃపరః॥౩॥

తా || వత్సా! అతిశృద్ధతో వినుము. నీవు భాగలక్షణచేత యాధి
గ చిహ్నాపుండవే యని నమ్ముము. నీవు కేవలము జ్ఞానస్వరూపుండవు.
ప్రకృతికిం బరుడవు. తత్ పదార్థమగు పరమేశ్వరుండవును, త్వం పదార్థ
మగు ఆత్మయును నీవే. (ప్రకృతికాని, ప్రకృతికార్యమగు దేహాదిప్రపంచ
ము గాని నీవు కావు. “తత్త్వమసి” యను మహావాక్యము బోధించు న
చ్చిదానందపరమాత్మవు నీవే. ఆయాత్మయై పరబ్రహ్మము. ఇట్టి దృఢనిశ్చ
యమే దేహభిమానమును తొలగించుటకు సమపాయము.) ఈదృఢని
శ్చయమును ప్రతిబంధించెడి అసంభావనావిపరీతభావనలు అవిద్యాకల్పిత
నామరూపాత్మకజగత్తు నుపేక్షించుటచేతఁ దొలఁగును.

అసంభావనయనఁగా— ఆత్మ కలదనెడి నమ్మకము లేకపోవుట.

విపరీతభావనయన— దేహమే ఆత్మయనుకొనుట.

భాగలక్షణ యనఁగా— కల్పితాంశమును విడిచి ముఖ్యాంశమును
గ్రహించుట. ఎట్లనఁగా— పర్వజ్ఞాండగు పరమేశ్వరునితోఁ గించిజ్ఞాండగు
జీవున కైక్యమును తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యములు బోధించునపుడు కల్పిత
ములగు సర్వజ్ఞత్వకించిజ్ఞత్వాదులనెడి యొక భాగమును మాత్రము వదిలి,
యుపాధిద్వయము నందున్న శుద్ధచైతన్యమాత్రమును గ్రహింపఁగా జీవే
శ్వరుల కైక్యము సంభవించును. శుద్ధచైతన్యమునకు మాయోపాధివలన ఈ
శ్వరసంజ్ఞయు, అవిద్యోపాధివలన జీవసంజ్ఞయుఁ గలిగినవి. కావున నీ
యీశ్వరజీవసంజ్ఞల నుపేక్షింపఁగా శుద్ధచైతన్యము (పరమాత్మ) మాత్ర
మే శేషించును. (చూ. పృ ౧౨, ప్లో ౩౪ తా). ||౨||

అవ||— ఆత్మకును, దేహమునకును గల చైలక్షణ్యమును వివరిం
చుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ గుణై స్సంవేష్టితో దేహ స్తిష్ఠత్యాయాతి యాతిచ,
అత్మా న గంతా నాగంతా కిమేవ మనుశోచసి ॥౧౬॥

తా॥ ఇందియాదులతోఁగూడిన యీ దేహ మిలాకముందున్నది.
కొలదికాలముక్రిందట వచ్చినది. కొంతకాలమువఱకు నుండి నశించును.
దేహములకంటె వేఱయిన అత్మ కొంతగ వచ్చినది కాదు. పోవునదియుం
గాదు. కాఁబట్టి (నిత్యాత్మవగు) నీవు “నేను పుట్టితిని మృతినొందెదను” అని
శోకింతువేల? అత్మకు దేహధర్మముల గల్పించుకొని శోకింపవల వని భావము.

అచ॥— చిహ్నసాత్మవగు నీకు దేహమున్నందున వృద్ధియు, విడిచి
నొందినందున హానియును లేదని చెప్పుచున్నాఁడు--

శ్లో॥ దేహస్తిష్ఠతు కల్పాంతం గచ్ఛత్వద్యైవ వా పునః,
క్వ వృద్ధిః క్వ చ వా హానిస్తవ చిన్మాత్రయాపిణః ॥౧౭॥

తా॥ నిత్యచిన్మాత్రరూపుఁడవగు నీకు కల్పాంతమవఱకును దేహ
మున్నందున వృద్ధియు, నిష్పదే పోయినందున హానియునులేదు. ॥౧౭॥

అచ॥— త్వంగముల యుత్పత్తి నాశములవలన సముద్రమునకు వృ
ద్ధిక్షయములు లేనట్లు, ప్రపంచముయొక్క యుత్పత్తి నాశములవలన అత్మ
కు వృద్ధిక్షయములు లేవని చెప్పుచున్నాఁడు.--

శ్లో॥ త్వయ్యనంతమహంభోధౌ విశ్వవీచిః స్వభావతః,
ఉదేతు వాస్త మాయాతు న తేవృద్ధిన్నవాక్షతిః ॥౧౮॥

తా || అనంతవిదంబుధివగు నీయందు అవిద్యాకౌమకర్మమాలమున విత్వము అనెడి తరంగములు నైజముగ నుదయించును, నశించును. అందున లన నీకువృద్ధియు లేదు, క్షతియు (నాశము) ను లేదు. ఏమనఁ జదాత్మనిత్యము, ఏకము, పరిపూర్ణము, అనంతము అనాది. చూ. పృ||౧ || శ్లో || ౧౦ టిప్పణి.

అన||— చిదేశ్వరసాత్త్వికుఁడవగు నీయందు విశ్వకల్పన మాయకమే కాని వాస్తవము కాదని శ్లోకత్రయముచే వివరించుచున్నాఁడు—

శ్లో || తాతచిన్మాత్రయాపౌఁసి న తే భిన్నమిదం జగత్,
అతః కస్య కథం కుత్ర హేయోపాదేయకల్పనా||౧౧||

తా || జగత్తు నీసత్తకంటె నన్యసత్తలేనిది కనుక సమ్రాప్తుఁడవగు నీకంటె వేఱుకాదు. కాబట్టి నీకు మాయకపదార్థసంబంధము లగు హేయోపాదేయములు లేవు. ఆరోపితవస్తు వధిష్ఠానము కంటె వేఱు కాదని “నాధిష్ఠానా ద్భిన్నతాఽఽరోపితస్య” అనెడి యార్థవచన మిటు బ్రమాణము. (ఆరోపితము, అభ్యస్తము, కల్పితము, ఇవి సహనార్థకములు.

శ్లో || ఏకస్మిన్నవ్యయే కాంతే చిదాకాశేఽనులే త్వయి,
కుతో జన్మ కుతః కర్మ కుతోఽహంకారవచ||౧౨||

తా || సజాతీయనిజాతీయస్వగతభేదములు లేక, ఏకయాత్రుఁడవు, నాశరహితుఁడవు, కార్యసంబంధము లేని కాంతుఁడవు, నిర్గులచిదాకాశ మాత్రుఁడవు, సర్వోపాధికాన్యుఁడవు నై యున్న నీకు జన్మకర్మములు వాస్తవముగ లేవు. అహంకారమును లేదు. నీకుఁ బుట్టించెడు ద్విత్వీయవస్తు

పు లేనందున జన్మము లేదు. జన్మము లేనందున నాశము లేదు. నిష్క్రియముడవగుటవలననే కర్మమును లేదు. మఱియు నిర్మలుడవగుటవలన నా గద్వేషరూపములకు హేతువగు అహంకారమును లేదు. ||౧౩||

అవ|| — ఏకత్వము మనపొందించుచున్నాడు—

శ్లో || యత్త్వం వశ్యతీ తత్రైక స్వమేవ వ్రతిభాససే,
కిం వృథగాభసతే స్వర్ణ తటకాంగదనూపురం ||

తా || (కార్యము అగు) కటకాంగదనూపురాదులందు (కారణ రూపముగు) స్వర్ణమే వ్యాపించియున్నటుల, నీవు చూచెడి కార్యజాతమందంతటను గారణరూపుడవగు నీకె వ్యాపించి ఏకమై గుఱించుచున్నావు. (గువర్ణ మెన్నిరూపములుగ మారినను స్వర్ణమే యైనటుల, ఆత్మ స్వకర్మచే నెన్నిరూపములుగ మారినను వాని సత్త ఆత్మసత్తయే కాని కేటకాదని భావము.) ||౧౪||

శ్లో || ఆయం సోహ మయం నాహం విభాగ మితి సంత్యజ,
సర్వమాత్మేతి నిశ్చిత్వ నిస్సంకల్ప మ్మనోభవ ||౧౫||

తా || “సర్వమును గారణరూపముగు ఆత్మయే” అనెడి నిశ్చయముతో, “సోహం, నాహం” (నేను, నేను కాను) ఇత్యాదిభేదభ్రమను విడిచి, నిర్వికల్పుడై, యెట్టి ప్రతిభాసమును లేక సుఖంపుమా, ద్వితీయవస్తువు (ఆత్మేతరము) న్నదని తలచుదుటయే ముఖముగను. ||౧౫||

అప!--- భేదబుద్ధిని విడిచి యుపాయమును జెప్పచున్నాఁడు---

శ్లో॥ తవైవాజ్ఞానతో విశ్వం త్వ మేకః పరమార్థతః,
త్వత్తోఽన్యో నాస్తి సంసారీ నానంసారీచ కల్పనః॥౧౬॥

తా॥ అజ్ఞానము చేత (వనఁగా నీస్వరూపము ముడిచి) విశ్వాకార విక్షేపము (ప్ర)పంచబుద్ధి కలిగినపుడే నీకు విశ్వము స్ఫురించును. కాని, మా మాకల్పితమును నీస్వరూపమును పరమార్థము చేతఁ గారణరూపుఁడవగు నీ తః సంసారి ముక్తుఁడు వను విభజనమే నీకు లేదు. ॥౧౬॥

శ్లో॥ భ్రాంతిరూపతమిదం విశ్వం న కించిదితి నిశ్చయః,
నిర్వాసనః స్ఫూర్తిమాత్రో న కించిదితి శామ్యతి ॥౧౭॥

తా॥ ఈవిశ్వము భ్రాంతిరూపముచేతనే కలుగుచున్నది కావున అత్యనంతశంకె పృథక్సత్త లేనిది, అసెడి నిశ్చయము గలవాఁడు సర్వసంకల్పకూన్యఁడును, వాసవారహితుఁడును, స్ఫూర్తిమాత్రుఁడును, నిర్వికారుఁడునై యుపశమించును. (సర్వవా అత్యజ్ఞప్తి మాత్ర)ము కలిగి సుకల్పవికల్పములు లేనివాఁడు ముక్తుఁడని భావము. ॥౧౭॥

శ్లో॥ ఏక ఏవ భవాంభోధా వాసీ దస్తి భవిష్యతి,
న తే బుద్ధోఽస్తి మోక్షోవా కృతకృత్య స్సుఖించర॥

తా॥ (అవనమరణరూప) సంసారమహాంబుధియందు కాలత్రయముందును నిర్మూఁడజై (అత్యవగు) నీవొకండవ యున్నాఁడవు. కనుక నీ

తా ॥ బంధమోక్షములు లేవు. (ఇట్టి కృతనిష్ఠయము వలన, గృతకృత్యుడై ముఖగ్రస్తుఁడు. ॥౧౦॥

శ్లో ॥ మా సంకల్పవికల్పాభ్యాం చిత్తం క్షోభయ చిన్మయ, ఉపశామ్య నుఖం తిష్ఠ స్వాత్మస్వానందవిగ్రహే ॥౧౧॥

తా ॥ చిన్మయుడవగు నత్మా! సంకల్పవికల్పములచేత జన్మక్షోభము నొందకుము. స్వస్వసంకల్పనికల్పములను నిడిచి పరమానందరూపమగు స్వాత్మయందు రమింపుము ముఖజై యుండుము. ॥౧౧॥

అనఁ--- ధ్యానమును సముత్తము విడుపు నని చెప్పుచున్నాఁడు---

శ్లో ॥ త్యజైవ ధ్యానం సర్వత్ర మా కించిత్కృది ధారయ, ఆత్మాత్మ్యం ముక్త ఏవాసి కిం విమృశ్య కరిష్యసి ॥౧౨॥

తా ॥ కిష్యా! సర్వత్ర ధ్యానమును సముత్తము విడుపుము. ఏమన అధిష్ఠానమగు అత్మకంటె వేరగు ధ్యానమునూడ మానసికవ్యాపారములగు నలన నది నశ్వరము. కనుక నిరంకుశ నిపు ధ్యానించుటకైన దెద్ది! అటులనే మనమును నాత్మేతరమె కనుక మననము సయిగము వలదు. నిత్యాత్మ్యమగు నీవు సదా ముక్తుడవై, ఇట్లు విమర్శించుటేని ధ్యానమననములవలన ఫలమెద్ది యును లేదు. (మాయాకములగు సకల సంకల్పకల్పములు, వాసనలు, జప తపధ్యానమననాది మానసికవ్యాపారములు విడిచి నిత్యపరమానందైకాత్మ తాదాత్మ్యము నొందుటయే ముక్తియని భావము.)

ఏ--- ధ్యానము మానసికము; నిదిధ్యానమను మనోతీతము. ॥౧౨॥

తత్త్వోపదేశవింశతికము

౧౧-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

౧౬-వ ప్రకరణము

విశేషోపదేశకము.

గురుప్రార్థనము.

అథ||— ఇళక నిప్రకరణమందు, తత్త్వజ్ఞానముచేత, “సర్వప్రపంచమునకు నాత్మసత్తకంటె పృథక్సత్తతే” దను నిశ్చయము గలిగి, తృప్తా (అశా) రహితాదితైరాగ్యముతో సర్వవిస్మరణము కలిగిననే ముక్తి కలుగును గాని, మనీ యేయితతోపాటుముచేతను ముక్తి కలుగదనే విశేషము నుపదేశించుచున్నాఁడు.—

శ్లో|| ఆచక్ష్య ప్రణువా తాత నానాకాస్త్రాణ్యనేకశః,
తథాపి న తవ స్వాస్థ్యం సర్వవిస్మరణాదృతే || ౧ ||

తా || వత్సా! నానాకాస్త్రముల ననేకసార్థ సేవు శ్రద్ధతో గురుముఖమున వినినను, శిష్యుల కుపదేశించినను, నీకు సర్వవిస్మరణము (సర్వమును మఱచుట) కలుగకుండ స్వాస్థ్యము (శాంతి) కలుగదు. అయితే, శుశ్రూషియం దెల్లరకును సర్వవిస్మరణము కలుగుచున్నది కనుక నందఱకును మోక్షము కలుగుచునే యున్నది, ఇళక సర్వవిస్మరణ మెందుకనియెదవేని వినుము. శుశ్రూషియందు విషయవిస్మరణమే కాని, దానికిఁ గారణమగు అజ్ఞానవిస్మరణము లేదు. జీవన్ముక్తిఁడు స్వాస్థ్యస్థమగు అజ్ఞానమును, తత్కా-రహివిషయములను మఱచి సదా కేవలచిన్మాత్రుఁడై యుండును. ఇచట “సర్వం” అనుపదమువలన “మూలాఽవిద్య” గ్రహింపఁబడెను. ఈయవిద్యావిస్మరణమే ముక్తియని తాత్పర్యము. (సర్వప్రాణులకు

ను సుషుప్తియందు విషయవిస్మరణము కలిగినను జాగ్రదవస్థయందు వజ్రానచి
హ్నమగు విషయవిస్మరణము కలుగుచునే యుండును. తీవ్రస్మృక్తుడు సుషు
ప్త్యాదిసర్వావస్థలయందును విషయవిస్మరణము, నజ్ఞానవిస్మరణమునందు గలి
గి (అనగా సర్వమును మఱచి) చిన్మాత్రుడై యుండునని తాత్పర్యము.)

అవ!— సర్వవిస్మరణము (సర్వమును మఱచుట) కలుగఁగా మా
యికములగు సర్వస్వరూపములను జూచుచుండియు తీవ్రస్మృక్తుని చిత్తము స
ర్వాకారహీతమయి యుండునని నూచించుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ భోగం కర్మ సమాధిం వా కురు విజ్ఞ తథాపి తే,
చిత్తం నిరస్తసర్వాశ మత్యర్థం రోచయిష్యతి । ౨ ।

తా॥ స్వస్వరూపానుసంధానముగల పోజ్జిఁడా! సర్వభోగముల
ననుభవించుచున్నను, సమాధినిష్ఠ కున్నను సర్వకర్మలం జేయుచున్నను, స
ర్వాకారహీతమై సర్వవిస్మరణ మొందిన నీచిత్తము నశ్వరమగు దృశ్యప్ర
పంచమునందు రోచఁగఁ జెంది స్వస్వరూపమందే యభిరుచి గలిగి
యుండును॥ ౨॥

అన!— సర్వత్వహారహీతుఁడగు జ్ఞాని కర్మములం జేసినను నవి
దుఃఖహీతువులను, ఆయాసజనకములను గానెరవని నూచించుచు
న్నాఁడు.—

శ్లో॥ ఆయాసా త్సకలో దుఃఖి నైనం జానాతి కర్షణ,
అనేనైవోపదేశేన ధన్యః ప్రాప్నోతి నిర్వృతిమ్ । 3॥

తా || సకలమయం భగవదేతన్ ముఖమే అగుచున్నాను. కాని యిట్టాయావే ముఖమోను నని చెప్పెను. వెనుకను భగవదు ముఖమే అగుచు విమర్శించి న్నాని సర్వవృత్తం తెలిసి ధ్యాయంపై పరమసుఖము పొందును. (తృప్త్యవలన భగవత్ భగవదలన చంపారముఖము కలుగును గాన జ్ఞాని తృప్తానుభవించుట సర్వవిమర్శము నొంది అనగా, దేవాభిమానమును విడచి, యాత్మసుఖము చివరి ముక్తదగును.) || 3 ||

అనః--- (ఇందియాది) వ్యాపార మందానక్తి తేకుండుటయు ఈ భాషాకు నని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || వ్యాపారే భవ్యతే యస్తు నిమేషాన్మేషయో రపి,
తస్యాలస్యధురీణస్య సుఖం నాస్యస్య కస్యచిత్ || ౪ ||

తా || ఎవడు (నేన) నిమేషాన్మేషవ్యాపారమందు సయిత మానక్తి లేక యుండునో యట్టి నిస్సృప్తమండగు మహాగీయునికిం గలుగు నుఖము (నేనీవని తేయవలయునను) దృఢాభినివేశము గలవానికింగలగదా.

అనః--- సర్వతృప్తికూఠ్యయగువానికి ద్వంద్వభావము గూడ నందునని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || ఇదం కృత మిదం నతి ద్వంద్వై ర్ముక్తం యదామహః,
ధర్తార్థకామమోక్షేషు నిరపేక్షం తదా భవేత్ ||

తా || ఇది చేసితి, నిది చేయలేను. ఈమొదలగు ద్వంద్వభావములు లేని జ్ఞాని ధర్మార్థకామమోక్షములందును నిరపేక్షుడగును. జీవన్ముక్తునకు ద్వంద్వభావములు గలగవని భావము. || 5 ||

అన||— పురుషార్థచతుష్టయమందు నిరపేక్షుడై విరక్తుడగువాని కిని, కాముకుడగువానికిని గల వైలక్షణ్యమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో || విరక్తో విషయద్వేషా రాగీ విషయలోలుపః,

గ్రహమోక్షవిహీన స్తు న విరక్తో న రాగవాః ||౧||

తా || ముముక్షుజై (మోక్షేచ్ఛ గలిగి) విషయములయందు ద్వేష బుద్ధిగలవాఁడు విరక్తుడనఁబడును. కామములంద పేక్ష గలిగి విషయలోలుపుడగువాఁడు రాగి యనఁబడును. గ్రహణమోక్షేచ్ఛలు రెండును లేనివాఁడు విరక్తుడను గాఁడు; రాగియుంగాఁడు. హానోపాదానేచ్ఛ లేకుండుటచేత సర్వనిరపేక్షుడగును. అనఁగా ధర్మార్థకామములందును మోక్షమందును నిరపేక్షుడగును. అట్టివాఁడె జ్ఞానియు, ముక్తుఁడును. || ౧ ||

అన||— అయితే, జ్ఞానిసయితము హానోపాదానాది (వస్తుగ్రహణత్యాగాది) వ్యవహారము గలవాఁడుగ గన్పించునే! అనుశంకకుత్తరము—

శ్లో || హేయోపాదేయతా రోప త్సంసారవిటపాంకురః,

స్పృహ జీవతి యావద్వై నిర్విచారదశాస్పదమ్ ||౨||

తా || అవివేక (అజ్ఞాన) దశాస్పదమగు తృష్ణ (ఆశ) నిలిచియుండునంతపర్యంతము హేయోపాదానాదివ్యవహార మనునట్టి సంసారవృత్తకాళి లంకురించుచునే యుండును. కాఁబట్టి మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు అయమై యెట్టి స్పృహయు లేని పూర్ణదశకు వచ్చువరకు సంసారవృత్తుండురము నశింపదు. జ్ఞాని కెట్టి స్పృహయు లేకపోవుటచేత హానోపాదానాదివ్యాపార ముండినను సంసారతరుకాళి లంకురింపవు. (వేదచబడినగింజ స్వరూపముతో నున్నను మొలవదు. ఇచట “జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్మాణి భ

స్మృసా క్కురుతేఽర్జున" అనెడి గీతావాక్యము ప్రమాణము. స్వరూపజ్ఞానము కలుగనిదే విషయములందు స్పృహ తొలగదు) జ్ఞానిసర్వవ్యవహారమందును నిస్సంపృహుఁడు గనుక గ్రాహ్యత్యాజ్యాదివ్యవహారము ఆభాసమాత్రముగఁ గలిగియు సంసారి కాఁడని తాత్పర్యము. ||౭||

అః||— జ్ఞానిః / దీహాభిమానము లేనందున వాని వ్యాపారము దగ్ధపటస్థాయమున ఆభాసమాత్రముగ నుండునని శ్లోకత్రయముచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || ప్రవృత్త జాయతే రాగో నివృత్తా ద్వేషవపహి,
నిర్ద్వంద్వో బాలవద్ధిమా నేవ మేవ వ్యవస్థితః ||౮||

తా || రాగయుక్తమగు ప్రవృత్తి యుండెనేని, ఉత్తరోత్తరరాగమే కలుగును. విషయములందు ద్వేషపూర్వకముగ నివృత్తి కలిగినేని, ఉత్తరోత్తర విషయములందు ద్వేషమే కలుగును. కనుక జ్ఞానియగువాఁడు పసిబాలుని రీతి శుభాశుభానుసంధానమే (నుంచినెడ్డల తలంపే) లేక, రాగద్వేషరహితుఁడై, రాగజనిత మగు ప్రవృత్తియు, ద్వేషజనిత మగు నివృత్తియును లేకయే వర్తించును. అనఁగా, జ్ఞాని ప్రవృత్తినివృత్తులు, రాగద్వేషములు, శుభాశుభానుసంధానము మొదలగు ద్వంద్వవృత్తులెంత మాత్రమును లేక స్థిరుఁడై యుండును. కేవలముఁ బ్రార్థనకమునఁ బ్రార్థనమగు కృత్యము లందు ప్రవృత్తినివృత్తి లున్నటుల వర్తించినను రాగద్వేషహేతుఁడు గాక చిత్తమందు ప్రవృత్తి నివృత్తులు లేకయే కార్య మాచరించును ||౮||

శ్లో || హాతు మిచ్ఛతి సంసారం రాగీ దుఃఖజహానయా,
వీతరాగోహ నిద్రుఃఖ స్తస్మి న్నపి న భిద్యతి || ౧౬ ||

తా || రాగి సంసారమందు దుఃఖము కలుగునను తలంపుతో దుఃఖ నివారణమునకై సంసారత్యాగము జేయఁగోరును. వీతరాగుఁడగు జ్ఞాని యు న్ననో రాగసంబంధమగు దుఃఖమే లేనివాఁడు (రాగ ద్వేషములు లేనివాఁడు) గనుక సంసారమందు పశ్చిన్నమయి న్నను భేద మొందఁడు. (రాగయుతుఁడగువాఁడు దుఃఖభీతిచే సంసారత్యాగము గోరును. గాని యది జ్ఞానము చేతఁ గాదు. జ్ఞాని సంసారి యయ్యు రాగ ద్వేషములు లేనివాఁడు కావున సంసారదుఃఖమును బాటింపక సదా చిన్మాత్ముఁడై అత్యుసుఖము ననుభవించుచుండునని భావము.) || ౧౬ ||

శ్లో || యస్యాభిమానో మోక్షేషి దేహేషి మమతా తథా,
న చ జ్ఞానీ నవా యోగీ కేవలం దుఃఖభా గసా || ౧౭ ||

తా || నేను జ్ఞానిని, త్రికాలవృత్తాంతముల నెఱిగినవాఁడను, ముక్తుఁడను, ఇత్యాద్యహంభావముతో మోక్షమందభిమానము గలవాఁడు జ్ఞాని కానేరఁడు. అటులనె, నేను యోగాభ్యాసిని, నాదేహము సకలగోచకర్మసమర్థతఁ గలది, అత్యధికముగ భుజించుటకుఁ గాని యుపవాసములు నేయుటకుఁ గాని సమర్థుఁడను, ఇత్యాదిదేహభిమానము గలవాఁడు యోగియుఁ గాఁడు, జ్ఞానియును గాఁడు. దుఃఖపేతువులగు అహంభావమును, మమత్వమును నివృత్తి కానందున నట్టివాఁడు కేవలదుఃఖయే యగును, సర్వవిస్మరణము కలుగనివాఁడు జ్ఞాని కానేరడని తాత్పర్యము. || ౧౭ ||

అవ||— సర్వవిస్మరణోపదేశము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

శ్లో || హరో యద్యుపదేష్టా తే హరిః కమలతోఽపివా,

తథాపి న తవ స్వాస్థ్యం నిర్వవిస్మరణాద్యతే ||౧౧||

తా || శిష్య! బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు స్వయముగ నీకంతయు పడేకించినను సర్వవిస్మరణము (సర్వము మరచుట) లేక నీకు స్వాస్థ్యము కలుగదు.

వి— మాయుకము లగు దృశ్యపదార్థములందు ఉపేక్షయే ‘సర్వ విస్మరణము’ • ||౧౧||

వి శే షో ప దే శ క ము

౧౬-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

౧౭-వ ప్ర క ర ణ ము

తత్త్వజన్మరూపవింశతికము.

గు రు షో క్త ము.

అవ||— జ్ఞానమందెల్లరకు నభిరుచి కలుగుటకై తత్త్వజ్ఞానఫలము ను వివరించుతలంపుతో, తత్త్వజ్ఞాని దశను గురువు ౧౭ శ్లోకములచే స్ఫుటపరచుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ తేన జ్ఞానఫలం ప్రాప్తం యోగాభ్యాసఫలం తథా,
తృప్త స్వచ్ఛేంద్రియో నిత్య మేకాతీ రమతేతు చుః॥

తా ॥ భోగములను గోరక అత్మారాముడగువాడు యోగాభ్యాసఫలమును జ్ఞానఫలమును బొందినవాడగును. కనుక నట్టి యాత్మారాముడు కల్పితవిషయములను గోరక అద్వితీయుడై యానందించును. ॥ ౧ ॥

శ్లో॥ న కదాచి జగత్కస్మిన్ తత్త్వజ్ఞో హంత భవ్యతి,
యత ఏతేన తేనేదం పూర్ణం బ్రహ్మాండమండలమ్ ॥ ౨ ॥

తా ॥ ఓయి ప్రియకీష్యా! ఈజగత్తునఁ దత్త్వజ్ఞుడెప్పుడును భేద మొందడు. ఏమన నట్టి మహనీయుని (అత్మ) వలననే యాబ్రహ్మాండమండల మంతయు వ్యాపింపఁబడియున్నది అయాత్మకంబై ద్వితీయసర్వస్వ తెద్దియును లేదు, కనుక నతనికి భేదమే లేదు. (అత్మ ఏకమై సర్వపరిపూర్ణమయినది కనుక నట్టి పరిపూర్ణాత్మజ్ఞుడగు జ్ఞానియు సర్వపరిపూర్ణుడై కనుక నాజ్ఞాని! మోదభేదహేతువగు ద్వితీయదృష్టియే లేదని భావము.)

శ్లో॥ న జాతు విషయాః కేకసి స్వారామం హర్షయంత్యమ్,
సల్లక్తీ సల్లప్తీత మివేధం నింబసల్లవాః ॥ ౩ ॥

తా ॥ అత్మయందే సదా రమించువాడు స్వారాముడనఁబడును. అట్టి మహనీయుఁ డింద్రియార్థములఁ గోరనివాడు గనుక, అత్మసత్తకంబై నితరసత్త లేని తుచ్ఛములగు విషయములవలని సుఖమునకు హర్షింపఁడు. ఎట్లనఁ దీయని యందుగుచిగుళ్లయందభిరుచిగల గజేంద్రము చేదగు వేద

చిగుళ్లను గోరనివిధమున స్వాత్మాహముడగు జ్ఞాని తుచ్ఛములగు విషయము
భముల కానందింపడు. (చూ. పృ. ౧. శ్లో॥ ౮. మనుష్యలోక దేవలోకానం
దముకంటె మత్కృష్టమగు ఆత్మానందమం దనుభవముగల జ్ఞాని తుచ్ఛము
లగు విషయములులఁ బరిగణింపడు, అని భావము). || 3 ||

శ్లో॥ యస్తు భోగేషు భుక్తేషు న భవత్యధివాసితా,
అభుక్తేషు నిరాకాంక్షీ తాదృశో భవదుర్లభః || ౪ ||

తా || పాప్తభోగము లందాసక్తియు నపాప్తభోగములందా
కాంతయును లేక సర్వదా స్వాత్మానందతృప్తుడై విహరించుజ్ఞాని యీ
లోకమందు శోటి కొకఁడైన నుండుట దుర్లభము. || ౪ ||

శ్లో॥ బుభుక్షు రిహ సంసారే ముముక్షురపి దృశ్యతే,
భోగమోక్షనిరాకాంక్షీ విరలో హి మహాశయః || ౫ ||

తా || లోకమందంతట (సాధువులు, యతులు, యోగులు మొదల
గు వేషధారులగు) కొందఱశనాపేక్షులై “బుభుక్షువులు” గను, కొంద
ఱు మోక్షసక్తులై “ముముక్షువులు” గను గనుపింతురు గాని భోగమోక్ష
ములు రెండింటియందును నెట్టికాంతయును లేక సర్వదా పరిపూర్ణబ్రహ్మ
సందనిమగ్నులై చరించు “మహాశయః” లరుమకదా. ఇవట, “మను
ష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతేతి సిద్ధయే, యతతా మపి సిద్ధానాం కశ్చి
న్మాం వేత్తి తత్త్వతః” (వేలకొలది జనులలో నొకానొకండ్ల జ్ఞానసిద్ధిని
పంపాదించుకొనయత్నంచును; ప్రియత్నంచువారిలో నైత మొకానొకని
కే నత్యజ్ఞానము కల్గును) అని గీతావనచము ప్రమాణము. || ౫ ||

శ్లో || ధర్మార్థకామమోక్షేషు జీవితే మరణే తథా,
కస్య పుష్కరచిత్తస్య హేయోపాదేయతా నహి ||

తా || పురుషార్థము లగు ధర్మార్థకామమోక్షములందును, జీవిత
మరణములందును హేయోపాదేయవృత్తి లేక, అనగా ప్రతిమనుజుడు
ను గోరఁదగిన ధర్మార్థకామజీవితములందాసక్తియు, కోరఁదగని మరణ
మందు భీతియు లేక వీనియన్నిటియందును సమబుద్ధియు నుపేక్షయుఁ గ
లిగి, అత్మానందభరితుఁడై విహరించు బ్రహ్మజ్ఞుని కోటి కొక్కఁడైన
మండునో యుండవో. || ౭ ||

శ్లో || వాంఛా న విశ్వవిలయే న ద్వేషస్తస్యచ స్థితౌ,
యథా జీవికయా తస్మాద్ధన్య ఆస్తే యథానుభవమ్ || ౮ ||

తా || సర్వప్రపంచమున కధిష్ఠానమగు బ్రహ్మరూపము మాత్రము
స్ఫురించునట్టి జ్ఞానికిఁ బ్రపంచవిలయము కావలెనను కోరిక లేదు. ప్ర
పంచస్థితియందు ద్వేషమును లేదు. అటులఁ గృతకృత్యుడగు జ్ఞాని పాప
రభవశమున సంపాప్తిప్రము లగు విషయసంబంధదుఃఖాదికములందు ఉపే
క్షతో సర్వదా ఆత్మసుఖానందపరిపూర్ణుఁడై జీవయాత్ర గడపును. || ౮ ||

శ్లో || కృతార్థోఽనేన జ్ఞానేనేత్యేవం గలితధీః కృతీ,
వశ్య స్పృహ్యో స్పృశద్భ్రమన్ శ్చన్నాస్తే యథానుభవమ్ ||

తా || (అట్టిజ్ఞాని) “నేనీయద్వైతాత్మజ్ఞానముచేతనే కృతార్థుఁడ
నైతితి” అనెడి సంకల్పమయినను లేక, భోజనగమనాదికృత్యములఁ జేయు

చున్నను సర్వదా ఆత్మసుఖానువర్తనయ్యే యుండును. అతడు కృతార్థుడు గనుక వజ్రానివలెను, విరక్తుని వలెను బాహ్యేంద్రియవ్యాపారముల జేయుచున్నను భేద మొందడు. ఇచట “ఉపవిష్టా వ్రజణా పృష్ఠా తస్మయః స్యాత్సమాహితః” అనెడి వచనము ప్రమాణము. (పరమవిజ్ఞాని నక్షదుట, భుజించుట, కూర్చుండుట మొదలగు బాహ్యేంద్రియక్రియలఁ జేయుచున్నను, అంతరింద్రియవ్యాపారము లేక సర్వదా తస్మయుడై ఆత్మానందసుఖమునే పొందుచుండును. దేహసంబంధసుఖదుఃఖముల నెఱుంగకుండును. అని భావము.)

॥ ౮ ॥

శ్లో॥ శూన్యాదృష్టి ర్వృథా చేష్టా వికలానీంద్రియాణిచ,
న స్పృహ న విరక్తి ర్వాక్షీణసంసారసాగరే ॥౯॥

తా॥ సంసారస్పృహయే లేని శూని “క్షీణసంసారసాగరఁ దనఁబడును. అట్టి పురుషునకు విషయస్పృహయే లేదు. అతని మనోవ్యాపారమును దేహసంబంధముగు చేష్టలును బాహ్యేంద్రియవ్యాపారములును, బాహ్యేంద్రియవికలాచగ్రస్తుల చర్యల వలె శూన్యముగ నుండును. వానిదృష్టియు, మనోవ్యాపారము సంకల్పవికల్పరహితములుగ నుండును. కాయవ్యాపారములు ఫలాపేక్ష లేమిచే చ్యుర్థములుగ నుండును. ఇచట “యానిశా సర్వభూతానాం తస్మాం జాగర్తి సంయమి । యస్మాం జాగ్రత్తి భూతాని సానిశా పశ్యంతో మునేః॥” అను గీతావచనము ప్రకారము, సమస్తప్రాణులు నవిద్యామూలముగు నవివేకము చేత నజ్ఞానమును చీకటిలోఁ బడియున్న సమయమున, స్వస్వరూపసంధానపరుఁడగు జ్ఞాని మేలుకొని యుండును. ప్రాణులకు పగలుగామన్న సమయము బ్రహ్మనుభవశీలునకు రాత్రి యగును. అవఁగా, సర్వకాలసర్వావస్థలయందు దేహదీంద్రియ

స్పృహయు, ప్రాప్తించికస్పృహయును లేక ఆత్మావలోకనస్థితియందు
దుటయే జ్ఞానికి జాగ్రదవస్థ. అజ్ఞానావస్థస్వప్నము. ||౯||

శ్లో || న జాగర్తి న నిద్రాతి నోస్మీలతి న మీలతి,
అహహ! వరదకా కాపి వర్తతే ముక్తచేతనః ||

తా || అట్టి జ్ఞానికి (సర్వజనసామాన్యమగు) జాగ్రదవస్థ లేదు. బాహ్యవిషయానుసంధానమే లేనందున (ఎచట నేమి జరుగుచున్నదియు నెఱుంగనందున) గనులేస్పలు మాయుటయు, తెరచుటయు నెఱుంగ
డు. నిద్రయును జేదు. సర్వకాలసర్వావస్థలయందు సర్వవిషయములును
బ్రహ్మపదార్థములుగనే చూచుచున్నవాడు గావున, నిద్రావస్థయందును,
జాగ్రదవస్థయందును, నేతోస్మీలననిమీలనమందును స్పృహ లేక జడుని
వలెను, నున్మత్తుని వలెను వర్తించును. అహ! ఇట్టి ముక్తచేతనుడుగు
(మనోవ్యాపారము లేని) విజ్ఞాని సర్వదా (లోకసామాన్యము కాని) యు
క్తైష్టమగు తురీయాతీతావస్థయందే యుండును. ||౧౦||

శ్లో || సర్వత్ర దృశ్యతే స్వస్థ స్సర్వత్ర విమలాశయః,
సమస్తవాసనాముక్తో ముక్త స్సర్వత్ర రాజతే ||౧౧||

తా || అట్టి మహాత్ముడు సుఖదుఃఖములు ప్రాప్తింపినపుడు (చ
లింపక) స్వస్థవిత్తుడై, శత్రువులను, మిత్రులను సమానముగఁ జూచు
చు, నెట్టివిషయవాసనలు లేక, సర్వావస్థలందును పరిపూర్ణాత్మదర్శియై, జీ
వన్ముక్తుడై విరాజిల్లును. ||౧౧||

శ్లో || పశ్యత్కళ్యాణ్యో స్మృత్కజేఘ్నుశ్చ స్తన్యహ్నాన్వదన్వజ్జిహ్వా,
ఈహితానీహితై ర్ముక్తౌ ముక్త ఏవ మహాశయః || ౧౨ ||

తా || దేహేంద్రియఘర్మము లగు చూచుట, వినుట, తాఁకుట, అఘ్రాణించుట, భుజించుట మొదలగు పార్థివబలబద్ధవ్యాపారములు నేయుచున్న ను వానియందిచ్చాద్యేషములు లేని (వాని స్పృహయే లేని) మహాశయుఁడు, మనోవికారకూన్యఁడు గనుక నతఁడు ముక్తుఁడే. (మహత్తరమగు అత్మయే యాధారముగ నున్నవాఁడు, అనఁగా సర్వదా ఆత్మాను సంధానపరుఁడగువాఁడు మహాశయుఁడనఁబడును.) చూ-గీత-అర్-శ్లో-9

అవ|| — మఱల నీయంశమునే స్మృత్పఠచుచున్నాఁడు. —

శ్లో || ననిదతి నచ స్తాతి నహృవ్యతి న కువ్యతి,
న దదాతి నగృహ్యతి ముక్త స్సర్వత్ర నీరసః || ౧౩ ||

తా || అట్టి మహాశయుఁడు నిందాస్తుతులు, మోదజేదములు, దాశప్రతిగ్రహణములును లేక (అనఁగా వీనిని దాజేయక నితరదలవలనఁ గోరక) ననంగుండై సర్వత్ర ముక్తుఁడై విలసిల్లును. || ౧౩ ||

అవ|| — మఱియు. —

శ్లో || సాను రాగాం స్త్రియం దృష్ట్వామృత్యుం నానముపస్థితం,
అవిహ్యాలమనాః స్వస్థో ముక్త ఏవ మహాశయః || ౧౪ ||

తా || అట్టి మహాశయుఁడగుజ్ఞాని తనయం దనురాగముగల స్త్రీని

జ్ఞాని మోహవశుడు కాఁడు. భయంకరమగు మృత్యు శివుర నిలిచినను
భీతి జెందడు. నిశ్చలచిత్తుడగు నిట్టి జ్ఞాని తప్పక ముక్తుఁడై యగును.

అవ|| — మఱియు జ్ఞాని నిర్వికారుడని యాదు శ్లోకములచే జెప్పు
చున్నాఁడు —

శ్లో || సుఖేదుఖే నరే నార్యాం సంపత్సుచ విపత్సుచ,
విశేషా నైవ ధీరస్య సర్వత్ర సమదర్శినః ||౧౫||

తా || సర్వవిచారములందును (సర్వవస్తువు లందును) స్వయంప్ర
కాశపరమాత్మనే చూచుచుండు ధీరుడగు జ్ఞాని, సుఖదుఃఖములందు శ్రు
భురుషులందు, సంపద్విపత్తులందును సమదర్శియై యెట్టివికారమునుబొంద
క నిశ్చలఁడై యుండును. ||౧౫||

శ్లో || సహింసా నైవ కారుణ్యం నాద్విత్యం నచ దీనతా,
నాశ్చర్యం నైవచ త్తోభః క్షీణసంసరణేనరే ||౧౬||

తా || ఇంద్రియవ్యాపారస్ఫురణమును, తాను నరుడనను క్షు
యును లేక, సదా ఆత్మానుభవకాలియగు జ్ఞాని పరహింస, కరుణ, జ్ఞా
త్యము, దీనత, అశ్చర్యము, తోభము, నీ మొదలగు (సంతరింద్రియ) వికా
రముల నొందడు ||౧౬||

శ్లో || నముక్తో విషయద్వేష్టా నవా విషయలోలుపః,
అసంసక్తమనా నిత్యం ప్రాప్తప్రాప్త ముచాశ్నుతే ||

తా || జీవన్ముక్తునకు విషయములందు ద్వేషముగాని యాసక్తిగాని
యుండదు. జేనియందును దగులని మనస్సుతోనే పాపరబ్ధిబద్ధభోగముల న
శుభ్రపించును. || ౧౩ ||

శ్లో || సమాధానాసమాధాన హితాహితవికల్పనాః,
కూన్యచిత్తో న జానాతి కైవల్యమివ సంస్థితః || ౧౪ ||

తా || బాహ్యార్థస్మృతిలేని జ్ఞానికి సమాధానము, విషేషము, హిత
ము, అహితము నిత్యాదివివిధకల్పనలు గలుగవు. అట్టి జ్ఞాని విదేహకైవల్య
ము పొందినవానివలెనే జీవన్ముక్తుడై చరించును. || ౧౪ ||

శ్లో || నిర్మమో నిరహంకారో నకించిదితి నిశ్చిత్తః,
అంతర్గతసర్వాశః కుర్వన్నపి కరోతి న || ౧౫ ||

తా || అహంకారమమకారముల విడిచి, ఆధిష్ఠానాత్మకంబు నితర
మెద్దియును లేదను నిశ్చయము గలిగి, జేనిని గోరని జ్ఞాని యేకృత్యములు
జేయుచున్నను, కర్తృత్వాభిమానరహితుడగుటచే, నెద్దియుఁ జేయని
వాడై యగును. || ౧౫ ||

శ్లో || మనఃప్రకాశసంమోహస్వత్పజాడ్యపివర్జితః,
దళాం కామపి సంప్రాప్తో భవేద్గలితమానసః || ౧౬ ||

తా || మృత్తికూన్యమయిన మనస్సు ఆత్మయందు లయించిన జ్ఞాని

కీ అనిర్వాచ్యమగు దశ సంస్కృతమగును. అంతట నతఁడు మనఃప్రకాశవర్జితుఁడు (మనస్సు లేనివాఁడు) ను, ఇంద్రియవ్యాపారమే గోచరింపని చిత్తము గలిగి యుండుటచేత (మానసముతోపాటే ఇంద్రియవ్యాపారము లేనివాఁడుగుటచేత), మిథ్యాకల్పితప్రపంచస్వప్నవర్జితుఁడును, అజ్ఞానముషాప్తి లేనివాఁడునునై, సర్వదా సత్యనిత్యాత్మదర్శనము గలిగి జాగరూకుఁడయియే యుండును. (ప్రపంచము భ్రమమాత్రమై మిథ్యాకల్పితమగుటచేత, ఆత్మదర్శనము లేని యజ్ఞానదశయే తత్త్వవిచారణమున సుషాప్తి యగుచున్నది. సద్గురుకటాక్షమున “తత్త్వమసీ” త్యాద్యాత్మ విచారణకాలమందు మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు బూర్తిగ నాత్మయందు లయమగు నటు, ప్రపంచస్వప్నము దోచుచుండును. అహంకారమనుకారములు బూర్తిగ నశించి సర్వవృత్తులతో పాటు మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తమును, ఆత్మయందు అయమై మనఃప్రకాశమే లేక సర్వదా బ్రహ్మమం బైకమై, తానే బ్రహ్మమై యుండు తురీయావస్థయే జాగ్రదవస్థ యగును. అని భావము).

|| ౨౦ ||

తత్త్వజ్ఞస్వరూపవింశతికము

౧౭-వ ప్రకరణము

సమాప్తము

౧౮-వ ప్రకరణము శాంతి శతకము.

గురు ప్రోక్షము

అల్ల!--- తత్త్వజ్ఞస్వరూపమును జెప్పి, వీనికన్నిటికినిఁ బ్రధానము గు శాంతిలక్షణము నుపదేశింపఁబూని, శాంతికాలియగు జ్ఞానికి నమస్కరింపుచున్నాఁడు---

శ్లో॥ యస్య బోధోదయే తావత్స్వప్నవద్భవతి భ్రమః,
తస్మై సుఖైకయాపాయ నమః శ్శాంతాయ తేజసే॥౧॥

తా॥ ప్రబోధము (అత్మజ్ఞానము) కలిగిన తోడనే యదివఱకు నున్న ప్రపంచభ్రమము స్వప్నమువలె తుచ్ఛముగ నెవనికిఁ దోచి సంకల్ప వికల్పకూన్మ్యుడై, సుఖమత్రైకస్వరూపుడై, స్వప్రకాశమూర్తియై విలసిల్లుచుండునో యట్టి జ్ఞానికి నమస్కారము. ॥౧॥

అల్ల!--- అయితే ధనికుండును సుఖవంతుండుగఁ గనుపించుచున్నాఁడు కదా, అట్టి ధనవంతుండును శాంతసంకల్పుండైన యెడల నతఁడును సుఖైకయాపుండు కాఁడా! అను శంకకు సమాధానము---

శ్లో॥ ఆర్జయిత్వాఖిలా నర్థా నశ్శేగా నాప్నోతి పుష్కలాః,
నహి సర్వవరిత్యాగ మంతరేణ నుభి భవేత్ ॥౨॥

తా॥ ధనికుండు ధనధాన్యకలత్రాదుల నాక్లించి బహువిధభోగ

ముల మాత్ర మనుభవించునే కాని యతఁడు సుఖైకరూపుఁడు కాఁడు. ఏ మనఁగా అధనధాన్యాదికభోగములు క్షీణించిన యెడల వాఁడు దుఃఖము నే పొందును. కావున సర్వసంకల్పవికల్పత్యాగము లేనిచో సుఖైకరూపుఁడు కాఁడు. ఇది నిశ్చయము. || ౨ ||

అవ||— పంధ్యాపుత్రకబ్జము తుచ్ఛమును, నసంభవమును గనుక దానిని విడిచినటులె, సంకల్పవికల్పములు (అత్యధర్మములు కావు కనుక) తుచ్ఛము లగుటచే వానిని విడుచుటయే పరమార్థము. విడువనిచో సుఖైక రూపము లభ్యము కాదు. దీనినే రూపకాలంకారమున విస్ఫుష్టపరచుచున్నాఁడు—

శ్లో || కర్తవ్యదుఃఖమార్తండబ్యాలదగ్ధాంతిరాత్మనః,
కుతః ప్రళమపీయూషభారాసారామృతే నుఖమ్ || 3 ||

తా || చేయఁదలఁచిన పనులఁ జేయవలెననెడి యహంభావమువలన గలగు సంతాపమే తీవ్రముగు (గీర్మ్యర్థు) మార్తండబ్యాలయనఁబడును. అట్టి తీవ్రముగు సంతాపజ్వాలవలన దహింపఁబడుచున్న మనస్సుకల వాఁడు సంకల్పవికల్పప్రళమమును నమృతభారలయొక్క జడివానచేఁ దడియకుండ సుఖింపడు. (మనోవ్యాపారమును, జిత్తభ్రాంతియు మొదలంట నకింపకుండ నెవనికిని ఆత్మసుఖము కలుగదని భావము). || 3 ||

అవ||— సంసారదుఃఖమునెడి విషయమును నివర్తింపఁజేయునదిగ నుక సంకల్పవికల్పకాంతి అమృతమనఁబడునని చెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో || భవోఽయం భావనామాత్రో న కించిత్పరమార్థతః,
నాస్త్వభావోహిభావానాంభావాభావవిభావినామ్ || ౪ ||

తా || ఈసంసారము సంకల్పమాత్రమునఁ గలుగుచున్నది. పరమార్థముచేత విచారింపఁగా నాత్మయందె కల్పింపఁబడినది కనుక నాత్మాతిక్రమము కాదు. అత్య భావరూపమయినది కాని యభావస్వరూపము కాదు. అభావస్వరూపమై యుండియుఁ గాలాదివశమున భావస్వరూపమయినది కాకూడదా? యనిన ఉష్ణస్వభావము గల వహ్ని కెన్నడును శీతస్వభావము కలుగని రీతిగ మనోరాజ్యము వలె భావనామాత్రమున సిద్ధమగుచు సత్స్వభావమగు ప్రపంచము భావనానివృత్తియైనంతనె తానును నివృత్తమగుచున్నది. కాఁబట్టి సంసారతాపాపగమనమునకును, ఆత్మామృతప్రాప్తికిని హేతు వగుటచేత సంకల్పవిల్పయమే అమృతముగ భావింపఁబడుచున్నది. “వాసుదేవ స్సర్వం” ఇతి భగవద్వచనరీత్యా సర్వప్రపంచమును ఆత్మస్వరూపమే. కాని యది భ్రమమాత్ర మగుటచేత సంకల్పవికల్పమువలన స్వప్నప్రపంచము వలెను, నీనీమాతెరమీద గనుపడు యత్కదృచ్ఛతలీలల యట్లును సిద్ధమగుచు వ్యామోహమును గలిగించుచున్నది. ఈవ్యామోహమహాంబుధిలోఁ జిక్కినచో జననమరణరూపసంసార మంతకంతకు విజృంభించును. కావున సంసారమూలమగు సంకల్పవికల్పముల నిర్మూలించినఁ గాని భవాబ్ధిరణిపాయమును తద్వారామోక్షమును గలుగవని తాత్పర్యము;

॥ ౪ ॥

అప!--- సంకల్పము కలుపకమించినమాత్రమున, ఆత్మామృతప్రాప్తి కలుగు టెట్లు? అను ప్రశ్న కలుగఁగా నీయాత్మామృతముయొక్క నిత్యప్రాప్తత్వమును జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || న దూరం నచ సంకోచాల్లభ మేవాత్మనః పదం, . .
నిర్వికల్పం నిరాయాసం నిర్వికారం నిరంజనమ్ ॥౫॥

తా|| అత్య సర్వపరిపూర్ణమైనదికనుక దూరముగ లేదు. పరిచ్ఛిన్నమనఁగా నొకదానియందొమిడియున్నదియుఁగాదు, కాఁబట్టి యాత్మపదము నిత్యప్రాప్తమయ్యెయున్నది. కంఠమందున్న రత్నహారము పోయినదని వెతుకుకొను మూఢునియట్లు అజ్ఞానులు సంకల్పవశగులై యాత్మప్రాప్తిం చలేదని తలంతురు. (అనఁగా సంకల్పకూన్యలగు విజ్ఞానుల కాత్మ నిత్య ప్రాప్తిప్రమయ్యెయున్నది) అత్యపదము నిర్వికల్పము (వికల్పభావముచేపాం దకకత్యముకానిది); నిరాయాసము (ఎట్టిశ్రమయులేకయే పొందఁదగినది); నిర్వికారము (వికారహితమైనది); నిరంజనము (ఉపాధిమల కూన్యమైనది). (సంకల్పవికల్పములు, హృదాయోగసాధనములు, సంకయాదివిపరీతభావనలు, దేహభిమానము మొదలగు అహంమమభిమానవిచారలకు అత్యపదము నిత్యప్రాప్తిప్రమయ్యెయున్నది. సంకల్పములుకలవారకొని కడుదుర్లభము. ఎట్లనఁగా— మాయాకల్పితము లగుటచేత ఆసత్తగు పేహేంద్రియాదులే తాననిభావించి కామములఁగోరుదుఁ దనపే యందఱి కంటెను గొప్పవానిగఁదలచు విద్వాంసుఁడు, వేదాంతశాస్త్రమును బూర్తిగఁజదివినను శిష్యులచేఁజదివించినను అహంకారముమకారములు గలిగియున్నందున ముక్తిమార్గమునొందజాలడు. ఇచట, “దేహేంద్రియాదావసతిభ్రమోదితాం విద్వా వహంతాం నజహతియావత్ । తావన్నతస్యాస్తి విముక్తివార్తాఽప్యస్త్రీషు వేదాంతనయాంతదర్శిః” || అను శంకరాచార్యవచనము ప్రమాణము) .

||౫||

అప|| — అయినను నట్టివిదాత్మ తత్త్వజ్ఞానముచేతనే పొందఁదగినదిగా శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. “సిద్ధేర్థే సాధనతైయర్థాత్,” అను న్యాయముచేత నిత్యప్రాప్తిమయియున్న యాత్మ జ్ఞానగమ్యమనిచెప్పెడి శా

శ్రుతు సంకతమా లేక అసంకతమా యని శంకరాచార్యులు, అది భాగ్యం
నాశమాత్రముననే ప్రాప్తించునని చెప్పుచున్నాడు. —

శ్లో॥ వ్యామోహమాత్రవిరతౌ స్వరూపోదానమాత్రితిః,
ఏతేశోకా విరాజంతే నిరావరణద్వప్తయః ॥ ౬ ॥

తా॥ కాస్త్రాభ్యాసమువలనను, గురూపదేశమువలనను గలిగిన విజ్ఞానముచేత ప్రపంచభాగింతి, తొలగఁగనై అత్యుచితాంగిగలిగి తద్వారా జ్ఞాని దుఃఖరహితుఁడై సర్వదా స్వభావముచేతనే (ప్రయుక్తుములేయే) అద్వితీయవర్తిష్టాత్మస్వరూపుఁడై విరాజిల్లును (కాస్త్రాభ్యాస గురూపదేశమువలన విజ్ఞానియై, అత్యంతమెద్దియుగోచరింపనివాఁడు సాంభావికముగ పరబ్రహ్మమే తానై విరాజిల్లునవిభావము. మరియు, “అత్యంతకల్పితనామరూపప్రసాదానాం ప్రయతేతవిద్వాన్ ! న బ్రహ్మబోధి తదప్రసాదమాత్రాత్ బ్రహ్మవభాతి స్వయమేవ సాక్షాత్ ! శైవాలమాత్రాపనయే విషాసాఃకార్యః ప్రయతోనతు తోయసిద్ధా ! తస్మిన్నపేతే సరిలం విశుద్ధం సిద్ధం విభాతి స్వయమేవ సాక్షాత్ ॥” ఇతి శ్రీ ఆచార్యమహావాక్యవర్ణనచపరీత్యా కాస్త్ర మసంకతము కాదు. శస్త్రవాసవవలన నవి ద్యావరణము తొలగఁగ నే సిద్ధబ్రహ్మము స్వయముగనే స్ఫురించును. జలావరక మగు నాచును దొలగింప జలమే స్ఫురించునటుల బ్రహ్మవరకమగు అజ్ఞానమును దొలగింప బ్రహ్మమే స్ఫురించును ॥ ౬ ॥

అన॥— అత్యజ్ఞానరహస్యమును చెప్పుచున్నాడు. —

శ్లో॥ సమస్తం కల్పనామాత్రమాత్మా ముక్త స్సనాతనః,
శ్రుతి విజ్ఞాయ ధీరోహి కిమభ్యస్యతి బాలవత్ ॥ ౭ ॥

తా || దేహాదిసర్వప్రపంచమును అధిష్టానాత్మయందు కల్పితము. అత్యు సనాతనము, నిత్యముక్తస్వరూపము, (అనఁగా నాద్యంతములు లేని నిత్యమై దేనితోడను సంగములేనిది). ఇట్లు నిజతత్త్వమును దృఢముగఁ జెలిసికొనిన జ్ఞానికి జ్ఞానహీనుఁడగు బాలునికి వలె నిఁకఁ జెలిసికొనఁదగిన దెద్దియు నుండదు.

|| ౭ ||

అప!— సమస్తమును గల్పనామాత్రమనెడి జ్ఞానమునకు నిదాన భూతమగు “తత్, త్వం” పదార్థములయొక్క యైక్యజ్ఞానము నుపదేశించుచున్నాఁడు.—

శ్లో || అత్మా బ్రహ్మేతి నిశ్చిత్త భావాభావా చ కల్పితౌ, నిష్కాముః కిం విజానాతి కిం బ్రూతే చ కరోతి కిమ్ ||౧౮||

తా|| “త్వం” పదార్థమగు జీవాత్మ “తత్” పదార్థమగు పరబ్రహ్మముకంటె వేఱుకాదను దృఢనిశ్చయముగలిగి, అధిష్టానాత్మసాక్షాత్కారమునొంది, దృశ్యములగు ఘటాదులును, వీని యభావములును గల్పితములని నిశ్చయించి, వీనినిఁగోరుటకుఁగారణమగు నవిద్యను దొలఁగించి, నిష్కాముఁడై, సర్వదా అత్మారాముఁడై యుండు జ్ఞానికి విశిష్టముగఁ (తనకంటెనన్యముగఁ) చెలియఁదగినదెద్ది! ఎద్దియునులేదు! (సంకల్పవికల్పకూన్యఁడై కర్తృత్వాభిమానములేని నిశ్చలైశ్వరజ్ఞాని తెలియఁదగినది, చెప్పఁదగినది, చేయఁదగినదియులేక, నిందియస్పృహయేలేక, సర్వదా అత్మానుసంధానపరుఁడై పరబ్రహ్మమై విలసిల్లునని భావము). || ౧౮ ||

అప!— అత్యున్నతస్వరూపమునను జ్ఞానమే సర్వసంకల్పమును దొలఁగించునని చెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ అయం సోఽహమయం నాహమితి క్షీణా వికల్పనాః,
సర్వమాత్మేతి నిశ్చిత్త్య తూష్ణింభూతస్య యోగినః ॥౯॥

తా॥ శ్లో॥ “వృత్తిహీనం మనఃకృత్వా తేత్రజ్ఞం పరమాత్మని ।
ఏకీకృత్య విముచ్యేత మఖ్యోయం యోగ ఉత్తేతే-॥” అర్థము— మన
స్సునంకెట్టిసంకల్పములు లేకుండ తేత్రజ్ఞుడగు జీవుని బరమాత్మయం
పైకృమొనరించుటయే యోగమనఁబడును. అప్రకారము బాహ్యభ్యంతర
వ్యాపారములన్నియు మఱచి, ఆత్మయే సర్వమనను దృఢానుభవముగఁ
బోగానికి వివిధసంకల్పములును దమంతనెఱిగించును. నేను చేయుచున్నా
ను. నిన్ను జేసినము ప్రతమాచరించినాడను, సోఽహమ్మని నేను ధ్యానిం
చుచున్నాను, దేవదత్తుడను నేను నడచుచున్నాను, నేనుకదలుటలేదు,
ఇటువంటివి వికల్పములన్నియు నకింప, ఆత్మేతరవృత్తికూన్యుడగువాఁ
డు పరిబ్రుజ్జమే తానగునని భావము. ॥ ౯ ॥

అవ!— సంకల్పకూన్యుడగు యోగియొక్క స్వరూపమును శ్లోక
ద్వయముచేత జెప్పుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ న విక్షేపోనచైకాగ్ర్యం నాతి బోధో నమూఢతా,
న సుఖంనచవా దుఃఖ ముపశాంతస్య యోగినః ॥౧౦॥

తా॥ సంకల్పవికల్పములు లేని యోగికి విక్షేపము (చిత్తచలనము
లేక స్పృహ) ఉండదు. ఏకాగ్రత (చిత్తనిరోధము), అతిబోధ (సమా
ధి), మూఢత (అజ్ఞానము), సుఖము, దుఃఖము మొదలగు వృత్తు లెంత
మాత్రమును నుండవు. ఇచట “నకలబుద్ధివృత్తిసాక్షి నూత్నైశ్చ నస్మృత
దబోధ ఘన మునందుఁ గొలుతు” అనెడి మహాభారతవచనము ప్రమాణ

ము. అస్పృందబోధ మనఁ గా, అత్మబోధయే కాని తదితరస్ఫురణము లే
కుండుట.

॥౧౦॥

శ్లో॥ స్వారాజ్యే భేక్ష్యవృత్తౌచ లాభాలాభేజనే వనే,
నిర్వికల్పస్వభావస్య న విశేషోఽస్తి యోగినః ॥౧౧॥

తా॥ అట్టి సంకల్పకూన్మృదగు యోగికి స్వర్గరాజ్య మబ్బినను
భిక్షుకుఁడై పౌరబ్రహ్మపు లభించినను, లభింపకున్నను జననమూహ మం
దున్నను విజనారణ్యమందున్నను, భేద మెద్దియు లేదు. ॥ ౧౧ ॥

శ్లో॥ క్వధర్మః క్వచమా కామః క్వచార్థః క్వవివేకితా,
ఇదం కృత మిదం నేతి ద్వంద్వైర్ముక్తస్యయోగినః ॥

తా॥ చేసిన దెద్దియో చేయని దేదియో యను ద్వంద్వభావములు
లేని యోగికి, అవిద్యాకామసంకల్పదులు నశించినందున ధర్మార్థకామము
లు, మోక్షోపాయమునకగు వివేకముననువీనితోఁ బ్రయోజనము లేదు. ౧౨

అవ॥— అయితే జీవన్ముక్తుఁడగు యోగికి లోకసంబంధముగ
(భోజనాది) క్రియ లెట్లు జరుగు నను శంకరాఁగా పౌరబ్రహ్మములగు క్రి
యలయందాతని కౌశక్తి లేకున్నను యాయాదేహధర్మములు తమంతట జ
రుగుచుండునని చెప్పచున్నాఁడు—

శ్లో॥ కృత్యం కిమపి నైవాస్తి నకాపిహృది రంజనా,
యథా జీవన మేవేహ జీవన్ముక్తస్య యోగినః ॥౧౩॥

తా || జీవన్ముక్తుడగు యోగికి సంకల్పవశమున జేయఁదగిన కృత్య మెద్దియు లేదు. మనస్సునంచెపుడును ద్వేషము గాని, అనురాగము గాని యుండవు. ఏమనఁగా నట్టి రాగాదులకు హేతుభూతమగు అవిద్య యే లేదు. కాఁబట్టి, యజమాని నిద్రించుచున్నచు నెట్లు బండిని యజమానిగృహమునకే లాగుకొనిపోవునట్లు, జీవన్ముక్తునకు దేహధారణకయిన సర్వక్రియలు నిందియమలద్వారా నప్రియత్నముగనే జరుగుచుండును. అట్టి ఇందియవ్యాపార మతనికి గోచరింపదు. ||౧౩||

శ్లో || క్వ మోహః, క్వచవా విశ్వం క్వతద్ధ్యానం క్వముక్తతా,
సర్వసంకల్పసీమామాం విశ్రాంతస్య మహాత్మనః ||౧౪||

తా || సర్వసంకల్పములకు మూల మగు మనస్సు ఆత్మయందు లీనమై యుండు యోగికి మోహము, ప్రపంచస్థితి, ధ్యానము, ముక్తత మొదలగువానితో బ్రయోజన మేమియు లేదు. (సూర్యకిరణములు సూర్యుని తుండే లీనమయినట్లు, అధిష్ఠానాత్మనుండి బహిర్వాస్తవము లగు వృత్తులాయాత్మయందే లీనమైనప్పుడిక నావృత్తులు పునర్వాస్తవీ నొందుట కవకాశము లేదు కనుక జీవన్ముక్తుడగు మహాశయునకు సంకల్పములు గలుగవని భావము. ||౧౪||

అవ||—ఆత్మారాముడగు యోగికి ఇందియవ్యాపారలేప ముండని శ్లోకద్యయముచే జెప్పబడుచు—

శ్లో || యేన విశ్వమిదం దృష్టం స నాస్తీతి కరోతు వై,
నిర్వాసనః కిం కురుతే పశ్యన్నపి న పశ్యతి ||౧౫||

తా || ఘటపటాదిప్రపంచమును జూచి చిత్తమున అఘటాదిసంస్థా-
కము గలవాఁడొకప్పు డాఘటాదికములు మిథ్యయనిమాత్రము తెలిసికొను-
ను. చూచుచుండియు చూడని, (విషయవ్యాపారస్పృహ లేని) యోగి
వాసనాకూన్యఁడగుట చేత నాతఁడు చేయున చెద్దియు లేదు. (ప్రపం-
చవాసన గలవానికి విషయసంస్కార ముండుటచేత సకృత్తుగ దృశ్యమున
శ్యమని మాత్రము తెలియవచ్చును. విషయసంస్కారమే లేకుండుటచేదృ-
శ్యవస్తువుల నెఱుంగకుండు నిర్మలజ్ఞానికి కర్తృభావము సయితము లేదని
భావము.)

|| ౧౫ ||

శ్లో || యేన దృష్టం పరంబ్రహ్మ సోహం బ్రహ్మాతిదంతేనోత్,
కిం చింతయతి నిశ్చింతో ద్వితీయం యోనపశ్యతి || ౧౬ ||

తా || పరబ్రహ్మతత్వము తనకంటె వేఱుగా నున్నట్లు తలంచుము
ముఱువు “అహం బ్రహ్మాస్మి” అని చింతించును. కాని తనకంటె (ఆ-
త్మకంటె) వితర మేదియును జూడని సర్వచింతారహితఁడయిన యోగి
(ఆరూఢుఁడు) దేనినిఁ జింతింపడు. అద్వితీయాత్మానుభవకాలి (యోగా-
రూఢుఁడు) యగు జ్ఞానికి బ్రహ్మవిషయకచింతనము వైతము లేదని
భావము.

|| ౧౬ ||

అవ||— జ్ఞానికి చిత్తనిరోధము వైతము లేదని చెప్పుచున్నాఁడు-

శ్లో || దృష్టో యేనాత్మవిక్షేపో నిరోధం కురుతేత్వసా,
ఉదారస్తు న విక్షిప్తః సాధ్యాభావా త్కరోతికిమ || ౧౭ ||

తా || చింతాదిభయరూపముగ అత్మవిక్షేపము (అత్మచలనము)

నెఱుంగువాఁడు విక్షేపపరిహారము కొఱకు చిత్తనిరోధము చేయును. అద్వై
తీయాత్మనే సర్వత్ర జూచుచుండు పూర్ణజ్ఞానికి విక్షేపమే లేదు. కావున
నట్టివానికి విక్షేపపరిహారమున కయిన సమాధియు నక్కరలేదు. (విక్షేప
ము=స్పందము-చలనము) ॥౧౭॥

అచ||— ఈయర్థమునే స్ఫుటపరచుచున్నాఁడు—
శ్లో॥ ధీరో లోకవిపర్యస్తాః వర్తమానోపి లోకవత్,
న సమాధిం న విక్షేపం న లేపం స్వస్య పశ్యతి ॥౧౮॥

తా॥ సర్వదా చిన్మాత్రదర్శియై యద్వితీయాత్మవిశ్రాంతుఁడగు
ధీరుఁడు, అనఁగా పరమాత్మయందు దనలక్ష్యమున్నట్లుసయితము స్ఫురణ
ము లేకుండ సంతతాత్మారాముఁడగు యోగి లోకవాసనలేనివాఁడై, లోక
సామాన్యము వలె ప్రార్థనచేయును గమనభోజనాదికారీరికకృత్యములఁ జే
యుచున్నను, నట్టి వ్యవహారస్ఫురణమే లేక యుండును. అట్టి మహాత్మున
కు సమాధి, విక్షేపము, మొదలగునవి లేవు. (లేపమనఁగా కర్తృత్వాభి
మానము) ॥౧౮॥

అచ||— కర్తృత్వాభిమానము లేని యోగిని ఇంద్రియవ్యాపార
ము లంటవని చెప్పుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ భావాభావవిహీనో యస్తత్ప్రప్తో నిర్వాసనో బుధః,
నైవ కించిత్కృతం తేన లోకదృష్ట్యా వికుర్వతా ॥౧౯॥

తా॥ స్వాత్మానుభవతృప్తుఁడై సంకల్పవికల్పములులేక, దేహేం
శ్రియాది వాసనాకూన్యఁడైయుండుమహనీయుఁడు కర్తృత్వాధ్యాసమే

లేనివాడు గనుక, లోకదృష్టికి నందఱివలె వ్యవహరించుచున్నను, వ్యవహరింపనివాడే యగును. అకర్తృత్వాత్మజ్ఞానియగుటచేఁ గర్తృత్వాధ్యాసమేదని భావము. || ౧౯ ||

అవ|| — దీనినే విస్పష్టపరచుచున్నాడు —

శ్లో || ప్రవృత్తైవా నివృత్తైవా నైవ ధీరస్య దుర్గమాః,
యదాయత్కర్తుమాయాతి తత్కర్తృత్వాత్మితన్ముఖం ||

తా || ధీరునకు అనఁగా, ఆత్మవిశ్రాంతుఁడగు యోగికిఁ బ్రవృత్తియందు గాని, నివృత్తియందు గాని (అనఁగా, బాహ్యరంభవశము లగు కృత్యములు సేయుచుండునపుడు గాని, చేయక యూరకుండినపుడుగాని) కర్తృత్వాధ్యాసము లేదు. ఏది చేయుచున్నను చేయక యూరకుండినను నప్రయత్నముగనే యాయ పనులు జరుగుచుండ వానియందెట్టి స్పృహయులేక చిదానందపరిపూర్ణుడై విరాజిల్లును. కర్తృత్వాభిమానము లేని జ్ఞాని జేయు కార్యములు చేయనివే యగును.

వి — ఈ మహాద్భుతకరీయంత్రములలోపల సర్వదా (జాగ్రత్స్వప్నమునుపృథ్వియందు) జరుగుచుండు వ్యాపారము బాహ్యమున కెంతమాత్రమున గోచరము గాకుండ నెట్లు జరుగుచుండునో అదియే విధమున ఆత్మానందమున్నుండగు యోగికి బాహ్యవ్యాపారము కర్తృత్వాధ్యాసము లేకయే జరుగుచుండును. || ౨౦ ||

అవ|| — జ్ఞాని వాసనారహితుఁడైయైన యెడల నెవని ప్రేరణము చేత శాయాకార్యములు జరుగును? అను ప్రశ్న మత్తరము —

శ్లో॥ నిర్వాసనో నిరాలంబః స్వచ్ఛందో ముక్తబంధనః,
క్షీప్తస్సంస్కారవాతేన చేష్టతే శుష్కపర్ణవత్ ॥

తా॥ వాసనాకూన్యఁడు (సంకల్పవికల్పములు లేనివాఁడు), కర్తవ్యానుసంధానరహితుఁడు, రాగద్వేషరహితుఁడు, బంధకారజాజ్ఞానహీనుఁడు నగు జ్ఞాని పూర్వసంస్కారమును వాయువుచే నవశముగఁ జేర్చుచుండై యొండుటాకు గాలికిఁ జలించువిధమున వ్యవహరించును. (“పాప్రభుకల్మషాం భోగాదేవక్షయః” అనుభవింపక జ్ఞానమాత్రమునఁ బ్రారబ్ధము నశింపదు గనుక జ్ఞాని కర్తవ్యానుసంధానము లేకయే వ్యవహరించునని భావము) ॥ ౨౦ ॥

అవి--- సంకల్పాదికూన్యఁడగు జ్ఞాని నిత్యసంతుష్టుఁడని చెప్పుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ అసంసారస్యతు క్వాపి న హర్షో నవిషాదితా,
స శీతలమసా నిత్యం విదేహ ఇవ రాజతే ॥౨౧॥

తా॥ “నవిద్యతే సంసారస్య హేతుః సంకల్పో యస్య తస్య ఆసంసారః” సంసారహేతు వగు సంకల్పములు లేనివాఁడు “అసంసారి” యనఁబడును. అట్టి యసంసారి యగు జ్ఞాని కెప్పుడును శోకహర్షాదివిక్షేపములు కలుగవు. గనుక నట్టి జ్ఞాని శాంతచిత్తుడై వడూర్నిరహితుఁడగు శివస్వరూపుడై విలసిల్లును. శ్లో॥ “జరామృత్యా దేహధర్మా శోకమౌహాతు మానసా, తుష్టిపాసే ప్రాణధర్మా వడూర్నిరహిత శ్శివః॥” అనఁగా దేహధర్మము లగు జరావరణములు, మనోధర్మము లగు శోకమౌహములు, ప్రాణధర్మము లగు తుష్టిపాసలు నను నీయాటను వడూర్ము

ఋ. ఈషమాన్యులు లేనివాడు పరశివుడు. శాంతుడగు జ్ఞాని జీవన్ముక్తుడై అనర్థహేతువగు నజ్ఞానము లేనివాడై విరాజిల్లును.

వి— ఇట 'శివః' అనఁగా పరమాత్మయని యర్థము. శివం కల్యాణం తద్యోగా చ్ఛివః; శామ్యతి పరమానందరూపత్వాన్ని క్షిప్వకాకో భవతీతి శివః; కేతే సజ్జనమనస్వీతి శివః; శివప్రదత్వా చ్ఛివః; ఇత్యాదివృత్తుత్పత్తిర్థమును బట్టి పరమాత్మ (పరబ్రహ్మము). || ౨౨ ||

శ్లో || కుత్రాపి న జహాసస్తి నాశోవాపి న కుత్రచిత్,
ఆత్మారామస్య ధీరస్య శీతలాచ్ఛతరాత్మకః || ౨౩ ||

తా || సంతతాత్మారాముడై నిశ్చలచిత్తుడగు జ్ఞాని ధీరుడనఁబడు. అట్టివాఁడత్యంతనిర్మలమనస్కుడగుటచే "శీతలాచ్ఛతరాత్మకః" (శాంతస్వప్రధాను) యనఁబడును. అట్టిజ్ఞానికి రాగద్వేషములు లేవు గనుక వానికి జహాసయును లేదు. అనఁగా, దేహధారణమందాశ గాని, దేహనాశనమువలన భీతిగాని కలుగవు. అనర్థహేతువగు అజ్ఞానమే లేనందున నతఁడు నిస్తరంగనిర్మలాదధివలె సంతతానందస్వరూపుడై విలసిల్లుచుండును.

శ్లో || ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తస్య కుర్వతోస్యయద్వచ్ఛయా,
ప్రకృతస్యేవ ధీరస్య నమానో నావమానితా || ౨౪ ||

తా || స్వభావసిద్ధముగ (ప్ర)యత్నము లేకుండనే చిత్తవికారహీతుడగు, ఆత్మవిశ్రాంతియు నగు ధీరుడు (జ్ఞాని) పామరునట్లు ప్రారబ్ధవశమగు కృత్యము అందు వర్తించినను వానికి మనమున మానావమానానుసంధానమే యుండదు. || ౨౪ ||

శ్లో || కృతం దేహేన కర్మేదం న మయా శుద్ధమాపిణా,
ఇతి చింతానురోధీ యః కుర్వన్నపి కరోతి న || ౨౧ ||

తా || వశేంద్రియసహితమగు దేహము . నేయు పనులందు కర్మత్వ మిందుకయును లేక, సాక్షిమాత్రుడుగ నుండి నిరంతరము పరిశుద్ధాత్మానుసంధానపరుడగు జ్ఞాని యేపని జేయుచున్నను చేయనివాడే యగును. || ౨౧ ||

శ్లో || అతద్వాదీవ కురుతే న భవేదపి బాలిక,
జీవన్ముక్త స్సుఖ శ్రీమాన్ సంసరన్నపి శోభతే || ౨౨ ||

తా || జీవన్ముక్తుడగు జ్ఞాని నేనీకార్యమును జేయుచున్నా ననెడి సంకల్పము లేకయే యుద్దియేనిం జేయును. ప్రార్థనాశయమున నటులం జేసినను జిత్రమందు సంకల్పములు లేనివాడు కనుక మూర్ఖుడు కాదు. అట్టి మహాశయుడు సంసారవ్యవహారమందున్నను ఆసంసారదుఃఖముల నంటక యాత్మసుఖమునే యనుభవించుచుండును. కాబట్టి యతడు సంతకమును సుప్రసన్నుడై స్వప్రకాశమన దీపించుచుండును. || ౨౨ ||

శ్లో || నానావిచారస్సుక్ష్మాంతో ధీరో విక్రాంతి మాగతః,
న కల్పతే నజానాతి న శృణోతి నపశ్యతి || ౨౩ ||

తా || ద్వైతవిచారము వలన శ్రమజెందుటచే నలసి నివృత్తుడగు జ్ఞాని అత్యయందే విక్రాంతి జెందియుండుటచేత సంకల్పాదికమనోవికారముల నొందడు. కర్మత్వాభిమానము లేనివాడగుటచేత నాతనికి బుద్ధివ్యాపారమును, శ్రవణవయశేంద్రియవ్యాపారములును లేవు. (మ

సోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లాత్మయందే లీనమై యుండునుకనుక బాహ్యం
తరేంద్రియవ్యాపారముల నెఱుంగకుండునని భావము.) ॥౨౭॥

శ్లో ॥ అనమాధే రవిక్షేపా న్న ముముక్షు ర్నచేతరః,

నిశ్చిత్త కల్పితం పశ్యన్మహ్నావాస్తే మహాశయః ౨౮ ॥

తా ॥ జ్ఞాని ముముక్షువు (హేతుసక్తుడు) కాదు. చైతన్యభిమయే
లేనివాడు కావున జ్ఞానము కొఱకు సమాధిమొదలగు క్రియల నవలంబిం
పడు. అయితే జ్ఞాని యింక నెట్టివాడందువేని వినుము. ఆత్మేతరమంత
యుం గల్పితమని యిదివఱకే స్పృహనిశ్చితుండు గనుక, (బాహ్యమునకు దగ్ధ
పటన్యాయముగ సంసారివలె గనుపించినను) నిర్వికారచిత్తుడయిన యమ్మ
హాశయుండు కేవలపరబ్రహ్మమై విరాజిల్లును.

వి—జ్ఞాని యనఁ గా తత్త్వజ్ఞానమందు దృఢానుభవము గలవా
డు, ముక్తుండు. ముముక్షు వనఁ గా ముక్తికొఱకు యత్నించువాడు. ౨౮.

అవ॥— సంసారియై వర్తించువాడు పరబ్రహ్మ మెట్లగుననుశం
క రాఁగా అహంకారాభావమే యచటఁ గారణమని చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో ॥ యస్యాంత స్స్వ్యా దహంకారో నకరోతి కరోతి సః,

నిరహంకారధీరేణ నికించి దకృతం కృతమ్ ॥౨౯॥

తా ॥ ఎవని యంతఃకరణమందహంకారాధ్యాస ముండునో వాం
డు లోకవృష్టికి నేమియుఁ జేయనివానివలె గన్పించినను 'నేనేమియుఁ జే
యను' అనెడి సంకల్పముతో కర్మత్వాధ్యాసము గలిగియుండుటచేత

గర్తమే యగును. కర్తృత్వాభ్యాసమే లేని కీర్తనకు లోకదృష్టికి నాచరితకార్యమయ్యును, సంతరంగమునఁ గార్యాచరణదృష్టిలేనివాఁడగుట చేత నాతఁడేది చేసినను జేయనివాఁడే యగును. ఇచట, 'యస్య నాహం శృతోభావో బుద్ధిర్మస్య సత్పత్యతే । హత్వాపి స ఇమా స్తోకా న్నమాన్తి స నిబద్ధతే' అను గీతావచనము ప్రమాణము. ||౨౯||

అది— మును శ్లోకద్వయముచే వర్ణించుచున్నాడు.—

శ్లో॥ నోద్విగ్మం తే కింతుష్ట మకర్తృస్సందవర్జితమ్,
నిరాశం గతసందేహం చిత్తం ముక్తస్య రాజతే ॥ ౩౦ ॥

తా ॥ ముక్తనియొక్క— చిత్తము కేవలప్రకాశమౌర్యమై రాజిల్లును, ఏమనఁగా, సతనికీ జత్తోద్వేగకారణముగు ద్వేషభావము గాని, సంతోషకారణముగు అనురాగముగాని లేవు. మఱియు, సంకల్పవికల్పకూన్యమగుట చేత చిత్తస్సందయను లేదు. అందువలన నెట్టి యాశయును లేదు. సందేహకారణముగు అజ్ఞానమే లేనందున సతని కెట్టి సంశయమును లేదు. ||౩౦||

శ్లో॥ నిర్ధ్యాతుం చేష్టితుం వాపి యచ్ఛిత్తం నప్రవర్తతే,
నిర్విమిత్త మిదం కింతు నిర్ధ్యామతి విచేష్టతే॥

తా ॥ జ్ఞాని నిష్క్రియుఁడై యూరకుండినను, బాహ్యవ్యాపారము సేయుచున్నను వాని చిత్తి మెల్లపుడు సంకల్పకూన్యముగ యుండును. మఱియు నట్టి జ్ఞాని యెట్టి సంకల్పము లేకయే యొకప్పుడు నిశ్చలస్వరూపుఁడై యుండును, ఒకప్పుడేదేని చేష్టలు సేయుచుండును, ||౩౧||

అవ|| — ఇట్లు జ్ఞానికిని నజ్ఞానికిని నుండు విశేషములు చెప్పి, జ్ఞాని విషయమై యొకను విరళముగఁ జెప్పుచున్నాఁడు---

శ్లో|| తత్త్వంయథార్థ మాకర్ణ్యమందఃప్రాప్నోతిమూఢతాం,
అథవా యాతి సంకోచ మమూఢఃకోపి మూఢవత్ ||

తా || అజ్ఞాని 'తత్', 'త్వం' పదార్థై క్త్యమును సద్గురువు వలన విని యును అసంభావనవిపరీతభావనలు వలన (చెప్పినదానిని సరిగా తెలిసికొనకయు, వ్యతిరేకార్థముల జేసికొనియును) నవివేకము నొందును. లేదా శాస్త్రార్థసాక్షాత్కారము కొఱవ చిత్తనిరోధము జేయును. అనేకసహస్రజనులలో నొకానొకమహాశయుఁడు మాత్ర మంతర్వ్యమనఁ బరిపూర్ణాత్మానుభవకాలియై బాహ్యమునకు మూఢుని వలె వర్తించును.

తత్=పరబ్రహ్మము, త్వం=చిత్త, చెందును నొకటియే గాన నభేదము. చూ. పృ. ౪, శ్లో ||. 3-౭.

అసంభావన యనఁ గా గురువు చెప్పినది యగునో కాదో అనుకొనుట. విపరీతభావనయన, నాస్మత్కాని యాదేహము నాత్మయే యనుకొనుట మొదలగు గురూపదేశములకు విపరీతార్థముల జేసికొనుట.

అవ|| --- “అథవా యాతి సంకోచం” అని పైశ్లోకమందు జెప్పి యున్నాఁడు కనుక, ఏకాగ్రతకై చిత్తనిరోధము సయితము దూష్యమనిచెప్పుచున్నాఁడు—

శ్లో|| ఏకాగ్రతా నిరోధోవా మూఢై రభ్యస్యతే భృశమ్,
ధీరాః కృత్యం న పశ్యంతి సుప్తవత్స్వపదే స్థితాః ||

తా || ఇతరధ్యాన పెద్దియును లేకుండ లక్ష్యము నొక్కదానినే

ధ్యానించుట 'ఏకాగ్రత' యనఁచును. ఇట్టి యేకాగ్రత గాని, చిత్తని
రోధము గాని, అత్మసాక్షాత్కారము కలుగని యజ్ఞానులు విపరీతభావనలు
కలుగనుండుట కొఱకు శ్రద్ధతో నవ్యసించురు. దేహాత్మధీరహితులగు (దే
హమే నేననెడి విపరీతభావన లేని) విజ్ఞానులు స్వస్వరూపానుసంధానరూ
ఘై యట్టి యేకాగ్రత చిత్తనిరోధము మొదలగు సాధనములకొఱకు య
త్నించురు. అద్వైతానందాత్మసాక్షాత్కారము నొందిన విజ్ఞాని కట్టి య
సంభావనయు, విపరీతభావనయుఁ గలుగక స్వస్వరూపప్రకాశము నూ
త్రమే స్ఫురించుచుండును. ||33||

అనఁ--- చిత్తనిరోధముఁ కలఁగఁ బ్రయోగన మేమియు లేదని చె
ప్పచున్నాఁడు---

శ్లో॥ అప్రయత్నాత్ప్రయత్నాద్వామూఢోనాప్నోతి నిర్వృతిం,
తత్త్వనిశ్చయమాత్రేణ వ్రాజ్యో భవతి నిర్వృతః. ||34||

తా || బ్రహ్మత్వైక్యనిశ్చయము లేని మూఢుఁడు చిత్తనిరోధము న
లనఁ గాని, కర్మానుష్ఠానము వలనఁ గాని పరమసుఖము నొందజాలడు.
ఏమన నతని కానందహేతువగు ఆత్మానందానుభవము లేదు. ప్రజ్ఞాని స
మాధియు జపము నక్కరలేకుండ తత్త్వనిశ్చయమాత్రముననే (తత్ త్వంప
దార్థాభేదజ్ఞానము చేతనే) దుఃఖహేతువగు నజ్ఞానము నశింప నతఁ డాత్మా
నందానుభవకాలియై కృతార్థుఁడగును. (తత్ త్వం పదములకు ఈశ్వరుఁ
డు, జీవుడును వాచ్యార్థములు. ఈశ్వరజీవు లనెడి ఉపాధిద్వయ మందు
న్న శుద్ధచైతన్య మొకటియే అత్యర్థము. సర్వజ్ఞుఁడగు నీశ్వరునితో కించి
జ్ఞుఁడగు జీవున కైక్యము సంభవింపదు కనుక, ఈవిరోధపరిహారమునకై భా

గత్యాగలక్షణచే నుపాధిరహితముగు నైతన్యముమాత్రమే గ్రహించుటవలన తత్త్వంపదార్థముల కభేదజ్ఞానము స్ఫురించును. (చూ. తా. ౩౧-౧౫ శ్లో- ౮)

|| 3౪ ||

అవ!— మాధునకు యోగాభ్యాసమువలన ఆత్మానుభవము కలుగదాయను శంకవత్తరము—

శ్లో || శుద్ధంబుద్ధంప్రియంపూర్ణంనిఃప్రపంచం నిరామయమ్,
ఆత్మానం తం నజానంతి తత్రాభ్యాసపరా జనాః || 3౫ ||

తా|| ప్రపంచమందు చాతాదియోగాభ్యాసమువలనను, భేదరీకాంభవిత్యాది ముద్రాలిప్త్యములవలనను, జిత్రనిరోధముజేసి తద్వారా ఆత్మానుభవముందయత్నించు మాధులెప్పుటకిని తత్త్వజ్ఞానమును బొందలేక, మాయామలాతీతము, స్వప్రకాశవిలసితము, సర్వపరిపూర్ణము, ప్రపంచాతీతము, సకలసంసారదుఃఖరహితము, నిరామయము, బోధమాత్రమునైయుండు స్వస్వరూపైకాత్మను దెలియజాలరు.

వి— చిత్తశుద్ధిలేనివారలకు బ్రహ్మనిష్ఠ కలుగదుగనుక, అట్టివారలకు చాధ్యదశయందు చిత్తశుద్ధి కలుగువలకు, చాతాదియోగాభ్యాసము, భ్యాసభారణసమాధులును అవసరమేయగును. కాని, భూర్భువస్వసంస్కారమున చిత్తపరిపక్వముగలమానవులకు విశేషప్రయత్నముక్కరలేకయే గురుపదేశమాత్రమున,

“చేలుపుగఁ బువ్వులు జీరుటకంటెన్,

పాలుపుగఁ గన్గవ మూయుటకంటెన్,

నలుపుగ నీ యమనస్సు-పదంబే,

గులభము సౌఖ్యము నూత్నము వత్సా!”

అని నీతారామాంజనేయసంవాదములోఁ జెప్పఁబడినవిధమున గులభము

గత తత్త్వజ్ఞానము కలుగును. నిరక్షరకుక్షులగు వారలలో సయితము బ్రహ్మ విదులుండుటకు గారణమిదియే: || 30 ||

అన||— దీనినే యింకను స్పష్టముగఁ జెప్పఁచున్నాఁడు—

శ్లో॥ నాహ్నితికర్మణా మోక్షం విమూఢోఽభ్యాసరూపిణా,
ధన్యో విజ్ఞానమాత్రేణ ముక్తిన్దివ్యత్యక్రియః || 31 ||

తా|| “నకర్మణా నప్రజయా నధనేన” ఇతి శ్రుతివచనరీత్యా యోగాభ్యాసాదికర్మములచేత మూఢుఁడు మోక్షమునొందఁజాలడు. (పునర్జన్మకారణములగు పృథివ్యాదిపంచభూతములతోఁ గూడియుండు) అవిద్యాకామకర్మముల (చూ॥ పృ. ౧, శ్లో. ౧౦) నిర్మూలించినధన్యుఁ డాత్మ విజ్ఞానమాత్రముననే ముక్తి నొందును. || 31 ||

అన||— ముముక్షువు (ముక్తి నొందనిచ్చుఁగలవాఁడు) సయితము మూఢుఁడేకనుక ముక్తి నొందఁజాలఁడని చెప్పఁచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ మూఢో నాహ్నితి తద్బ్రహ్మయతో భవతు విచ్ఛతి,
అనిచ్ఛన్నపి ధీరోహి పరబ్రహ్మస్వరూపభాక్ || 32 ||

తా|| అజ్ఞానిచిత్తనిరోధాదులవలననే బ్రహ్మత్వమునొందఁగోరును. కాని బ్రహ్మపథము (మోక్షము) నొందఁజాలడు. జ్ఞాని మోక్షేచ్ఛలేక యే నిశ్చయముగ నతఁడు పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడగును. అంతఃకరణసహితుఁడుకీవుఁడు. అట్టి యంతఃకరణరూపావరణ (వ్యవధాన్) మేలేనివాఁడై

సర్వభావనాశూన్యఁడైన యాత్మజ్ఞుని వ్యవధానరహితముగ బ్రహ్మమేయగు
ను. ఇచట, “అంతఃకరణసాహిత్యరాహిత్యాభ్యాం విశిష్యతే । ఉపాధిర్జీవ
భావస్యబ్రహ్మతాయాశ్చ నాన్యథా.” యనెడి త్రివిద్యారణ్యముని వచ
నమును, “బ్రహ్మవిచ్ఛిన్నైవైవధవతి,” యనుశ్రుతియుం బ్రమాణము
లు. (స్వభావముచేత బహిర్వాప్తిగల దీపకరణములు దీపమండలయమై
నిశ్చలమైయుండునీతి సర్వదా బహిర్వాప్తిపారమే నైజముగగలవృత్తులన్ని
యును, అత్మమండలయమైనపుడు చిదానందైకమాత్మప్రకాశగు మహాకాయుఁ
డుదక్క— తదితరుఁడు ముక్తుఁడు కాదని భావము). || 32 ||

అవ||— మఱలఁ దీనినే స్పష్టపరచుచున్నాఁడు—

శ్లో । నిరాధారాగ్రహవ్యక్తా మూఢా స్సంసారపోషకాః,
ఏతిస్యానర్థమూలస్య మూలచ్ఛేదః కృతో బుద్ధః ॥

తా ॥ తత్త్వజ్ఞానహీనులగు మూఢులు సదవలంబనము లేనివారలై,
కేవలముఁ జిత్తినిరోధము వలననే మోక్షము నొందెద మను దురాగ్రహ
గ్రస్తులై జననమరణరూపసంసారవృక్షనిర్మూలనసాధనమగు జ్ఞానఖడ్గముం
బడయఁ జాలక యాసంసారవృక్షమునే పెంచుచుందురు. జ్ఞాన లీసంసా
రవృక్షమూలమును జ్ఞానఖడ్గముచే ఛేదించి ముక్తి నొందుదురు. అజ్ఞానము
జననమరణరూపసంసారవృక్షమునకు మూలము కనుక, దానిని మొదలంట
నిర్మూలించుటయే మోక్షమని భావము. || 3౩ ||

అవ||— మఱియు—

శ్లో ॥ న శాంతిం లభతే మూఢో యతి శృణుతు మిచ్ఛతి,
ధీర స్తత్త్వం వినిశ్చిత్వ సర్వదా శాంతమావసః ॥ 3౪ ॥

తా॥ అజ్ఞాని (అత్మతత్వ మెఱుంగనివాఁడు) చిత్తనిరోధాదుల వలననే శాంతి నొందఁగోరును. కాని యతనికి శాంతికలుగదు. విజ్ఞాని అత్మ విశ్రాంతియై యజ్ఞానము దోలఁగినవాఁడగుటచేత శాంతి నొందవలెనను కోరికలేకయే స్వభావము చేతనే సర్వదా శాంతమానసుఁడగును. (ఇచట శాంతియన సకలమనోవృత్తులును ఆత్మయందు లయముఁ జేసి యాత్మవిశ్రాంతియగుట యని భావము). ||౩౯||

అవః— మఱియు—

శ్లో॥ క్వాత్మనో దర్శనం తస్య యద్వష్ట మవలంబతే,
ధీరాస్తం తం నవశ్యంతి వశ్యంత్యాత్మానమవ్యయం॥

తా॥ కంటి కగపడు వస్తువుల నాస్థితః జూచువానికి నిందిత యవ్యాపారము కలిగియుండుటచేత అత్మదర్శనము కానేరదు. జ్ఞాని కప్పునో యిది చీకటి యిది వెలుతురు ననేడి దృశ్యపదార్థ మెద్దియుం గనుపడదు. అట్టి విజ్ఞాని సర్వదా చిద్రూపాత్మనే చూచుచుండును. (దృశ్యప్రపంచము గోచరించువాఁడాత్మజ్ఞాన మెరుగఁడు. అత్మజ్ఞాని దృశ్యప్రపంచము నెఱుంగడని భావము). ||౪౦||

శ్లో॥ క్వ నిరోధో విమూఢస్య యో నిర్బంధం కరోతివై,
స్వారామస్యైవ ధీరస్య సర్వదాఽసావశ్యత్రిమః॥౪౧॥

తా॥ శుష్కచిత్తనిరోధము వలన సమాధినిర్బంధము గలిగించు శోకు మూఢునకుఁ జిత్తనిరోధమే కలుగదు. ఏమన సమాధినుండి చలింపఁగనే యెప్పుటి యట్లతనికిఁ జిత్తప్రసారము (ప్రపంచజ్ఞానము) కలుగుచు

స్పృహి ప్రియత్నపూర్వక మగు చిత్తనిరోధము, సమాధియు నజ్ఞానకృత్యములే యగును. అత్మారాముడగు నిశ్చలచిత్తునకు సర్వదా యప్రయత్నముగనే చిత్తనిరోధము కలుగును. సర్వదా స్వాత్మానుభవకాలియగు మహాశయునకుఁ జిత్తచలనమే లేకుండుటచేత సమాధియుఁ జిత్తనిరోధమును స్వాభావికము లగును. ||౪౧||

శ్లో॥ భావస్య భావకః కశ్చి న్నకించిద్భావకోఽపరః,

ఉభయాభావకః కశ్చి దేవ మేవ నిరాకులః ||౪౨||

తా || కొందఱు తార్కికాదులు భావరూపప్రపంచము మిథ్యయైనను గారణపరమాణువులు సత్యమగుటవలనఁ బ్రపంచము మిథ్యకాఁగి చెప్పదురు. శూన్యవాదులగు బౌద్ధులు “సర్వం క్షణికం క్షణికం” అనఁగా సంతయు లేండనక్షణమందుండదు గనుక సర్వమును శూన్యమని చెప్పదురు. కాని సహస్రజనులలో అత్మానుభవకాలియగు నొక జ్ఞానిమాత్రము యీభావవాదమును శూన్యవాదమును నిరాకరించి స్వస్థచిత్తుఁడు, సర్వసాక్షియు, స్వయంప్రకాశమానుండునై యుండును. (నేదాంతవిజ్ఞానగునిశ్చితాత్ముడగు జ్ఞాని సర్వవత్తుల నిరాకరించే కేవల సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమయి విరాజిల్లునని భావము). || ౪౨ ||

అప॥— “అత్మసంస్థం మనఃకృత్వా నకించిదపి చింతయేత్” (మనస్సును అత్మయందుఁ జొప్పించి యితరము దేనిని జింతింపఁదగదు) అను భగవద్వచనసిద్ధాంతమును భవపరచుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ శుద్ధ మద్వయ మాత్మానం భావయంతి కుబుద్ధయః,

నతు బానంతి సంమోహః ద్యావజ్జీ వసునిర్వృతాః ||౪౩||

తా || అత్మానుభవములేని మూఢులు, అత్మనిర్మలము అద్వితీయము సర్వవ్యాపకము నైనదని మాత్రము చింతింతురేకాని, అత్మసాక్షాత్కారము నొందఁజాలరు. ఇందుకు సమ్మోహమే కారణము. నిర్మలత్వమనఁగా కల్పితములగు అణవిక కార్మిక మాయక మాయేయికమలములు లేకుండుట. అద్వయత్వమనఁగా కల్పితగగనమాదుతాదిభూతభౌతికరాహిత్యము. సర్వవ్యాపకమును స్వయంజ్యోతియు నగు నాత్మతత్త్వమిదియని చూపుటకును నిట్టి నామరూపములు కలదియని చెప్పటకును నలవికానిదియు, నితరాపేక్ష లేనిదియును, కల్పితములగు నామరూపములు అత్మకావని బోధింపఁబడుటచేత, అనాత్మమే కల్పితమని యితరాపేక్ష కలుగును. సాపేక్షరూపచింతనమువలన మోహము పెరుగునేకాని తొలఁగనందున, నట్టి చింతాపరులకు అత్మానుభవము లేదని చెప్పఁబడెను. కావున నట్టివారలు, అనఁగా అత్మయొక్క నిర్మలత్వాదులను మాత్రము చింతించువారు యావజ్జీవమును నిర్వృతిలేమి సంతోషరహితులగుదురు. సద్గురూపద్విష్టమార్గమున అనుభవయుక్తమగు జ్ఞానమువలననే, ఋమానందావాప్తి యగునని భావము.

వి— ఈశ్లోకమందు రాజయోగలక్షణము ప్రతిపాదింపఁబడెను. చూ. గీతా. ఆ. ౬. శ్లో 24, 25. సంకల్పప్రభగా న్నామాం స్త్వక్త్వా సర్వా నకేషతః । మనసైవేంద్రియగ్రామం వినియమ్య సమస్తతః ॥ శనై శ్చనై రుపరమే ద్బుద్ధ్యా భృతిగృహీతయా । అత్మసంస్థం మనః కృత్వా నకించదపి చింతయేత్ ॥ తా ॥ సంకల్పమువలనఁ గలుగు శోరికలను వాసనలతోఁ గూడఁ దోసివేసి (యోగాభ్యాసితలె పాఞ్చాయామాద్యాయాసము చేతఁ గాక) వివేకసహితమగు మనస్సుచేతనే యింద్రియములను విషయములందుఁ బ్రవర్తింపనీయక స్వాధీనము చేసికొని పట్టువలతోఁ గూడిన నిశ్చయాత్మకబుద్ధిచేత సంకల్పవికల్పాత్మకమగు మనస్సు

ను స్వస్వరూపానుసంధానమందు స్థిరముగ నిల్చి యాత్మకంటె వేరుగ నుండునట్లు తోచునదియంతయు మిథ్యయను తలంపుతో మెల్ల మెల్లగ బాహ్యప్రపంచమునుండి మజలింపవలెను. || ౪౩ ||

అన||— పైవిషయమునే విశదీకరించుచున్నాడు.—

శ్లో|| ముముక్షోర్బుద్ధిరాలంబ మంత రేణ న విద్యతే,
నిరాలంబైవ నిష్కామా బుద్ధిర్బుద్ధస్య సర్వదా || ౪౪ ||

తా || ఆత్మసాక్షాత్కారములేనివాని బుద్ధి శివేశవాదిసంపత్తివిశేషముల నవలంబించుచుండును. జీవన్ముక్తుడగు వాని బుద్ధి నిరాలంబయి యుండును. అనగా, ఆత్మసాక్షాత్కారము గలుగని మందుడు సంశయగ్రస్తుడై శివేశవాదిరూపధ్యానపరుడై, తద్వారా ముక్తి నొందజూచును. కాని ఆత్మానుభవముగల వాని యాత్మేతర మెద్దియుండలంపక సర్వదా ఆత్మారాముడై యుండునని భావము. || ౪౪ ||

అన||— విషయస్ఫూర్తివలన భీతిఁజెందినవారలు (విష్ణుయాసక్తినిఁ దొలఁగించుకొనఁజాలనివారలు) చిత్తనిరోధమునకై యత్నింపరు. కాని ఆతన్నిరసనపూర్వకముగ ఆత్మానుభవము గలవార లట్టిప్రయత్న మొనరింపరని చెప్పుచున్నాడు.—

ఆతన్నిరసనము=ఆతత్ + నిరసనము. తత్తు అనగా సర్వాధారమగు సర్వస్వమందు (ఆత్మయందు) కల్పితమగు నామరూపాత్మకజగత్తు. ఆత్మకల్పితజగత్తు మిథ్యయని నిరసించుటయే ఆతన్నిరసనము. || ౪౪ ||

శ్లో ॥ విషయద్వీపినో ఏక్ష్య చకితాః శరణార్థినః,
విశంతి ఝటితి క్రోధం విరోజైకాగ్రసిద్ధయే ॥౪౫॥

తా ॥ బాహ్యముల వలె క్రూరములై విషప్రాయము లగు విషయములను జూచి భయమొందువారలు (విషయవాసనలు తొలగని వారలు) మాధులై స్వాత్మరక్షణమును గోరుచు, ఏకాక్ష్యవృత్తి (చిత్తైకాగ్రత) సిద్ధించుకొను పర్యవశానము నుపసంహరించుచు జ్ఞానుల కట్టి నిర్బంధము లేదు. విషయవాసనలు తొలగనివారలు గృహమందునుండిన సావిషయవాసనలు హెచ్చుచుండుననుభవితచేత (అవధూతలు, సాధులు, యోగులు మొదలగు నాశ్రమముల స్వీకరించి) నిర్జనానశ్యాములఁ జేసి, యచటఁ గృరమృగముల వలనఁ బ్రాణభయము కలుగకుండఁ గిరిగుహలందు నివసించుచు చిత్తైకాగ్రత కొనుట ప్రాణాయామలంబికొదియొగముల నభ్యసించుచు, అట్టివారలకు గృహమందుండిన విషయసంస్పర్శభీతి, వనమునందుండిన క్రూరమృగభీతి, గుహలయందుండిన సర్పవృక్షికొదిభీతియు గలుగును. అట్టి భీతి లేకపోయినను చిత్తనిరోధప్రయత్నము ఇటుల నొకదాని వెంటబడి నింకొక సంశయము సిద్ధించుచుండుటచేత నట్టివారలకు మనశ్శాంతియే లేకపోవుట వలన స్వస్వరూపానుసంధానము సిద్ధించుటెట్లు? 'సంశయాత్మా విసశ్యతి' యను భగవద్వచనముంబట్టి వారల కెప్పటికిని శాంతియు, తద్వారా బ్రహ్మనందానుభవమును సిద్ధింపవు. సద్గురుకటాక్షమున స్వస్వరూపానుసంధానసంసిద్ధిగల జ్ఞానులు, 'గ్రాహే నాస్తి కుతః శీమా? కుతః ప్రాప్త్యాదిభేదధీ? । దేహో నాస్తి కుతో వర్ణాశ్రమాచారాదికః శ్రమః? ॥' అనునట్లు శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వభావములు, దేహవాసన, అహంకారమహత్వములు మొదలగు బాహ్యంతరవృత్తులు లేనివారలగుటచేతను, సర్వదా స్వస్వరూపానుసంధానపరులగుటచేతను, అ

తేమతర మెద్దియు గోచరింపనివారలు గనుకను, వారలు గృహమందు ను
సారులై యున్నను, వనమందు యభేచ్ఛాసంచారులైనను సర్వదా పరశ్చ
హ్మస్వరూపులై యుండురని తాత్పర్యము. ||౪౫||

ఆచ!--- వాననాత్యాగము వలననే విషయభయము నివృత్తియగు న
ని చెప్పుచున్నాడు---

శ్లో॥ నిర్వాసనం వారిం దృష్ట్వా తూష్ణీం విషయదంతినః,
పలాయం తేన శక్తా స్తే సేవంతే కృతచాటవః ||౪౬||

తా || సింహమును జూచిగజములుపారిపోవునట్లు, విషయవాసనా
కూన్యుడగు జ్ఞానిని జూచి విషయములు పారిపోవును. ప్రియుని భయభ
క్తులతో భజించు పరివ్రాతలవలె, అదృష్టప్రేరితము లగు నావిషయములు
నిర్వాసనం దగువానిని సమయానుకూలముగఁ జేరి విషయభయభక్తులతో
భజించును (ప్రాసక్తివశమున హృద్విపాసాదిదేహధర్మములు, ఆత్మారా
ముడగు జ్ఞానియొక్క చిత్తమును జలింపఁజేయలేకఁ దమంతటఁ జరుగు
చుండునని భావము.) ||౪౬||

శ్లో॥ న ముక్తికారికాం భత్తే నిశ్చంకో యుక్తమానసః,
వశ్యో శృణ్వో స్పృశో జిహ్మన్నన్నాస్తేయథానుఖం ||

తా || నిశ్చలమానసుడగు జ్ఞాని సకలసంకయనిర్మూలఁడై యమని
యమాదిక్రియలతోఁ బ్రసక్తి లేకయే లోకదృష్టికిఁ జూచుట, వినుట, తా
కుట, యాఘ్రాణించుట, భుజించుట మొదలగు దేహేంద్రియకృత్యము

ల నెరవేర్చుచున్నను, ఆయాపనులయందుఁ గర్తృత్వాధ్యాసము లేక
యే సదా ఆత్మసుఖానుభవకాలియై యుండును.

వి— ఇచట శ్రీభగవద్గీత అ- ౫, శ్లో || ౮-౩-౧౦ లు ప్రమా
ణములు—

“నైవ కించి త్కరోమితి యుక్తా మన్యేత తత్త్వవిత్ |

పశ్య స్పృహ్య స్సమృశ విభుః స్తుశ్చ న్నచ్చ స్వప స్వశక్ |

పరిప న్విస్తజ గ్లంఘ్నా న్నుస్మిత నిమిష స్తుః,

ఇందియాఽండియాఽథేషు వర్తంత ఇతి ధారయత్ ||

బ్రహ్మజ్ఞానాయ కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా కరోతి యః,

లిప్యతే న ప పాపేన పద్మపత్ర మివాచ్ఛసా ||”

అర్థము— తత్త్వవేత్తజ్ఞానక శ్రేందియప్రాణముల చేత సమస్త
కార్యములు చేయఁబడుచుండ, దనయందుఁ గర్తృత్వాధ్యాసము నుంచు
కొనక, యిందియములు తమ తమ పనులను జేయుచున్నవని నిశ్చయించి,
సర్వకర్మములను పరమాత్మయందు సమర్పించి, ఆయా ఫలముల గోరక
మోక్షపేక్ష, సంయతము లేనివాఁడై నీటిచే నంటఁబడని తామరాకు వలె పు
ణ్యపాపములచే నంటఁబడక (అత్మారాముఁడై) విలసిల్లును.

మఱియుఁ కర్మసాధ్యము లగు లోకము లనత్యములు స్వతస్సిద్ధమై
వాశరహితమగు బ్రహ్మమునకు (ఆత్మకు) తనయందుఁ గల్పితమయినయం
తేకరణమునందుఁ బ్రవేశము గలిగినందున జీవభావము కలిగినది. నిష్క్రి
యబ్రహ్మమున కంతఃకరణమందుఁ బ్రవేశ మెట్లుగి శంకింపఁదగదు. ఆ
జ్ఞి బ్రహ్మము యీ సరాచరప్రపంచమును, కేవల యాశక్తియొక్క— అవి
నాభావసంబంధము వలనఁ గల్పించెనో, జడమగు నీప్రపంచము క్షయహా
రత్వముమగుటకై యామాయాశక్తి సహాయముననే (సమ్మేళనము చేతనే),
ప్రత్యేకాత్మ (జీవ) రూపమును బొంది “ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృ

దేశేంద్రున తిష్ఠతి । భ్రామయ స్వర్వభూతాని యస్త్రాయాధాని మాయ
యా, ॥” ఇతి గీగావాక్యకీర్త్యా, ప్రపంచనాటకము నాడించుచున్నాడు.
కాని, ఆసంగండునటచే నీకల్పితాంతఃకరణముతో నాయనకు సంబంధ
ము లేదు; అట్లు సంబంధము లేనిచే పరిమాత్మస్వరూపము. కాంచట్టి
కాస్త్రముందును, గురువాక్యముందును విశ్వాసము కలిగి స్వస్వసంశయవిము
క్తుడై సంతకాత్మారాముడగు జ్ఞాని కర్తృత్వాధ్యాసము లేనివాడై,
లోకదృష్టికిఁ గర్మపరుడయ్యును నిష్కర్మ్యుడై, స్వస్వదా ఆత్మానంద
ము ననుభవించుచుండును. ॥౪౭॥

శ్లో । వస్తుశ్రవణమాత్రేణ శుద్ధబుద్ధి ర్నిరాకులః,

నైవాచార మనాచార మాదాన్యం వాప్రపశ్యతి ॥౪౮॥

తా ॥ “ప్రమాత్నా ద్యతమానస్తు యోగీ సంకుద్ధకిల్బిషః । అనే
కజన్మసంసిద్ధ స్తతో యాతి పరాం గతిం ॥” (గీతా. అ. ౬, శ్లో. ౪౫).
జ్ఞాననిష్ఠుడగు పట్టుదలతో యత్నము చేయుచు పాపముల నుండి పరిశు
ద్ధుడై, అనేకజన్మముల యందుఁ జేయఁబడిన యభ్యాసవిశేషము చేతఁ
బొందఁబడిన యోగ (జ్ఞాన) సిద్ధికలవాడై దానివలన బ్రహ్మజ్ఞానముపొం
ది యాబ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానమువలన సుత్తమముయిన మోక్షమును బొందును.
అనిది గీతావచనము ననుసరించి అనేకజన్మాద్భిత్తజ్ఞానాంకురము కలిగిన పు
రుషశ్రేష్ఠుడగు, సద్గురువు వలన “తత్త్వమసి” త్యాది మహావాక్యోపదేశము
ను వినినంతమాత్రమున, అఖండాత్మసాక్షాత్కారము కలిగి స్వస్వరూప
సితుడగును. అట్టి మహనీయుడగు కేవలపరబ్రహ్మమే తానగుట చేత, క్రి
యానుష్ఠానపరుడై యాచారవంతుడగును గాఁడు, అనాచారియును గాఁ
దు. ఈయుద్ధయకర్మలయందుఁ దటస్థభావముతో నిష్కర్మ్యుడగును గాఁ

ను, అనగా జ్ఞానికి శుభాశుభకర్మలతోఁ గాని, వైష్ణవ-ర్మ్యముతోఁ గా
ని భ్రష్టమై లేదని భావము. వైష్ణవ-ర్మ్య మనగా కర్మసాధ్యము గాక
సిద్ధమయిన పరబ్రహ్మము. ||౪౮||

అమృతం— జ్ఞానియొక్క-వ్యాపారము బాలకుని క్రిందవలె నుండునని
చెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో॥ యదా యత్యుత్తమాయాతి తదాతత్కురుతేముఖః,
శుభంవాష్యశుభంవాపితన్యచేష్టాహిబాలవత్ ||౪౯||

తా॥ పసిపిల్ల రసకపాయకరమని యెఱుంగక దీపము మొదలగు
వస్తువులఁ బట్టుకొనును. బాడి మొదలగు పేయపదార్థముల చంటును
శిరును. ఒకప్పుడాడును. ఒకప్పుడు కేటును. పాపమని తెలియక మిడు
తను మొదలగు నల్పజంతువులఁ బట్టి చంపును. ఇట్టి పసిపాపల చేష్టలను
చుకల్పించికల్పములు (భావాభావములు) లేకుండుటయే కారణము. అటుల
నే వైష్ణవములో చెప్పుబడిన) అత్మారాముఁడగు జ్ఞాని పసిపాపనివలె నే
మాకదృష్టికి ప్రార్థనకముగు శుభాశుభకర్మములఁ జేయుచుండును. అటు
లఁ జేయునపుడతని కెట్టి యభినివేశము (కర్తృత్వాభిమానము) లేక వా
ని చేష్టలు బాలుని వ్యాపారమువలె నుండును. ||౪౯||

శ్లో॥ స్వాతంత్ర్యాత్సుఖమాప్నోతిస్వాతంత్ర్యాలభతేవరమ్,
స్వాతంత్ర్యాన్నిర్వృతింగచ్ఛేత్స్వాతంత్ర్యాత్సరమంపదమ్ ||

తా॥ “స్వం” అనగా తాను (అత్మ), “పరం” అనగా అ

స్వము (నేహాదివిషయజాతము అనాత్మ) ఈ యనాత్మ జడము, అన్యతము, ముఖవహుఁ దానికి వశమగుట సారతంత్ర్యము. అట్టి సారతంత్ర్యమునకున్య తిరేకముఁ న్నారతంత్ర్యము. (అత్మసాక్షాత్కారము) ఈస్వారతంత్ర్యము (అ త్మసాక్షాత్కారము) వలన సకలకృత్తిసాక్షియగు శుజ్ఞానము కలుగగ రా గద్వేషములు నశించును. ఈరాగద్వేషములే చిత్తమలము లేకపోవుటయే మనఃప్రసాదము. కాఁబట్టి స్వారతంత్ర్యము (అత్మసాక్షాత్కారము) వల న మనఃప్రసాదమును, పిమ్మట జ్ఞానమును కలుగును. అట్లు స్వారతంత్ర్య ము వలననే నిత్యము. (ఆత్మానందసుఖము) కలుగును. దానివలననేస్వ స్వరూపవికాసంతియై వికాసించును. (రాగద్వేషము లనెడి మలములు ను, అహంమమత లనెడి అహంకారములను పూర్తిగ నశించిన గాని మ నఃప్రసాదము (నిర్మలచిత్తము) కలుగదు. మనఃప్రసాదమునఁ గాని జ్ఞా నోదయము కాదు. జ్ఞానమువలనఁ గాని నిర్వృతి (నిర్వృసుఖము) కలుగదు. నిర్వృతి గలిగినఁ గాని స్వస్వరూపవికాసంతి కలుగదు, అనిభావము. ||౫౦||

అవః— అధ్యాసము తొలంగఁగ చిత్తవృత్తులు నశించునని చెప్పా చున్నాఁడు---

శ్లో॥ అకర్తృత్వ మభోక్తృత్వం స్వాత్మనో మన్యతే యదా,
తదా క్షీణా భవం త్యేవ సమస్తాశ్చిత్త వృత్తయః ||౫౧||

తా॥ జీవుఁడు తనకుఁ గర్తృత్వము, భోక్తృత్వము లేదని భావించునపుడే రాగేచ్ఛాదిచిత్తవృత్తు లన్నియు నశించును. ఈధర్మములు బుద్ధి సహితమగు జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందుండును గాని బుద్ధిరహిత మగు సు షుప్త్యవస్థలయందుండవు. కనుక నారాగేచ్ఛాదులు బుద్ధిధర్మములు కానివి

తృప్త్యములు కావు. ఈయర్థమునే “రాగేచ్ఛాసుఖదుఃఖాదిబుద్ధౌ సత్కారం
ప్రవర్తతే : సుమత్తా నాస్తి తస్మాత్ తస్మాత్తుష్టిస్తు నాత్మనః ||” అ
ని శ్రీశంకరాచార్యులు అర్థబోధయందు వచించిరి. కావున ప్రత్యగభి
న్నజీవునియందు అంతఃకరణార్థము లగు కర్మత్వభోక్తృత్వాదులు కలు
గని యెవరి అదిత్యవృత్తులతోఁ గూడిన సుమస్తచింతలు నశించును. ఓమ్మ
ట చిన్మాత్రులగు ప్రత్యగార్థ పరమాత్మలకు విశ్వము సులభమని భా
వము. ||౫౦||

అవి— జ్ఞానమునందు గల వ్యాపారభేదమును జూపుచు
న్నాడు---

శ్లో || ఉచ్ఛృంఖలావ్యకృతికాస్థితి ర్ధీరస్య రాజతే,
నతు సస్పృహదిత్తస్య కాంతి ర్మూఢస్య కృత్రిమా ||

తా || తాజేయు పనులందు నిస్సృహుండై నిష్క-పటవృత్తితో
విహరించుచు లోకదృష్టికి కాంతిలేనివానివలె వర్తించినను ధీరుఁడు (జ్ఞాని)
చరబ్రహ్మస్వరూపుండై శోభిల్లును. కపటవృత్తితో కాంతుండై యున్న
టులు నటించు మూఢుఁడు (జ్ఞాని) వలె శోభిల్లుడు. ||౫౧||

అర||--- సంతల్పకూన్యుండగు జ్ఞాని భోగముల ననుభవించుచున్నా
ను, భోగి కాకున్నను నాతని కభినివేశము (కర్మత్వాభ్యాసము) యుండ
వని చెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో || విలసంతి మహాభాగై ర్విశంతి గిరిగవ్వారాః,
నిరస్తకల్పనా ధీరా అబద్ధా ముక్తబుద్ధయః ||౫౨||

తా || సంకల్పవికల్పకూన్యఁడగు జ్ఞాని యొకప్పుడు ప్రార్థనలన్ని
మహాభోగముల ననుభవించును. ఒకానొకపుడు ప్రార్థనకమున పర్వతార
ణ్యములయందు విహరించును. అమహాశయుఁ డెల్లున్నను గర్వత్యాభ్యా
సమే లేకుండ, అసక్తిరహితుఁడై వృత్తికూన్యఁడై యుండును. || ౫౩ ||

అవ|| — జ్ఞాని లౌకికవ్యాపారము నేయుచున్నను సర్వదా నిర్వి
కారచిత్తుఁడై యుండునని చెప్పుచున్నాఁడు. —

శ్లో|| శ్రోత్రియం దేవతాం తీర్థమంగనాం భూపతిం ప్రియం,
దృష్ట్వా సంపూజ్య ధీరస్య నకాపి హృషి వాసనా||గిర||

తా || జ్ఞాని తాను సకలజగత్ప్రకాశచిద్రూపుఁడగుటవలన సర్వ
మును చిద్రూపాత్మయగు తానేయను నిశ్చయముతో సర్వపు సమచిత్తుఁ
డై ధర్మార్థకామవాసనలు లేకయే శ్రోత్రియుల మన్నించును, దేవతలఁ
బూజించును, తీర్థముల నేవించును, భూపతిని గౌరవించును, భార్యాపు
త్రాదుల నాదరించును. లౌకికవ్యాపారమందెల్లప్పుడు సమృహనీయునకాద
రణబుద్ధియు లేదు, తూష్టింభావమును లేదు. (ఇది జ్ఞానియగు జనకునివం
శి గృహస్థుని లక్షణములు.) || ౫౪ ||

శ్లో|| భృత్యైః పుత్రైః కళత్రైశ్చ దాహిత్రైశ్చాపి గోత్రజైః,
విహస్య ధిక్కృతో యోగీ నయాతి వికృతిం మనాక్ ||

తా || జ్ఞానికి రాగద్వేషములు లేనందున భృత్య పుత్ర కళత్ర దా
హిత్రాదులు తనను ధిక్కరించి యపహాస్యము చేసినప్పటికిఁ జిత్తమోభము
నొందనపుడు || ౫౫ ||

(శ్లో. ౫౪. ౫౫, చలన జ్ఞాని సంన్యాసాద్యాశ్రమముల స్వీకరింపక
యె. సంసారియయ్యను కేవల మాత్మేదికాగ్రంథవలన ముక్తి నొందవచ్చునని
గుట్టబడుచున్నది)

అనః— జ్ఞానుల జానకు జ్ఞానులకే తెలియునని చెప్పుచున్నాడు.—

శ్లో॥ సంతుష్టోఽపి వసంతుష్టః ఖిన్నోఽపి వచ ఖద్యతే,
తస్యాశ్చైర్వదశాం తాం తాంతాద్వళా ఏవ జానతే॥

తా । విపరీతభావనానివర్తకమగు దృఢతత్వజ్ఞానముగల యోగి, లో
కసామాన్యులవలె బాహ్యవిషయపాశ్రస్థివలన సంతోషియైనట్లు కనుపించి
నకు సంతోషి కాఁడు. బాహ్యవిషయవియోగమువలన ముఖితుడైనట్లు
న్నను ముఖితుఁడు కాఁడు. సర్వదా పూర్ణానందాత్మక యయియే యుం
డును. అట్టి విజ్ఞానియొక్క జాడల గొల్లలగు జ్ఞానులకే యెఱుకం. (పా
ముల పాదములు సాములకే యెఱుకం.) ॥ ౫౬ ॥

అనః— సంపారకారణమగు కర్తవ్యతాభిమానము జ్ఞాని కెప్పు
డును గలగదని శ్లోకత్రయముచే నిరూపించుచున్నాడు.—

శ్లో॥ కర్తవ్యతైవ సంసారో న తాం వశ్యంతి సూరయాః,
శూన్యాకారా నిరాకారా నిర్వికారా నిరామయాః॥

తా । “ఇది నేను చేయవలెను” అను కార్యసంకల్పమే సంసా
రహేతువగును. జ్ఞానుల కట్టి సంకల్పమే లేనందున కర్తవ్యతాబుద్ధియు
లేదు. ఏలయనఁగా, తత్వజ్ఞులు ప్రపంచప్రళయమందు సాక్షియై మిగిలి
న చైతన్యమే జాగ్రదవస్థయందును జడములగు దేహేంద్రియాదులను వ్య

వహరక్షమముగఁ జేయుచుండునని యెంచి, నిరాకారము నిర్వికారము నగు
చైతన్యమే తానుగ భావించుటచేత ఎంకల్పానివికారదహితలయి యానంద
వింతురు. || ౫౭ ||

శ్లో॥ అకుర్వన్నపి సంతోభా ద్ద్యుగ్ర స్సర్వత్ర మూఢభీః,
కుర్వన్నపితు కృత్యాని కుశలోహ నిరామలాః || ౫౮ ||

తా || మూఢుఁడు బాహ్యమున శేషియుఁ జేయక యూరకఁడై
నను, దృశ్యవస్తు వసత్వమా? అదృశ్యవస్తువు సత్త్వమా? యని చిత్తమున
సంశయింపుచు దుఃఖించును. జ్ఞానియన్ననో, ఆభాసమాత్రములగు కార్య
ములను లోకదృష్టికిఁ గానుదలవలె చేయుచున్న ను దృశ్యము అసత్త్వములని
వృధముగ నమ్మి నిత్యదృశ్యాత్మయందే రమించుచుండును. || ౫౮ ||

శ్లో॥ సుఖమాస్తే సుఖం శేతే సుఖ మాయా తి యాతివ,
సుఖం వక్తి సుఖం భుంక్తే వ్యవహారేపి కాంతభీః || ౫౯ ||

తా || అత్మనిష్ఠబుద్ధిగల పండితుఁడు (జ్ఞాని) ప్రార్థనాభావమున క్షుద
రాలము జరుపుచుండియు, అత్మసుఖమునే పొందుచుండును. సర్వేంద్రి
యములు రమంతట వాని వానిపనులు (మాట్లాడుట, భుజించుట, మొదల
గు క్రియలు) నెరవేర్చుచుండఁ గా వానియందెట్టి కర్తృత్వభావమును లే
క జ్ఞాని సర్వదా అత్మవిశ్రాంతిఁగై యుండును. ఎట్లన—

తా॥ గానంబు వ్వుటనంబుఁ దాళగతులం గావించుచుం జారు వి
ద్యానైపుణ్యముఁ జూపుచుకా శిరముమీదంగల్లు పెందొంతరకఁ
బూనంగైకొను నాట్యశిలుని గతికా బుంభానుపుంభోజ్యైవ

నన్ను వాదనానధికార్థం చేయుటకును (జూనియర్) నాంతుకావనికొక
 సీతాదామాంబ సేవచంకాచదు-అని, హరిః, 1 ౫౯ శ్లో

అనః— జ్ఞానియైనను మిక్కిలియశ్యాపారమందు భేదమొందటం
 కుదు యెట్లు? అని శంకన రమాధానము—

శ్లో॥ స్వభావా ద్యస్యైవార్థే ర్లోకవద్యవహునినః,
 సుహృదాద ఇవాత్మోభ్యా గర్లక్షేక స్ఫురోభతే ॥౬౦॥

తా॥ సాక్షాత్కృతిసహజానందున మన జ్ఞాన పాపయవితరే సంపారమున
 శ్లోకవచనమువల్లని సాంసారిక భేదమును జేయదు. అట్టి శ్లోకపాఠం
 దుని జ్ఞాని లోకము యదేజలము ఉలించునందువల్లు నిర్వికారముడై చుండో
 కను లేక స్వభావ అశ్మారముడై శోభిల్లును. ॥౬౦॥

అనః— జ్ఞాని! సామంతుల గల విశేషమును శ్లోకప్రాయముచే
 నిరూపించుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ నివృత్తిరపి మూఢస్య బ్రవృత్తి రుపజాయతే,
 బ్రవృత్తి రపి ధీరస్య నివృత్తి ఫలభాగినీ ॥౬౧॥

తా॥ అపాంకారముకారములు తొలంగని మూఢుఁడు లోక ప్ర
 తీతికై బాహ్యోందియవ్యాపారము లేకుండ నివృత్తుని వలె చేష్టారహితుఁ
 డై యుండినను వాని చిత్తవృత్తి (యిందియనిరోధాదులందు లక్ష్య ముం
 డుటచేత), ప్రకృతి స్వరూపముగనే యుండును. జ్ఞాని హృదయవలెను క
 ర్మములం జేయును లోకదృష్టికిం బ్రవృత్తుని వలె వర్తించినప్పటికి, నతనికిం
 గర్భత్వాభ్యాసము లేదు కనుక యాతని ప్రవృత్తినివృత్తియే యై ముక్తి

కారణమునను. (వేదవేదాంత సింహ కంఠకము నకించినవిషయమున అనాంతు మతము నకించిన జ్ఞానికీ పూర్వమునను కలుగదని భావము). ||౬౫||

శ్లో॥ పరిగ్రహేషు వైరాగ్యం ప్రాయో మూఢస్యదృశ్యతే,
జేహే విగతితాళస్య క్వ రాగః క్వ విరాగతా ||౬౬||

తా॥ జేహేధిమాశము గల మాధునము ధనశేక్యామలంబోకత్తయే
రాగము వలెనే వైరాగ్యమును గనుపపవచ్చును. అట్టి వైరాగ్యము సంసార
భావకలనఁ గలుగు వికర్తయే గాని జ్ఞానజన్మవైరాగ్యము కాదు. జేహా
వన కలిగి యుండుటచేత నట్టి యవాంతరవికర్త ముఖ ననుకర్తగ మానవ
య్యను. జేహావాననయే (జేహాభిమానమే) లేని జ్ఞానికీ జేహాసంబంధమును పు
త్ర కళత్ర గృహదులందు రాగమే కలుగదు కరుణ్యాహృదులందు
వికర్తయుం గలుగదు. తన జేహామండే రాగవిరాగములు లేనపుడు, జేహా
సంబంధవిషయములందు రాగవిరాగములందునా? ఉండవు. ||౬౭||

శ్లో॥ భావనాభావనానక్తా దృష్టి ర్మూఢస్య సర్వదా ।
భావ్యభావనయా సా తు స్వప్తస్యాదృష్టిరూపిణీ ॥

తా॥ మాధుని దృష్టి సర్వదా భావనయందు గాని, అభావనయం
దు గాని సక్తమై యుండును. విషయ పట్టి వాడు నేను భావనఁ జేయు
చున్నాను, లేదా, నేను భావనఁ జేయుట లేదు, అనెడి యతాంకరము
ను కలిగియుండును. అవంగా వాని చిత్తము అత్యంతమున భావనాభా
వనాపాపధ్యానయందు సక్త మయినది కాని, స్వప్నరూపాత్మయందు జ్ఞా
ను కాదేను. కావున నది స్వప్నము. అత్యంతమున జ్ఞానియొక్క దృష్టి, దృ

శృచింతతో శృవహించుచున్నచు, దృశ్యవర్జనకాన్యమై యుండును. అ
 నగా నెరుట నున్నవస్తువును జూచుచున్నచు అత్మదృష్టిచే దానిం జూడ
 కుండును. ఏమన నమృతానీయుండు సర్వదా స్వస్వరూపమందే యాదా
 ధిఁడై యుండుట చేత నతని కాశ్చేతర మెద్దియు గోచరింపదు. (సంక
 ల్పవికల్పహేతువు అగు మనోబుద్ధిచిత్రహంకారము బాష్పియందు అయిమై,
 అత్మలక్ష్యము పయితము లేకుండుటయే జ్ఞానము లేక మోక్షమని భా
 వము) || ౨౩ ||

అనఁ— దృశ్యవస్తువులు భావనామాత్రములే యని భావించవ
 చ్చును గాని, యెరుటనున్న వస్తువులు జ్ఞానికి దృష్టిగోచరములు కాకుం
 డుట యెట్లు? అను శంక రాఁగా, నిష్కామి యగు వానికట్లు కావచ్చు
 నని చెప్పచున్నాఁడు—

శ్లో॥ సర్వారంభేషు నిష్కామో యశ్చైవ ద్బాలవన్మునిః
 స లేవ స్తస్య శుద్ధస్యక్రియమాజేఽపి కర్మణే || ౨౪ ||

వా॥ (మా. తా. శ్లో. ౪౯) జ్ఞాని పరిపాఁపవలె నిష్కామఁడై
 యెట్టి సంకల్పములును లేకుండఁ బ్రార్థవశమగు సర్వకార్యములు సేయు
 చుండును. అట్టి పరిశుద్ధుఁడగు (అహంకారములవర్జితుఁడగు) జ్ఞాని యెట్టి
 సేయుచున్నను గర్మత్వము లేకయే చేయుచుండును గానవానికాకర్మ
 సంబంధలేపము లేదు. || ౨౪ ||

అనఁ— అట్టి నిర్మలజ్ఞాని మిగులఁ ధన్యుఁడని చెప్పచున్నాఁడు—

శ్లో॥ స ఏవ ధన్యః అత్యజ్ఞః స్మర్తృభావేషు యస్మిన్,
 తత్కృత్ప్రభావో స్మృతే నిర్మలమృత్నీ న్నిస్తర్షమావసః ||

తా || పై (౬౪) శ్లోకమును చెప్పబడినరీతిగ, (అహంభావకూఢ్యుఁడై పసిబిడ్డవలె నర్పించు) జ్ఞానియే ధన్యుఁడు గాని తదితరులు కారు. అట్టి మహనీయుఁడు సకలపదార్థము లందును సర్వప్రాణులందును ఆత్మైక్యభావవచే సమబుద్ధిఁ గలిగి వానిని ఆత్మస్వరూపముగనే చూచును. మఱియుఁ బామట, వినుట, తాఁకుట, విచట, భుజించుట మొదలగు సమస్తక్రియలందును తృప్తిపొందుఁడై, అహంభావకూఢ్యుఁడై యుండును. ||౬౫||

అనః--- అట్టి వాఁడే ధన్యుఁడనుటకు నింకొక యుక్తినిఁ జెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || క్వ సంసారః క్వచాభాసః క్వసాధ్యం క్వచ సాధనం,
అకాశస్యేవ ధీరస్య నిర్వికల్పస్య నర్వచా ||౬౬||

తా || అకాశమువలె నుపాధిమలశూన్యమై సర్వపరిపూర్ణమైయుండు జ్ఞానికి సంకల్పవికల్పములు లేనందున సంసారము (ప్రపంచము) ను లేదు, సంసారాదిప్రతిభాసమును లేదు. సంసారి వలె వర్తించినను (భావనాభావనాకూఢ్యుఁడు కనుక) సంసారి కాఁడు. సర్వోత్కృష్టమగు జీవన్ముక్తావస్థతో నుండుట చేత వానికి స్వర్గాదులతోడను తత్కారణము లగు యజ్ఞాదులతోడను పనిలేదు. ||౬౬||

అనః--- అఖండాత్మానుభవము గల జ్ఞాని నిష్పంకయముగ ముక్తుఁడై యని చెప్పుచున్నాఁడు---

శ్లో || స జయ త్యైర్థసంన్యాసీ పూర్ణస్వరసవిగ్రహః,
అక్షుతిమోఽపవచ్చిన్నే నమాధి ర్యన్యవర్తతే ||౬౭||

తా || జ్ఞాని పుష్కలస్థుడగుచో నిద్రానాశము లేనివాడు కనుక 'అక్షణసంస్థాని' యనియు, పుష్కలస్థుడౌటమే స్వరూపముగఁ గలవాఁడు కనుక 'పుష్కలస్థుగర్భి'మనఁ జరియు నెంచఁబడును. స్వాభావికౌనబట్టి పుష్కలస్థుడై యున్నవాఁడయినను సమాధి అట్టి మహాకర్ములకు సర్వోత్కర్షముగ (సూక్ష్మపాపాగ్రస్థ) జయముం గాంచును. (జ్ఞాని ప్రపంచములోను లేక అవస్థిస్తునిత్యతరపూర్ణస్థయాప్తుడై తీవ్రస్థుత్తరజగననిభౌరవు.) || ౬౨ ||

తా || సర్వత్ర నిరాకాంక్షియై యుండుటే తత్వజ్ఞుని ముఖ్యలక్షణమని చెప్పుచున్నాఁడు----

శ్లో || బహున్నాత కిముక్తేన జ్ఞాతేతత్త్వో మహాశయః,

భోగ సోమో నిరాకాంక్షీ సదా సర్వత్ర నీరసః || ౬౩ ||

తా || జ్ఞానివిషయమై పెక్కుమాటలు జెప్పినటికి తత్వజ్ఞుఁడగు మహాశయుఁడు భోగ సోమోఫలములం దాకాంక్ష (కోరిక) లేనివాఁడూ అభోగ సోమములందు నీరసుఁడు (అనురాగము లేనివాఁడు). || ౬౩ ||

అనఁ— మఱియు.—

శ్లో || మహదాది జగద్వైతం నామమూత్రవిజృంభితమ్,

విహాయ శుద్ధబోధస్య కిం కృత్య మవశిష్యతే || ౬౪ ||

తా || “వాచారంభణం వికోరో నామధేయం పృథ్వికేత్యేన సప్యమ్” ఇతి శ్రుతివచనరీత్యా, కడనలు, మూఱుళ్ళు, ముంతలు మొదలగు నన్ని నామరూపవికారములతో నెంచఁబడినను, అది యన్నియు విక

మరియున్ననుండును కలిగినవి కావున, మృత్యుకనశ్శయము, మామమలప్తయము.
 నసశ్శయము. ఇటువలెనే మహాదహాంకారము మొదలు శబ్దవృద్ధియగునలచకం
 భములవెడి పంచకన్యాశ్రమితో వాని కధిష్ఠానమలను పృథివి, జలము, అ
 గ్ని, వాయువు, ఆకాశము వనెడి పంచమహాభూతములతోడను కలిసియున్న
 నంతాజగత్తంతయు వామనాశ్రమిష్ఠిగను కాని వాస్తవమునను
 కాదు. అని తెలిసికొని వీరి కధిష్ఠానము వలెపూర్ణము వను స్వప్నకాంతి
 న్మాత్రమృత్యుమాత్రమై యున్న మహాదేవునియొక జేయఁదగిన కృత్యమేనున్ను.
 జీ. ౩౭౩, ౩౭౪, ౩౭౫. శ్లోకములతో వర్ణింపఁబడిన జ్ఞాని, మేఘాదుజలము
 న నాశనియై బడియు సర్వజనము యుండు వాకారమువలెఁ బరిశుద్ధుఁడు,
 అభింబదిష్టనలేకస్వయాత్రుఁడు నని భావము. || ౨౮ ||

అవ!— అయిలే, వనర్థనివారణమువలెనను బ్రయత్నము చేయత
 గినది కదా యనినఁ జెప్పయన్నాఁడు—

శ్లో॥ శ్రమభూతవిచారం సర్వం కించిన్నాస్తీతి నిశ్చయః,
 అలక్ష్మ్య స్ఫురణ శ్శుద్ధ స్వభావేనైవ కామ్యుతి॥ ౨౯॥

కా॥ అధిష్ఠావార్తసాక్షాత్కారము గలిగి, సర్వమును భగవదా
 త్రాగిల్లితమే కాని యంతమాత్రము వాస్తవము కాదని నిశ్చయము గల
 వాఁడగు, దృశ్యమంతయుఁ గల్పితమని యుపేక్షించి చిన్నాశ్రయై విలసి
 ల్లము కనుక స్వరూపసాక్షాత్కారము వేర లావికాదిమలసంబంధములేక
 కాంతులగును కాని జ్ఞానాపరిష్కరాంతరై జ్ఞానముకంటె నితరమును పృథు
 త్వు మెద్దియుఁ జేయనక్కరలేదు. || ౨౯ ||

అవ!— కేవల చిద్రూపుఁడగు జ్ఞానికి గాగ్రన్యతావృత్తములు, నా

ర్ష విచారములు, అచారములేలు ముప్పును లేనవాసములు కలుగవని నామ
ను శ్లోకములచే నిరూపించుచున్నాడు.—

శ్లో॥ శుద్ధస్ఫురణరూపస్య దృశ్యభావ నువశ్యతః,

క్వ విధిః క్వచ వైరాగ్యం క్వత్యాగః క్వ కమోపివా ।

తా॥ స్వప్రకాశచిహ్నపుండ్రై (కేవల స్ఫురణమాత్రస్వరూపుండ్రై),
దృశ్యవదార్థ మెద్దియుం గోచరింపకునట్టి జ్ఞానికి కర్మానుష్ఠానవిధియు
లేదు, విరక్తి నొందవలసిన విషయమును లేదు, విడువదగినట్టిదిగాని పరిగ్ర
హింపదగినట్టిదిగాని పదార్థ మెద్దియును లేదు. [20]

శ్లో॥ స్ఫురతోఽనంతరూపేణ ప్రకృతిం చ నవశ్యతః,

క్వబంధః క్వచనా మోక్షః క్వహర్షః క్వవిషాదితా ।

తా॥ అనంతపరిపూర్ణచిహ్నపుండ్రై ప్రకృతికల్పితప్రపంచము
క్క-స్ఫురణమే లేని నిర్మలజ్ఞానికి బంధమోక్షములు, హర్ష విషాదములు
నుండవు. [21]

అని— మఱియు.—

శ్లో॥ బుద్ధివర్యంతేనోసారే మాయామాత్రం వివర్తతే,

నిర్మమో నిరహంకారో నిష్కామ శ్శోభ తే బుధః ।

తా॥ అత్మజ్ఞానము చేత నంతరించు సంసారమున, రజ్జావండు న
ర్పభ్రాంతినడెదే, మాయావిశిష్టచైతన్యము వివర్తరూపముతో మాయామా

క్రమగదాకారము నొందుచున్నది. అట్టి యాచార్యుల భగవదాచార్యులూ పమయినదే కాని సత్యము కాదు. కావున పాద్యులు (క్షాత్రులు) అతాప్యకమగుకరమంబు అహంకారమును (నాకరము, నేను, నానెడీ యభిమానమును) తత్సంబంధి దారాపుత్రాదులందు మమకారమును లేకుండ నిష్టాములము నద్విదానందఘనులయి శోభింతురు.

ఈవివర్తాది వాదములు మూడు విధములు:—

(1) వివర్తము— అనలు వస్తువునకు మార్పు లేకయే మఱియొక స్థితిని పుట్టుగఁ జేయుట.

ఉదా— రజ్జువు సర్పముగఁ జేయుట.

(2) పరిణామము— అనలు వస్తువు మఱియొకటిగ మారుట.

ఉదా— పాలు పెరుగు గగుట.

(3) అత్యల్పవస్తువులు కలిసి సజాతీయమగు పెద్దవస్తునగుట.

ఉదా— మాలపొగులు బట్టలగుట.

॥ 23 ॥

శ్లో || అక్షయం గతసంతాప మాత్మానం పశ్యతో మునేః,
కృవిద్యాచ కృవావిశ్వం కృదేహాఽహంయమేతివా ||

తా || నాక మెన్నటికిని లేనిదియు, సర్వసంతాపరహితమయినదియు నగు సర్వాభిమానాత్మ యొక్క సాత్వాత్కారము గల జ్ఞానికి, ఆ త్మాతిరిక్తము లగు కాస్త్రవిమర్శనము, ప్రపంచము, దేహము, అహంకారము, మమకారము మొదలగు వానితోఁ బ్రసక్తియే లేదు. ॥ 24 ॥

అప||— అత్యజ్ఞానకు ద్వైతానర్థనివృత్తి యగు నని చెప్పఁబడెను. ఇత సజ్జాని నేయు చిత్తనిరోధాదికర్మములు కుంజరకౌచము వలె నిచ్చు

యోగము లని చెప్పచున్నాడు—

శ్లో॥ నిరోధాదీని కర్మాణి జహాతి జడభీర్యది,
మనోరథా చ్ఛిలాపాంశ్చ కర్తుమాప్నోత్యతత్త గాత్ ।

తా॥ జహండు చిత్తనిరోధములఁ జేయుంగాక, అచిత్తనిరోధా
ది క్రియఁ జాతెంచు జెంటునఁ, (చాలిగుంటనుండి లేచిన కుక్కవలె) తన
మనోరథకొర్రులుల నెడవేర్చుకొనుటకై సర్వవ్యాపారములను జేయుచున
యుంచును. కొంచుటి మూఁగుని చిత్తనిరోధాదికర్మములు కుంజరస్నానము
వలె నివృత్తయిజనములు, (అనగ సాక్షిజాయను జపాద్యవస్థలవమ్మకల
న చిత్తశుద్ధి మార్గమే కాని ఆత్మజ్ఞానము కలుగ దని భావము) ॥౧౫॥

అవి— ఆత్మనిరోధ సయితము మూఁగున కనర్థకమే యని చెప్పచు
న్నాడు—

శ్లో॥ మంద శ్చుక్వాపి తద్వస్తు న జహాతి విమూఢతాం,
నిర్వికల్పా బహిర్యత్నా దంతర్విషయాలసః ॥౧౬॥

తా॥ అత్యంతస్వస్థుడగుచును వినియును మూర్ఖుడు తన మూఢత్వ
మును విడువలేడు. ఏమన మలినచిత్తునకు శ్రవణాదులవలన జ్ఞానోదయము
కాదు. కొంచుటి మూఁగుడు చిత్తనిరోధాదిప్రయత్నముల చేత లోకదృష్టి
కి శిశ్యావ్యపారుండై యుండినను మనస్సులో విషయములను ధ్యానించుచు
నే యుంచును. ॥౧౬॥

అవి— జ్ఞాని యన్నచో లోకదృష్టికి సకలవ్యాపారములు నేయు

చుండియు నట్టి వ్యాపారములయందు గర్తృత్వాధ్యక్షము లేకుండును అని చెప్పుచున్నాడు—

శ్లో॥ జ్ఞానాద్గతితకర్మా యో లోకదృష్ట్యాపి కర్మకృత్,
నాబోన్మిత్యవసరం కర్తుం వక్తుమేవ న కించన ॥ ౨౨ ॥

తా ॥ జ్ఞానోదయమువలన కర్తృత్వాధ్యక్షము లేని మహాత్ముండు లోకదృష్టికి వ్యాపారలోబుఁదయునను నేవీపనిఁ జేయుచున్నాడు అను వచనకారమున కనకాళ మియ్యక (అహంభావము లేక) పర్యదా అత్మానుసంధానపరుఁడయి యుండును. ॥ ౨౨ ॥

అని— విద్వాంసుఁడు (జ్ఞాని) తనుప్రకాశాదీకము (జ్ఞానాజ్ఞానాదులు) సయితము నెఱుంగఁడని చెప్పుచున్నాడు—

శ్లో॥ క్వ తిమః క్వ ప్రకాశోవా హానం క్వచన కించన,
నిర్వికారస్య ధీరస్య నిరాకంఠస్య పర్యదా ॥ ౨౩ ॥

తా ॥ మహాధీనర్వవికారములును దొలంగిన జ్ఞానికి, అజ్ఞానమునుండి యే లేనప్పుడు, అజ్ఞానమును దొలంగించు జ్ఞానమే! భూతభవిష్యద్వర్తమానకోలాదులవలని భయమే లేనివానికి (అక్క సర్వదా నిత్యముగుటచేత, అత్యస్వరూపుఁడగు వానికి) విడువఁదగిన బెడ్డి! అనురాగాదివృత్తలే లేని వానికిఁ గోరదగినదేదీ! అనఁగా జ్ఞానికి జ్ఞానాజ్ఞానభేదము, కాలనియమున్ను, హేయోపాదేయములును లేవని భావము.

వి— నిత్యప్రకాశస్వరూపుఁడగు సూర్యునకు రాత్రిఁబగల్గినెడి భేదము లేనివిధమున, శుద్ధచిద్రూపుఁడగు అత్మజ్ఞునకు జ్ఞానాజ్ఞానభేదముండదని భావము.

“నానాకో న రాగ్రి స్మరితు మృతా నాజే త్వృకాశమాపాఽవ్యభి
 చారకుః క్వచిత్, జ్ఞానం తదాఽజ్ఞాన మిదం భవ్యయం పతే రామే కథం
 హృదయే శుభ్రచిత్త శభో” (అష్టావక్ర సామాధ్యాయము. ౧-౨౩).

అనః— ఇంక జ్ఞాని యెట్టివాఁడనిన, అనిర్వాచ్యస్వభావము గ
 అగు నని చెప్పచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ క్వ ధైర్యం క్వ వివేకిత్వం క్వ నిరాలంకరణి వా,
 అనిర్వాచ్య స్వభావస్య నిస్సర్వభావస్య యోగినః॥౨౪॥

తా ॥ ఎట్టి స్వభావమును లేక యెట్టివని యెంచుకొనువాని స్వ
 భావముగల విజ్ఞానికి ధైర్యవివేకనిర్భయత్వాదిధర్మములు సముత్తము లేవు.

అనః— జ్ఞానికిఁ దర్మస్పృహలే స్వర్గపరకబంధమోహాదిములు
 లేకని చెప్పచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ న స్వర్గో నైవ నరకో జీవన్ముక్తి ర్నచైవహి,
 బహుసాత్ర కిముక్తేన యోగదృష్ట్యా నకించన ॥౨౫॥

తా ॥ తత్త్వజ్ఞానము స్వర్గపరకాదులు లేవు. జీవన్ముక్తత్వము సము
 త్తము లేదు. ఇవి యన్నియు నాభాసములే కాని వాస్తవములు కావు. స
 వ్యసంపూర్ణాత్మమాత్మరూపగు జ్ఞాని లోకదృష్టికి జీవన్ముక్తుడై యుండినను
 జీవము ముక్తియు నాభాసమాభ్యయులే కనుక జ్ఞాని పీని వాదరింపడు.

అనః— జ్ఞానియొక్క చిత్తము సర్వదా పరమానందఫరిపూర్ణమై

యుండుటచేత శేషధారణకయి యితడులం బొక్కిరిపడు, యేదియు గొడు
కని యెవల పరిపింపడు అని చెప్పుచున్నాడు ---

శ్లో॥ నైవ పార్థివతే లాభం నాలాభే నానుశోచతి,
ధీరస్య శీతలం చిత్త మమృతేనైవ పూరితమ్ ౧౮౧॥

తా॥ జ్ఞానియొక్క చిత్తము శీతలమై, అనఁగా, అభ్యాప్తికాని
తాపత్రయకహితమై చర్వదా పరమానందపూరితమయి యుండుటచేత శే
షధారణకయి నేమియుఁ గోరడు. దొరకనియెడల విచారించడు. ౧౮౧॥

అనఁ--- జ్ఞానదశయే సర్వోత్కృష్టమయినదని చెప్పి, యర్థమనే
వివిధప్రకారములఁ జెప్పుచున్నాడు.---

శ్లో॥ వశాంతం స్త్రుతి నిష్కామో నదుష్టమపి నిందతి,
సమదఃఖయఖ స్తృప్తః కించి త్కృత్యం ననశ్యతి॥౧౮౨॥

తా॥ నిష్టాదుండగు జ్ఞాని శాంత్యాది శుద్ధసత్వగుణాధిపతిఁజూచి
వారల స్తుతించడు. దుష్టలగువారలు తన నేమిహించించినను వారలనిందనే
యడు నిర్వృత్తమై సుఖగుఃఖముల రెండింటిని సమముగ జూచును. ౧౮౨॥

శ్లో॥ ధీరో న ద్వేష్టి సంసారమాత్మానం న దిదృక్షతి,
హర్షానుర్వవినిర్ముక్తో న మృతో న చ జీవతి ౧౮౩॥

తా॥ జ్ఞాని సంసారద్వేష్టి, లేక సంసారవాదను గమనించనివా
డు కనుక సంసారమును ద్వేషింపడు. అత్మసాక్షాత్కారముఁ గలవాఁడ
గుటచేత, అత్మను జూడఁగోరడు. కాఁబట్టి హర్షానుర్వములు (మోదభేద
ములు) లేనివాఁడు. మఱియు జీవనమగణముల రెండింటియందు సమబుద్ధి

గలిగియుండుటచేత వానినాదరింపదు. అవగా జీవితేచ్ఛయు మరణభీ
తియు లేనివాడగు అనిభావము. ||౧౩||

శ్లో : నిస్సేవాః పుత్రదారాదా నిష్కామో విషయేషు చ,
నిష్పిత స్వకరీరేపి నిరాశశ్శోభ తే బుధః ||౧౪||

తా|| జ్ఞాని పుత్రకళత్రాదులయందుఁ ద్రేమలేకయు, విషయము
లందుఁ గోరిలేకయు, దేవాభిమానములేమింజేసి భోజనాదిదింతయును లేక
అకామాస్యఁడై శోభించును. ||౧౪||

శ్లో : తుష్టిస్సర్వత్ర ధీరస్య యథాశ్చ పతితవర్తినః,
స్వచ్ఛందం చరతో దేశాన్యత్రాస్తవిలకాయినః ||౧౫||

తా|| “యథాశ్చ పతిత వర్తనుడు” అనగా, ఇదిమంచిది యిదిచెడ్డది
యని విచుర్చింపక పాప్రమగుదాని ననుభవించు ధీరుఁడు (జ్ఞాని) స్వతు
ష్టఁడై, యెట్టికోరికయులేక, స్వచ్ఛందవృత్తినీ శ్రారబ్ధము గొనిపోవు
ప్రదేశములందుఁ జరియింపుచు, వనమందైనను నగరమందైనను నెచట మా
త్స్యఁడప్రమించునో యచటనే శయనించుచు, అత్యారాముఁడై విహరించును.

శ్లో : పతమాదేతు వాదేహూనాస్య చింతా మహాత్మనః,
స్వభావభూమివిశ్రాంతివిస్మృతాశేషసంస్మరేః ||౧౬||

తా|| నిజాత్మస్వరూపమే యధిస్తానముగ నందు విశ్రాంతిఁజెందిన,

అనగా, ఆత్మవికాసమునకు యున్నట్లునికే వేదముండినను నశించినను జరిగలేదు. (“స్వభావభూమి” యన అధిష్టావాత్మ). ॥౮౬॥

శ్లో ॥ అకించనః కామచారో నిర్వృంద్యశ్చిన్న సంశయః,

అసక్త స్సర్వభావేషు కేవలో రమతే బుధః ॥ ౮౭ ॥

తా॥ జ్ఞాని పరిగ్రహించునదిద్వియులేనివాడగుటచే ‘అకించనః’ డనఁబరచి, విధినిషేధాదులులేని స్వచ్ఛందచారియగుటచేత “కామచారి” యనఁపడి, గుణదుఃఖాది ద్వంద్వములులేనివాఁడై, ద్విత్వకూన్యఁడై ఆత్మకంటఁ నవ్యవస్తువు లేకపోవుటచే నిస్సంశయఁడై సర్వవిషయములందును బోలెలేకపోవుటచేత (పంగరహితుఁడై) నిర్వికారుఁడై రంజిల్లును. ॥౮౭॥

శ్లో ॥ నిర్మమశ్శోభతే ధీర స్సమలోష్టాశ్మకాంచనః,

మభిన్న హృదయగ్రంథిర్వినిర్ధూతరజస్తమః ॥ ౮౮ ॥

తా॥ మతీయు, జ్ఞాని సద్గుణసౌహార్దబద్ధుడు జ్ఞానబలముచేత హృదయగ్రంథి విభేదింపఁబడినవాఁడై (అహంకారమమకారకూన్యఁడై, మంటిముద్దను) రాతిన, బుగారమును నములుద్దితోఁ జాచువాఁడై (అకాకూన్యఁడై, అజ్ఞానకారణములగు రజోగుణతమోగుణములు లేనివాఁడై శోభిల్లును. ॥ ౮౮ ॥

శ్లో ॥ సర్వత్రానవధానస్య న కేందిద్వాసనా హృద్వి,

ముక్తార్తనో విత్పప్తస్య తులనా కేన జాయతే ॥౮౯॥

తా॥ సర్వవిషయములందు ననవధానచిత్తుఁడై (మమమతగుణితాం

నై, హృదయమందెట్టి వాసులను చేరినాడై, కన్నతన్నాభ్యాసమేలేక, నే
నల మాతానందముచేతనే చ్ఛిన్నమైయుండు మహాత్మునితోఁ దుల్యుఁడగు
దునులేడు. ||౮౫||

అవతీ--- పైపద దైవ్యవర్తిగ వర్ణింపబడిన దుల్యుఁడుండవని విశేషముగఁ
దెల్పచున్నాఁడు.---

శ్లో || జానన్నపి న జానాతి కశ్యన్నపి న కశ్యతి,
బుజిన్నపి న చ బ్రూతే కోఽన్యోనిర్వాసనాదృతే ||౮౬||

తా || తపోవిప్రయోగివాసనఁ లేని కుష్టజ్ఞునిచేతనమ్యుఁడెవ్వఁడులూ
కచ్చిష్టికి మనసానెలేపియుఁ దలయునుచు గను, కనుకతోఁజూచియుఁ జూ
చుండవలగను, శోటలో మాటలాడియు మాటలాడినవాఁడుగను వర్తిం
చును! జ్ఞానికినమానుఁడు బూరియెకాని యితరుఁడులేడు. ఇదియెజ్ఞానికిని ఆ
జ్ఞానికిని యుండుతారతమ్యము.

అవతీ--- బ్రహ్మజ్ఞుని ప్రార్థనమునఁ జేయు కర్మఫలముల నం
టక బ్రహ్మమేతాకై యుండు నని చెప్పుచున్నాఁడు.---

శ్లో || భిక్షుర్వా భూపతి ర్వాపి యో నిష్కామ స్సకోభతే,
భావేషు గళితా యస్య శోభనాశోభనా మతిః ||౮౭||

తా || ఏమహాత్ముఁడు తృప్తపదనియందుఁ (లేక రమ్యవస్తువు
లందుఁ) వ్రీచియు, నికృష్టపదనయందు, శేక తుచ్ఛవస్తువులందు) నిరసన
బుద్ధియుఁ గలుగక నిష్కాముడయి యుండునో యిట్టి జ్ఞాని జనకాదులవలె
రాజ్యభారము వహించియున్నను, యజ్ఞవల్క్యుదులవలె భిక్షుకవృత్తి ను

మీను తప్పుకొనించును. ఇనకొమలకు సంకల్పవికల్పములు లేకపోవుటచేతవానికి రాజ్యపరిపాలనము బంధకారము కాలేదనుట బోధపడును.

౬.— “యోగరతోవా భోగరతోవా సుగరతోవా సింగవిహీనః, యస్య బ్రహ్మాణి రమతే చిత్తం సంపతి సంపతి సంపత్త్యమ్”

అని యార్చనచనము.

అపి— బ్రహ్మభావనచే సంపత్ సమభావము గల వానికి కర్తృత్వాధ్యాయము శేనంబున నియమముతోఁ జనిలేదని చెప్పుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ క్వస్వాచ్చంద్యం క్వసంకోచః క్వవా తత్త్వవినిష్ఠియః,
నిర్వాణార్జవభూతిస్య చరితార్థస్య యోగినః ॥౯౨॥

తా ॥ ఆత్మనిర్మలస సంపత్ సమాజమును సమత్వము గలిగి పరిపూర్ణుడగు జ్ఞానికి స్వేచ్ఛాచారము గాని, నియమము గాని, కర్తృత్వాధ్యాయము గాని యుండవు. సమత్వ మనఁ గా సర్వభూతములందు ఆత్మమాత్రావలోకనము.

॥౯౨॥

అపి— ఆత్మవిశ్రాంతి గలిగి సర్వాత్మభావనగల జ్ఞానియొక్క చాపార మిట్టిదని చెప్పకెక్కడు కాదని యాప్రకరణాంతము వలన నిదరించుచున్నాఁడు.—

శ్లో॥ ఆత్మవిశ్రాంతితృప్తే నిరాశేన గతార్తినా,
అంతర్యదనుభూయేత తత్కథం కస్య కథ్యతే ॥౯౩॥

తా ॥ ఆత్మవిశ్రాంతిచే దృఢుడై, ఆశోకరహితుడై, అర్తిశోధన జ్ఞాని తన యంతఃకరణముం దనుభవించు అనంద మిట్టిదియని వర్ణించు

సోమ! నరము! అమ్మనోత్కునివంటి పూర్ణాధికారితే తెలియవలెను. ||౯౩||

శ్లో! నువ్వుఁవి న నువ్వువచ్చ న్నవ్వుఁవి శయితో నచ,
బాగోఁవి నబాగర్తి ధీర స్త్రవ్రహ్మ; వదే వదే || ౯౪ ||

తా || బ్రహ్మజనుండు నెడతెగని నిత్యానందానుభవమువలన సం
కృప్తయగు యోగి బాగోత్స్వస్థు నువ్వువచ్చుట గలిగియున్నటులఁ దోఁ
చినను అతఁ డాయనస్థాత్రయముగల బుద్ధిః సాక్షిమాత్రుఁడే కాని వాని
కీయవస్థలు లేవు. ||౯౪||

శ్లో! జ్ఞప్తచింతోఁవి నిశ్చింతః సేంద్రియోపి నిరింద్రియః,
నుబుద్ధిరపి నిర్బుద్ధి స్సాహంకారోఽనహంకృతిః || ౯౫ ||

తా || జ్ఞాని చింతాద్యవస్థలతో నిరింద్రియవ్యాపారము నలుపుచు
బుద్ధిప్రేరితుఁడైనట్లు లోకదృష్టికిఁ గనుపించినను, అహంకారకూన్మ్యుఁడు
కనుక నట్టి చింతాదులతోఁ గూడిన వ్యాపారస్ఫురణము లేనివాఁడు.

శ్లో! న నుభి నచవా ద్ముభి న విరక్తో న సంగవాః,
న ముముక్షుర్న వా ముక్తో న కించిన్న చ కించన || ౯౬ ||

తా || జ్ఞాని కంతఃకరణాధ్యాసమే లేదు కనుక లోకగత్యా సుఖ
దుఃఖాదులు గలిగియున్నటులఁ గనుపించినను, యాసుఖదుఃఖాదు లమృతా
వీయునకు లేనే లేవు. విషయములందు ద్వేషభావము లేనివాఁడు కనుక
విరక్తుఁడును కాఁడు. పూర్వమే బంధవిముక్తుఁడై యుండుటచేత నిపుడు

మత్తుడును కాదు. సకైకమాపుడు (సత్ + ఆసత్ = అత్త్వ × ఆనాత్మ = విత్వములో ఆసత్ పోగా మిగిలినదియు నిత్యమయినదియు నొక సత్ = అత్మ కనుక, అత్మైకస్వరూపుడు). అత్మ నానురూపక్రియాకూళ్యమయినదియు నిత్యమయినదియుఁ గావున సనిర్వాచ్యమైనది. జ్ఞానియట్టి యనిర్వాచ్యవశయం దుండువాడు కనుక నశించిన = ఏమియును గాని వాడు.

|| ౯౬ ||

శ్లో॥ విక్షేపేపి న విక్షేప్త స్సమాధౌ న సమాధిమానః,
వాద్యేపి న జిహ్వో ధన్యః పాండిత్యేపి న పండితః ।

తా॥ స్వప్రకాశాత్మానుభవము వలన ధన్యఁడగు జ్ఞాని లోకదృష్టికి బాహ్యవ్యాపారయుతుఁడై విక్షేపము (అత్మచలనము) గలిగినట్లుండి నను విక్షేప్తుఁడు కాదు. లోకదృష్టికి సమాధిస్థితుఁడై యుండినట్లునువదిన ను, కర్తృత్వాధ్యాసము లేనివాడు కనుక సమాధిపరుఁడును కాదు, జడునివలె లోకదృష్టికి వోచినను స్వానుభవకాలి (అత్మనిష్ఠుఁడు) యగుటచే జడుఁడును కాదు. పరిపూర్ణపాండిత్యము గలిగినవాఁడయ్యును “జేను పండితుఁడను” అనెడి యభిమానము లేనివాడు కనుక పండితుఁడును కాదు.

|| ౯౭ ||

శ్లో॥ ముక్తో యథాస్థితి స్స్వస్థః కృతకర్తవ్యనిర్వృతః,
సమస్సర్వత్రైతృష్ణాన్మ స్సైరత్యక్తుం కృతమ్ ॥౧౮॥

తా॥ ముక్తుఁడు (జ్ఞాని, పార్థవశమున సంభవించు సుఖముఁగా వలనుభవించుచుండియు స్వస్థుఁడై యుండును. అభినివేశోద్వేగము

విశేషములను, అవిశేషమును, అకేదీ పట్టువలగాని సంకల్పముగాని) లేని
వాడు కనుక, తానేనిపనులందును, జేయఁ జోవుననులందును నిర్వృ
తుఁడై యుండునుఁ మఱియు, తృప్తిహీతుఁడగుటచేత నిద్రచేసితి ననిచే
యలేదు యని స్మరింపఁకుండును. || ౯౮ ||

శ్లో॥ న ప్రీయతే వస్త్వమానో నిద్యమానో న కుశ్యతి,
నైవోద్వీజతి మరణే జీవనే నాభినందతి || ౯౯ ||

తా॥ అట్టి చిహ్నపుయ్యను వ్హని యింతకుంతనను బాగదీనపుడు
సంతోషింపఁడు, నిందించికేని కోపింపఁడు అత్యునిత్యమని తెలిసినవాఁడు
కావున మరణమాస్మ మైనను శరీర మనిత్యమని తెలిసినవాఁడుగనుక భీతి
జెందడు, జీవింపియున్నందు కానంద మొందడు. || ౯౯ ||

శ్లో॥ న భావతి జనాకీర్ణం నారణ్యమునశాంతిః,
యథాతథా యతః, తిత్తి సమ ఏవావతిష్ఠతే || ౧౦౦ ||

తా॥ ఉపశాంతి నొందినజ్ఞాని యెటునున్నను ఎట్లున్నను సర్వదా
అత్యసాక్షాత్కారము గలిగినవాయగుటచేత జనాకీర్ణమైన ప్రదేశమునుండి
తొలఁగఁడు, సర్వతఃశాంతిఁడగుటచే (శాంతికోటకు) నిర్దనారణ్యప్రదేశము
ను కోరఁడు. జనసంమర్దముగు పట్టణమందుండినను, జనకూన్యముగు నరణ్య
మందుండినను ఎచటనుండినను అత్మారామఁడగుటచే సర్వదా స్వస్థమాన
ముఁడై యుండును.

విశేషవిషయము— ఈ (18) ప్రకరణమందుఁ బ్రతిపాదింపఁబ

దేనది “అనునప్పు రాజయోగము.” సాక్షననకుష్టయనంపములైన యు
త్తరాధికారులకు సులభసాధ్యము. ఈ యోగమునకు నీతారామాంజనే
య సువాదములో పంచదళయోగాంగములు వివరింపఁబడినవి. వాని
యొక్క సంతకపాఠమునుగూడగా.—

1. నియమము— జ్ఞానదృష్టితో గ్రహస్తదృశ్యమును దృక్కాన
బ్రహ్మముగానే యెఱింగి, అపరబ్రహ్మమే నేను అను నిశ్చయముతో
నేదా యుండుట.

2. నియమము— కర్మేంద్రియములు తనతన కార్యములు నేయు
చున్నను, నేనీయింద్రియములకంటెను, ఇంద్రియార్థములకంటెను భీష్మం
డను, కూటస్థుడను, అయ్యింద్రియము లాయాకార్యములను జేయుచుం
డును, నాకొకకార్యమునులేదు, నాకు సత్వాదిగుణములు లేవు, నిర్గుణుండను,
కులగోత్రములును నాకురూపములును నాకు లేవు. కేవలసచ్చిదానందస్వ
రూపుడను, అని తన యథార్థస్వరూపమును తెలిసికొని సదా యాబ్ర
హ్మజ్ఞానమును విడువకుండుట.

3. త్యాగము.— కూటస్థుండ నైన నేను శరీరేంద్రియాదిసముదా
యము కాను. దానిని నాకును నెట్టి సంబంధము లేదు. వానికంటె భి
న్నుడనై నిత్యుండనై వానినే వికారములఁ గనునట్టి సాక్షిమాత్రుడను.
నేను అనెడి నిశ్చయజ్ఞానముతో దృశ్యమువాయమునం దభిమానమును వి
డిచి యుండుట.

4. మానము— అవాఙ్మానసగోచరముగు పరబ్రహ్మము తానై
మనస్సును సర్వతా బ్రహ్మమునందే నెలికి యుండుట.

5. ఏకాంతదేశము — అచార్యోపదిష్టమై, పరమపవిత్రమై, జ్ఞాన
భూమిక లేడింటిలోనుత్తమోత్తమమైనచై, మానేంద్రియప్రాణములకుఁ
జొర నశక్యమయినచై, వృత్తిరహితమై, అనందస్వరూపమయిన దెదియో

అది బ్రహ్మము. (పరమాత్మ). అదియే యేకాంతజేశము. (దీనిని గురుము ఖమునం చెలియవలెనేకాని దీక్షాపాపాలవలనం చెలియకక్యము కాదు. ఇది వేదాంతమునకెల్ల కీలకము).

౪. సుఖాననము. — సూలనూత్మకౌరణకరీరభర్మము లగు కాయ శ్లేశములు గాని, అలసత గాని, జడత్వము గాని, నిద్రగాని, అయాసము గాని లేని చుట్టచైతన్యస్వరూపము. బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుని యొక్క బ్రహ్మకౌముదియ యెనిగి. ఇదియే బ్రహ్మసన మనంబడును.

౫. నిష్ఠాననము. — సర్వకాలముల యందు నిశ్చలచిత్తముతోబ్రహ్మమే కాస్త్ర యుండుట.

౬. మాలబంధము. — చిత్తు అన్నిటికి మాలమయినది మాలప్రకృతి. అమాలప్రకృతినిం దొలఁగించునది పరబ్రహ్మనుభవము. పరబ్రహ్మమే సమస్తతత్త్వములకు మాలకౌరణము. అట్టి బ్రహ్మమే మాలబంధము.

౭. దేహసామ్యము. — నీదు అన్నియు సమద్రోమునం జేరి నామ రూపకూన్యములై సముద్రమే యగునట్లు ఇంద్రియములును, వృత్తులును బ్రహ్మకందమందు లయ మొంది సమభావము నొంది యుండుటయే దేహసామ్యమనంబడును.

౮. ఆమనస్కరాజయోగము. — దృశ్యము అని చెప్పంబడుపృథివాదిపంచభూతములు, దేశకాలములు, దేహేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములున్న యేదృక్కుచేతం చెలియంబడుచున్నచో అదియే బ్రహ్మము. ఆబ్రహ్మము అద్వితీయము, పరిపూర్ణము, సర్వవ్యాపకము. కాతన నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠగరిష్ఠులైన బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠు లాబ్రహ్మమునం దే సర్వదా లక్ష్యము మంచుదురు.

౯. ప్రాణాయామము. — అభరణము అన్నిటికిని బంగారము

పాదానకౌరణమయినట్లు పాణిమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాదు లన్నిటికిని ఉపాదానకౌరణమును, నిమిత్తకౌరణమును చైతన్యబ్రహ్మమే యని తెలిపి కొని, యాబ్రహ్మమే తానై యుండుట. అనగా సర్వమును బ్రహ్మకౌరణముగఁ గనుట.

12. ప్రత్యాహారము.— సత్యావృతవిషయముల నెల్ల ప్రత్యగ్భ్యోభస్వరూపపరమాత్మునిగా సదాచూచుచుండుట

13. ధ్యానము.— అనిత్యము లగు శరీరేంద్రియప్రాణాదిబృహత్తములను కలిసికొనుచుండు దృక్స్వరూపుఁడగు పరమాత్ముని నేనిని సదాచింతించుచుండుట.

14. ధారణ.— మనస్సుచేత నేది తలంపఁబడునో, యేది చూడఁబడునో అది యెల్లను బ్రహ్మమే యని, అబ్రహ్మమునే మనస్సునందు స్థిరముగా నిలుపుట.

15. సమాధి— జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలందుఁ గనఁబడు సమస్తమును బ్రహ్మమునుగా నిరంతరము నిరంతరాయముగ నెందుచుండుట యే నిర్వికల్పసమాధి. ఇదియే యోగనిష్ఠ యనఁబడును. ||౧౦౦||

శాంతి శతకము

౧౮-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

అది బ్రహ్మము. (పరమాత్మ). అదియే యేకాంతదేశము. (దీనిని గురుముఖమునఁ దెలియవలె నేకాని ఊహాహాహలవలనఁ దెలియకకృము కాదు. ఇది వేదాంతమునకెల్ల కీలకము).

6. సుఖాసనము. — స్థూలనూత్నకౌరణశరీరభర్తృము లగు కాయ క్షేత్రములు గాని, అలసత గాని, జడత్వము గాని, నిద్రగాని, ఆయాసము గాని లేని శుద్ధచైతన్యస్వరూపము. బ్రహ్మవిద్వర్తితమని యొక్క బ్రహ్మకౌరమయిక యునికి. ఇదియే బ్రహ్మాసన మనఁబడును.

7. వీడ్దాసనము. — సర్వకాలముల యందు నిశ్చలచిత్తముతో బ్రహ్మమే తానై యుండుట.

8. మూలబంధము. — చిత్తు లన్నిటికి మూలమయినది మూలప్రకృతి. ఆమూలప్రకృతినిఁ దొలఁగించునది పరబ్రహ్మయభవము. పరబ్రహ్మమే సమస్తతత్త్వములకు మూలకౌరణము. అట్టి బ్రహ్మమే మూలబంధము.

9. దేహసామ్యము. — నను అన్నియు సముద్రమునఁ జేరి నామరూపకూన్యములై సముద్రమే యగునట్లు ఇందిరియములును, వృత్తులును బ్రహ్మనందమందు లయి వెండి సమభావము నొంది యుండుటయే దేహసామ్యమనఁబడును.

10. అమనస్సు-రాజయోగము. — దృశ్యము అని చెప్పఁబడుపృథివ్యాదిపంచభూతములు, దేశకాలములు, జేహేందిరియస్థానమునోబుద్ధిచిత్రాహంకారములున్న యేదృక్కు-చేతఁ దెలియఁబడుచున్నవో అదియే బ్రహ్మము. ఆబ్రహ్మము అద్వితీయము, పరిపూర్ణము, సర్వవ్యాపకము. కాతన నిర్వికల్పసమాధిస్థాగరిష్ఠులైన బ్రహ్మవిద్వర్తిత లాబ్రహ్మమునందే పర్యదా లక్ష్యము నుంచుదురు.

11. పాఠిజాయామము. — ఆభరణము లన్నిటికిని బంగారము

పాదానకారణమయినట్లు ప్రాణమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాదు లన్నిటికిని
ఊపాదానకారణమును, నిమిత్తకారణమును చైతన్యబ్రహ్మమే యని తెలిపి
కొని, యాబ్రహ్మమే తానై యుండుట. అనఁగా సర్వమును బ్రహ్మ
కారముగఁ గనుట.

12. ప్రత్యాహారము. — సత్యానృతవిషయముల నెల్ల ప్రత్యగ్బోధ
భస్వరూపపరమాత్మునిగా సదా చూచుచుండుట

13. ధ్యానము. — అనిత్యము లగు శరీరేంద్రియప్రాణాదిదృశ్య
ములను జెలిసికొనుచుండు దృక్స్వరూపుఁడగు పరమాత్ముని నేనిని సదా
చింతించుచుండుట.

14. ధారణ. — మనస్సుచేత నేది తలంపఁబడునో, యేది యోచన
బడునో అది యెల్లను బ్రహ్మమే యని, అబ్రహ్మమునే మనస్సునందు స్థిర
ముగా నిలుపుట.

15. సమాధి. — జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలందుఁ గనఁబడు స
మస్తమును బ్రహ్మమునుగా నిరంతరము నిరంతరాయముగ నెంచుచుండుట
యే నిర్వికల్పసమాధి. ఇదియే యోగనిష్ఠ యనఁబడును. ||౧౦౦||

శాంతి శతకము

౧౫-వ ప్రకరణము

సమాప్తము,

౧౯-వ ప్రకరణము

ఆత్మవిశ్వాంత్యవ్యక్తము.

శిష్యప్రశ్నోక్తము

అవ|| ఈవిధముగా (శాంతికథకమున) తత్త్వజ్ఞానియొక్క స్వభావముగు శాంతిలక్షణమును గురుయభిమున వినినవాఁడై శిష్యుఁడగు జనకరాజు కృతార్థుఁడై, తనగురువుగారికి పరితోషనమర్పణగా నిలుల “ఆత్మవిశ్వాంత్యవ్యక్తము” నివేదించుచున్నాఁడు.—

శ్లో || తత్త్వవిజ్ఞానసందంశ మాదాయ హృదయోదరాత్,
నానావిధపరామర్శకల్యోద్ధారః కృతో మయా ||౧||

తా|| ఓగురువర్యా! నాయందు పరిపూర్ణవాత్సల్యముతో తమరుపరీశించిన తత్త్వవిజ్ఞానరూపముగు పటుకారుతో నాహృదయగుహాయందుండిన నానావిధసంకల్పములనెడి కల్పములఁ బెరికిచైట్టి సకలసంకయవిముక్తుఁడ నైతిని. అని భావము.) ||౧||

అవ||--- ఆ సంగతి నే నుష్టపఠదుమన్నాఁడు—

శ్లో || క్వ ధర్మః క్వచవా కామః క్వచార్థః క్వవివేకితా,
క్వ ద్వైతం క్వచవాద్వైతం న్యమహిమ్నిస్థితవ్యమ్ ||

తా || నశ్యరము లగు ధర్మాధ్యక్షమములు సయితము సాహృద్యము మునుండి నోలగినవి. అందు వలన నిస్తరంగచిత్తాగ్రస్థితుడగు నా కింక జ్ఞానము, స్వైతము, అస్వైతము, ననుజానితోబ్రసక్తియేలేదు. “ఉత్థితేన సరితూర్ణేనాకయా కిం ప్రయోజనం” (ఏరు దాటిన పిమ్మట నాకతో బ్రయోజనమేమి? అను న్యాయమునుబట్టి, నిన్నాత్మవిశ్రాంతి తుడ నగు నాకింక జ్ఞానముతో బ్రయోజనము లేదు. స్వైతము జ్ఞానబాధితము. అస్వైతము స్వైతసాపేక్షితము, కనుక స్వైతాస్వైతములు రెండును స్యాభావికములు కావు. అందువలన సద్విదానందస్వరూపుడగు నాకిప్పుడు స్వైతాస్వైత, జ్ఞానాజ్ఞానవిమర్శనమే లేదు. ||౨||

అనః— స్వైత మిట్టిదని చెప్పిన విషయమునే విశేషించి శ్లోకపంచకముచేత చెప్పుచున్నాడు—

శ్లో || క్వ భూతం క్వ భవిష్యద్వా వర్తమానమపిక్వచా,
క్వ దేశః క్వచనా నిత్యం స్వమహిమ్ని స్థితస్యమే ||౩||

తా || నిత్యపరిపూర్ణాత్మస్థితుడగు నాకు కాల మెట్టిదో స్ఫురింపనపుడు, భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలభేదముట్లు, దేశ మెట్టిది? పరిపూర్ణాత్మస్థితియందు కిల్పితదేశకాలభేదముగదా యుండదని భావము. ||౩||

శ్లో || క్వచాత్మా క్వచనానాత్మాక్వశుభం క్వాశుభం తథా,
క్వ చింతా క్వచనాచింతా స్వమహిమ్ని స్థితస్యమే ||౪||

తా || “అతత వ్యాప్నోతి తి అత్మా” అనగా స్వైత ప్రాప్తిచింద అత్మ. “అత్మ” యను నామము జగదంశము. జగత్తు మిథ్యయగుటచే

అత్మ యను నామమును మిథ్యయే నామరూపక్రియాకూన్యమై సర్వపరి
పూర్ణమయినదియై అత్మ. అట్టి పరిపూర్ణానంతాత్మస్థితుడైనగు యేకేవలాత్మ
లేక పరబ్రహ్మము నగు నాకు అత్మానాత్మభేదము, శుభాశుభములు,
చింతాచింతలు మొదలగు భేదములు లేవు. ||౪||

శ్లో ౧- క్వ స్వత్మః క్వ సుషుప్తిర్వా క్వచ జాగరణం తథా,
క్వ తురీయం భయం వాపి స్వమహిన్నిస్థితిస్య మే||౫||

తా || జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలు, భయదురుసు బుద్ధిధర్మములు
గాని అత్మధర్మములు కావు. వీని నుపేక్షించియే వాగతీతమగు అత్మ
తురీయమనబడును. కనుక చిద్రూపాత్మనకు సాపేక్షిత మగుటచేత
తురీయాకస్థయు వాస్తవముగ లేదు. శుర్యాతీతమని చెప్పట కూడ సాహ-
సమే. నేడము సయితము ఇద మితమని చెప్పజాలక “నేల నేటి” (ఇది
కొదిలికొడు.) అని నిషేధించినదే కాని అత్మస్వరూప మిట్టి దని నిర్ణ-
యించలేదు. కనుకనే పండితులు ఇట్టిది ఇట్టిదిగా నిది అత్మయని (అనిర్వ-
చనీయమయిన దని, బోధించిరి. అట్టి సర్వపరిపూర్ణాత్మనగు నాకు జాగ్ర-
దాద్యవస్థలును, భయదురుసు లేవు. ||౫||

శ్లో ౨- క్వ దూరం క్వ సమీపం వా బాహ్యం క్వభ్యంతరం క్వచా,
క్వ స్థూలం క్వచ వా సూక్ష్మం స్వమహిన్ని స్థితిస్య మే||

తా || సర్వపరిపూర్ణుడైనగు నాకు మనోధర్మము లగునుఁ గల్పితము
లగు దూరసమీపబాహ్యభ్యంతరాదినియమములు, స్థూలసూక్ష్మదృష్ట్యాలు
వీ మొదలగునవి లేనే లేవు. ||౬||

శ్లో || క్వ మృత్యు ర్జీవితంవా క్వలోకాః క్వాన్య క్వ తాకికం,
క్వ లయః క్వ సమాధిర్వాన్యమహిమ్ని స్థితస్య మే ।

తా || కాలత్రయమందును సద్రాపుండ్రై స్వమహిమయందు ని
చ్చలఁడనగు నాకు జీవితసురణములు లేవు. పూర్ణ (బోధ) మాత్రదర్శనగు
నాకు భూర్భువాది (కల్పిత) లోకములును లేవు. లోకసంబంధముగు కా
ర్యమెద్దియు లేదు. పూర్ణఁడనగు నాకు అత్యమంధు లయము సమాధి యు
త్తనవి లేవు. అత్యమును లేదు.

|| ౩ ||

శ్లో || అలం త్రివర్గకథయా యోగస్య కథయా క్యలా,
అలం విజ్ఞానకథయా విశ్రాంతస్య మమాత్మని || ౪ ||

తా || తొలుత ధర్మార్థకామవిచారణచేత, పిమ్మట యోగాభ్యా
సము చేత, తరువాత విజ్ఞానవిచారణచేత మిగుల నలసటఁ జెంది చెంది
తుదకు ఆత్మవిశ్రాంతిఁజేసి యున్న నాకిపు డాసాధనములతోఁ బ్ర
యోజనము లేదు. పరిపూర్ణాత్మవిశ్రాంతి కలుగునఱకు నీ ధర్మార్థకామము
లు యోగాభ్యాసములు జ్ఞానసిద్ధికి సాధనము లగును. “సిద్ధిర్థేన సాధన
తైయర్థాత్” (కావలసిన కోరిక నేరచేసిన పిమ్మట సాధనములతోఁ బ్ర
యోజనము లేదు) అనునట్టి పరిపూర్ణాత్మ నగు నాకిపు డెట్టి సాధనముల
తోడను బ్రయోజనము లేదు.

|| ౪ ||

ఆత్మవిశ్రాంత్యష్టకము

౧౯-వ ప్రకరణము

సమాప్తము.

అం.వ ప్రకరణము

జీవన్ముక్తిచతుర్దశకము.

శిష్యసాక్షిము.

అక్ష— ఇదివరకుఁ జెప్పిన ఆత్మవికాసానికి (ప్రతి. ౧౯) కలిగినట్లు జ్ఞానికి స్వభావభూతమగు జీవన్ముక్తిదశను శిష్యుఁడు పదునాల్గు శ్లోకములచే వివరించుచున్నాఁడు—

శ్లో॥ క్వభూతాన్విదేహావాక్ష్వేదియాః క్వవామనః,
క్వకూన్యం క్వచనైరాశ్యోమత్స్వయాపి నిరంజనే॥

తా॥ నాస్వయాపి నిరంజనము (నశ్వభూతములకూన్యమేనది.) అట్టి నాయులు పృథివ్యాదిపంచభూతములు, దేహేంద్రియమనోవాచికాదులు నుండుటెట్లు? ఇది యస్వయం గల్పితమాత్రములేకొని నిజముగలేనట్లేవు. అయితే కూన్యమంటేదేదచేసి కాదు. ఏమన (నర్వపరిపూర్ణ) సదాశ్చయందు కూన్యత్వమును సంభవించదు. వాంఛ, వాంఛాభావము ననేది గల్పితభావములును సంభవించవు. ౧౦॥

శ్లో॥ క్వకాత్రం క్వత్సనిజ్ఞానం క్వవానిర్విషయం మనః,
క్వత్మప్తిః క్వచిత్తప్లుత్వం గతిద్వంద్వస్య మేపదా॥ ౧॥

తా॥ ఆత్మవికాసంతలన సర్వమును గలితహృయమగుటచే ముఖముఃఖాదిద్వంద్వములు లేని నాకు కాత్రముతోగాని, కాత్రజన్యవిజ్ఞాన

మతో గాని పరిగ్రహం లేదు. మనస్సు గళితప్రియమయినందున (అత్మ
యందు మనస్సు లయించుటవలన) మనస్సు నిర్విచలమగుటయును లేదు.
అటులనే చిత్తమును గళితప్రియ మగుటవలన చృష్టియు, దృష్టి పాదన
మగు నైరాశ్యమును (వారిభావమును) లేవు. 1౨॥

శ్లో॥ క్వ విద్యా క్వచవావిద్యా క్వహం క్వేదంభవమక్వవా,
క్వ బంధః క్వచవా మోక్షః స్వరూపస్య క్వరూపితా॥

తా॥ అద్వితీయచిన్మాత్రుడైన నగు నాకు ద్వితీయశబ్దము
(అత్మేష్టస్ఫురణము) లేదు కనుక మనోధర్మము అగు విద్యానిద్యుట, అ
చాంకారమక్షాంకములు, బంధమోక్షములును లేవు. కారణ మేమన,
నిర్వికేషస్వరూపుడైన నగు (నాకంటె సితర మెద్దియు సుభరింపని) నా
యందు అరోపితము అగు విద్యావిద్యాదిధర్మములు వాస్తవముగ లేవని ఫలి
తార్థము. 13॥

శ్లో॥ క్వ ప్రారబ్ధాని కర్మాణి జీవన్ముక్తిరపి క్వవా,
క్వ తద్విదేహక్షైల్యం నిర్వికేషస్య సర్వదా ॥౪॥

తా॥ నిర్వికేష (ఇతర మెద్దియును లేని) సిద్ధస్వరూపుడైన నగు
నాకు ప్రారబ్ధము, కర్మము, జీవన్ముక్తి, విదేహక్షైల్యము మొదలగు (క
ల్మష) ధర్మములు లేవు. 14॥

శ్లో॥ క్వ కర్తా క్వచవా భోక్తా నిష్క్రియం స్మరణంక్వవా
క్వాపరోక్షం ఫలంవా క్వ నిస్స్వభావస్య మేనదా ॥

తా || యేస్వభావమును లేని నిర్మలచిన్మాత్రాత్మనగు నాకు కర్తృత్వభోక్తృత్వనిష్క్రియత్వస్ఫురణము లేదు. అపరోక్ష (పృథ్విరూపమును) జ్ఞానమును లేదు. విషయావచ్ఛిన్నఫలమును దైతన్యజ్ఞానమును లేదు. ||౫||

శ్లో || క్వ లోకః క్వముముక్షుర్వాక్వయోగీ జ్ఞానవామ్స్వవా,
క్వబద్ధః క్వచవాముక్త స్వస్వరూపేహమామద్వయే||౧||

తా || నేను, ఇది, అది, యీమొదలగు రూపభేదము లేని ఆకల్మి తమధాత్మాద్యైకస్వస్వరూపుడనగు నాకు మిథ్యాకల్పితము లగు లోకము, ముముక్షువు, యోగి, జ్ఞాని, బద్ధుడు, ముక్తుడు, మొదలగు సులక్షితములు లేవు. ||౧||

శ్లో || క్వ సృష్టిః క్వచసంహారః క్వ సాధ్యం క్వచసాధనం,
క్వ సాధకః క్వ సిద్ధిర్వా స్వస్వరూపేహమామద్వయే||౨||

తా || అత్మాద్యైకస్వస్వరూపుడనగు నాయందు (ఆద్యయపరమాత్మయే నేనై యుండ నాయందు) కల్పితము లగు సృష్టి, సంహారము, సాధ్యము, సాధకము, సిద్ధి, యీమొదలగు భేదములు వర్తింపవు. ||౨||

శ్లో || క్వ ప్రమాతాప్రమాణంవాక్స్వప్రమేయంక్వచప్రమా,
క్వ కించిత్కృతకించిద్వా సర్వదా విమలస్య మే ||౩||

తా || సర్వదా (కాలత్రయమందును) ఉపాధిభంబంధమలకూన్య నిర్మలాత్మనగు నాకు ప్రమాతృప్రమాణప్రమేయప్రమాసంబంధము లే

దు. సర్వసంబంధకూన్యఁడనగు నాకంటె నన్యము లేదు, కూన్యమును లేదు. (ప్రమాత=తెలియువాఁడు; ప్రమాణము=ప్రత్యక్షబిజ్ఞానకారణము. ప్రమేయము=యథార్థముగా ఎఱుంగదగినది. ప్రమ=యథార్థజ్ఞానము.)

॥౭॥

శ్లో॥ క్వ విక్షేపః క్వచైకాగ్ర్యం క్వనిరోధః క్వమూఢతా,
క్వ హర్షః క్వవిషాదోవాసర్వదా నిష్క్రియస్యమే॥౮॥

తా॥ కాలత్రయమందును నిష్క్రియచిన్మాత్మఁడనగు నాకు విక్షేపము, ఏకాగ్రత, ఇందియనిగ్రహము, మూఢత్వము, హర్షము ననుమానసికవ్యాపారములును లేవు.

॥౮॥

శ్లో॥ క్వ చైష వ్యవహారోవా క్వచ సా పరమార్థతా,
క్వ సుఖం క్వచవా దుఃఖం నిర్విమర్శస్యమే సదా॥

తా॥ వృత్తిజ్ఞానమే లేకుండఁ బ్రజ్ఞానమాత్మఁడనగు నాకు వ్యావహారికపదార్థజ్ఞానము, పరమార్థతాజ్ఞానము, సుఖదుఃఖదులును లేవు. ఇవియన్నియు ధీవృత్తులే యగుట చేత ధీసాక్షినగు నాకు వీనిసంబంధము లేదని భావము.

॥౧౦॥

శ్లో॥ క్వమాయా క్వచ సంసారః క్వప్రీతి ర్విరతిః క్వవా,
క్వ జీవః క్వచ తక్షణమ్ సర్వదా విమలస్యమే॥౧౧॥

తా॥ శ్రిపాధిమలకూన్యఁడనగు నాకు (చిదాత్మకు) సంసార

ము, దానియందు వీరి విరలియు లేవు. తీవభావమును బ్రహ్మభావమును లేదు. (కార్యోపాధి లేనందున తేజస్వము లేదు. కారణోపాధియు, వ్యాప్యవస్తువును లేనందున బ్రహ్మభావము లేదు అని భావము) ||౧౦||

శ్లో || క్వద్రవవృత్తి ర్విపృత్తి ర్వా క్వముక్తిః క్వచబంధనం,
కూటస్థనిర్విభాగస్య స్వస్థస్య మయ సర్వదా ||౧౧||

తా || కూటస్థుడగు, నిష్క్రియుడగు, భేదరహితుడగు, సర్వదా స్వస్థుడగు (వీరస్థాయిని) నగు నాకు ప్రవృత్తినివృత్తులు, బంధమోక్షములు లేవు. ||౧౧||

శ్లో || క్వోపదేశః క్వవా శాన్తిః క్వశిష్యః క్వచవాగురు,
క్వచాస్తి పురుషార్థోవా నిరుపార్థ శ్చివస్య మే ||౧౨||

తా || ఉపాధిరూప్యుడగు, నిర్వాణుడగు శిష్యుడగు పురుషుడు నగు నాకు మాయావ్యూహములు, తత్త్వస్థోపదేశమును లేనందున, ఉపదేశముతో గాని ఉపదేశకృత్తనముతో గాని బ్రహ్మోపసము లేదు. గురుశిష్యభావమును లేదు. మహాగూఢ, గోచరితస్వరూపుడగు నగు నాకు మాయాకల్పితము లగు సర్వార్థకామమోక్షములు నయినిము లేవు. ||౧౨||

వి— మాయాకల్పితము లగు కార్యకారణభావము, శిష్యాచార్యభావము, పితృపుత్రభావము నను నీ మొదలగు భావములు జాగ్రత్స్వప్నములందే యున్నవి కాని చిదాత్మను కెంతిమోక్షమును లేవని శ్రీశంకరచార్యులొకరు దక్షిణామూర్తిస్తోత్రములో నానందిచ్చిరి.

శ్లో || విశ్వం పశ్యతి కార్యకారణతయా స్వస్థామి నంబంధత

శ్విష్యాచార్యతయా తదైవ పితృపుత్రాద్యాత్మనా భేదతః ।
 స్వప్నే జాగ్రత్తీవా య ఏష పురుషా మాయాపరిభ్రామిత
 స్తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే ॥

అవి— జీవన్ముక్తదశ నుపసంహరించుచున్నాడు—

శ్లో ॥ క్వచాస్తి క్వచవా నాస్తి క్వాస్తి చైకం క్వచద్వయమ్,
 బహునాత్ర కిముక్తేన కించి న్నోత్తిష్ట తే మమ ॥౧౪॥

తా ॥ చిద్భవపరిపూర్ణుడైన నగు నాకు కలదు లేదు, ఒకటి. రెండు, నీ మొదలగు కల్పితభేదములు క్షురింపవు. ఇవి భావవికారములు; అనఁగా సంసారమందలి పదార్థములకుఁ గల, “1 జాయతే, 2 అస్తి, 3 వర్ధతే, 4 పరిణమతే, 5 అపక్షీయతే, 6 విసశ్యతి,” అనెడి పద్యావవికారములు ను శివస్వరూపలక్ష్యాత్మనగు నాకు లేవు. భేద ముపాధికల్పితము, ఆత్మ అనంతము, అనిర్వచనీయము, అద్వితీయము. పెక్కుమాట లేల చిదేకరూపుడనగు నాకంటె నన్య మెద్దియును లేదు. మాయాకల్పితము లగు నామరూపములకుఁ గల సత్తాస్వాత్తులు ఆత్మసత్తాస్వాత్తులే కాని నానికంటె వేఱు కావు. అని వేదాంతరహస్యము. ॥౧౪॥

—ఈప్రకరణమందు వివరింపబడిన జీవన్ముక్త లక్షణములు—

౧. ఆత్మ నిరంజనము, (సర్వోపాధిమలకూన్యము).

౨ ” ద్వంద్వరహితము, (తనకంటె నన్య మెద్దియును లేనిది).

౩ ” అహంమమకారహితము, (అహంకారమమకారములు లేనిది).

౪ నుక జ్ఞానాజ్ఞానములు, బంధమోక్షములు లేనిది.

౫ ” విద్యోజేషము, (తనకంటె విశేష మెద్దియును లేనిది. పాగిర

భ్రమ, కర్మ, జీవన్ముక్తి, విదేహకైవల్యము, మొదలగు ధర్మములు లేనిది.)

౫. " విఃస్వభావము, (ఏస్వభావము, గుణము, రూపములేనిది.)

౬. " అద్యయస్వస్వరూపము, (అది, ఇది, అట్టిది, అని చెప్పకకర్మముగాని సర్వపరిపూర్ణానంద స్వరూపము).

౭. " అద్యయము.

౮. " విమలము, (ఉపాధిమల సంబంధకూన్యమైనది).

౯. " నిష్క్రియము, (క్రియాకూన్యమైనది).

౧౦. " నిర్విమత్సము, (వృత్తిజ్ఞానకూన్యము).

౧౧. " ఉపాధిమలకూన్యము.

౧౨. " స్వప్థము, (నిర్విభాగభూటస్థము).

౧౩. " నిత్యానందశివస్వరూపము, (షడూర్మరహితము, శివస్వరూపము).

౧౪. " జకించనము, (ఏమియుఁ గానిది).

ఈపద్యభాషల్లో కమలలో తెప్పబడిన విశేషములు స్థూలారంభతీ
కార్యమున పరమాత్మతత్త్వముం దెలుపుటకై కల్పితములు ఆత్మవ్యతిరిక్త
ముల్లు. తెలిసి, తెలివొంది, తెలియక, తెలియబడకుండుటయే జ్ఞానియొ
క్క భక్షణములు. (ఆరంభతీనత్వము అతిమాత్మము అదృశ్యము. దీని
నిఁజూపుటకై దీనిపైని ఉన్న చరిత్రనత్వమును జూపి దానికింద మిలు
తమిలుకుమనియెడి తార అరంభతియని బోధింతురు. ఇదియే స్థూలారం
భతీకార్యము).

జీవన్ముక్తి చతుర్దశకము.

స మా ప్త ము.

అనిర్వాచ్యపరిమితానంత కోటినిఁ బ్రదర్శించిన సద్గురువున కనేక సమస్కారములు.

ఈ అష్టావక్రగీత నుపదేశించిన గురుమూర్తికిని, దీనికారధ్రాహస్య రచించిన బ్రహ్మణ్యమూర్తికిని శతకోటికోటి వందనములు.

అష్టావక్రమునేర్పాచి వాక్సూత్రాల్పాపి మామికా,
పుష్పమాలానువంగేణసూత్రంముద్ధీవధార్యతామ్॥

మహామహుఁ డగు అష్టావక్రముని చంద్రునివలనఁబ్రణీతంబై యుత్తమోత్తమయిన యీగీతయందు రచింపఁబడిన యాంధ్రబీకపుష్పమాలికయందు గుచ్ఛంబడిన వారములై సజ్జనులచే ధరింపఁ బడునాక.

ఓం శర్మత్.

